

ОСНОВИ

3

TOWARZYSTWO POMOST

Towarzystwo Pomost, zarejestrowane w Warszawie 20.XII.1988 r. powstało jako kontynuacja nieformalnego klubu dyskusyjnego "Pomost", działającego od jesieni 1986 r. Klub ten zorganizował około 20 spotkań dyskusyjnych poświęconych problematyce mniejszościowych wspólnot narodowych w Polsce w przeszłości i obecnie. Działalność klubu spotkała się z żywym zainteresowaniem, przede wszystkim w środowiskach akademickich Warszawy.

Zasadniczym celem "Pomostu" jest przezwyciężenie uprzedzeń i stereotypów, ciążących na stosunkach Polaków z narodami ościennymi, przede wszystkim słowiańskimi, oraz budowanie szacunku i zaufania między nimi. Szczególne znaczenie przypisuje Towarzystwo współpracy z przedstawicielami mniejszościowych wspólnot narodowych w naszym kraju. Uważamy bowiem, że wspólna przyszłość naszych narodów nie będzie przyszłością lepszą, jeśli nie będziemy zbliżać się do siebie w szacunku i wzajemnej akceptacji, takte akceptacji nieuniknionych różnic między narodami. Ufamy też, że różnice te nie muszą przeciwstawiać nas sobie, jak to wielokrotnie bywało w przeszłości.

Cel swój "Pomost" pragnie realizować przede wszystkim przez popularyzację wiedzy o historii i kulturze Białorusinów, Litwinów, Serbołużyczan, Słowaków i Ukraińców, a zwłaszcza o historycznych i kulturalnych związkach tych narodów z Polakami i Polakami, nie unikając tych wydarzeń, które stały się źródłem wzajemnych uprzedzeń. Oprócz publicznych odczytów, podstawowej formy pracy Towarzystwa, zamierza ono organizować w przyszłości także imprezy artystyczne, seminaria itp.

To, jak rozwinie się działalność "Pomostu", w znacznej mierze zależy od tego, ilu pozyskamy członków i współpracowników. Otwarcie jesteśmy na nowe pomysły, oferty współpracy. Chętnych prosimy o kontakt listowy pod adresem: Towarzystwo Pomost, Klub JMWISZ, ul. Wyszogrodzka 4, 03-337 Warszawa lub telefon: Tomasz Szczepański 25-67-36, Paweł Kazanecki 35-57-59.

Konfrontacje, nr 5/1989

— закінчення з останньої сторінки обкладинки
го уділу Береста. Волинським князівством володів тоді Володимир, син Василя
Романовича, рідного брата князя Данила, який приєднав, що після його смерті ті землі
отримав правлячий в східній частині Волині /з Луцькові/ Мстислав Данилович,
встановивши в літому 1288 р. відповідні грамоту. Довідавшись про це Лез на-
казав Еріві послати до хворого Володимира посольство зі скаргами на Льва, що
вільбрас віл йому Холм, Белз і Червень, залишавши лише Дорогічичі і Мельник. Й
проханням щоб Володимир віддав Еріві Берестя з Більськом і Камінцем. Володи-
мир очевидно відмовився. Еріві однак не зрезигнував зі своїх плянів і коли
10.XII.1288р. князь Володимир помер, використав віл це, щоб ободати своїми вій-
ськовими залогами Берестя, Більськ і Камінець. Мстислав однак, загрозивши за-
ключенням татарів, вимушив на Еріві і Львові повернення собі заграної волости.
Після доля усміхнулась до Еріві бо після смерті Мстислава /1292р./ й свого
батька Льва /біллі 1301р./, став єдиним володарем Галицько-Волинської Русі
/вмер в 1308 р./ Не с до кінця виклинене питання його королівського титулу, за-
свідченого презентованом на обкладинці печаткою, на лицевій стороні якої має-
мо його зображення в королівській короні й латинський напис S/igillum/ Domini
Georgi Regis Rusie — Печать пана Еріви короля Русі. Заорит печаті зобра-
жує герб міста Володимира з написом S/igillum/ Domini Georgi Ducis Lodimerle
— Печать пана Еріви князя Володимирі /гобо Волині/.

— до друку підготував Л. Семенюк

ОСНОВИ 3

СУСПІЛЬСТВО й КУЛЬТУРА.
ПІДЛЯШЛЯ 1989 РІК

НЕ ПРО 1000 — РІЧЧЯ

СВЯТКУВАННЯ НАД НАРВОЮ

ГРИГОРІЙ МАТАЧ

1000 років — це в літочисленні Землі небагато, в житті народу — величезна епоха, інколи ціла його історія, для людини це важкий для уявлення час. Квілейні роки, найчастіше, є так само пересічними, як і ті, що були, так і ті, що будуть. Важко, однак, не піддатись магії чисел і не задуматись над пройденим, не подивитись на це все з перспективи саме цього року.

Квілей дає нагоду зробити щось, на що неможливо було часу протягом цілого періоду, який пройшов, захоплює до рефлексій і роздумів. Правдою є також, що з нагоди великих дат більше уваги звертається на слова, на форму, на ефект, ніж на зміст, значення свята. Дехто говорить, що зрочкості святкування заважають науковому дослідженню, зводять науку до рівня публіцистики. З другого, однак, боку, квілей часто для науковця є нагодою до щирого зацікавлення проблемою, більш синтетичного опрацювання якоїсь теми. Для справжніх вчених святкування не є необхідним. Вони будуть працювати і без круглих дат.

Квілейні святкування організовуються не тому, щоб "віднайти" історичну правду, але щоб її показати, щоб усвідомити людям значення минулого, заохотити до шукання коренів своєї культури, зміру історії. Зрозуміння історії, минулого є необхідне для зрозуміння сучасності і самого себе. Тільки розуміючи шляхи розвитку культури, частинкою якої є людина, може вона зрозуміти себе, знайти правдивий шлях у майбуттє.

Є ще один аспект святкувань — вшанування пам'яті наших предків, які були основоположниками нашої культури, історії. Велике значення має це зокрема в колі християнської культури, де в'яжуться з відданням чести святим, людям, які залишили і перейшли свою дорогу до doskonałości, до Бога. Це не тільки згадування, це також свідомість безпосереднього зв'язку з минулими поколіннями, свідомість наслідування, продовження цієї самої культури — вже багатшої досвідом пізніших віків, але цієї самої.

Мадонна. Різьба Олександра
Архипенка в рисункові
Саш Федорчук

Основною метою вrocławських святкувань є пробудження історичної свідомості та віднайти частини тин, що творили історію. Також є була мета святка 1000-ліття хрещення Русі, яке відбувалося 6 серпня 1988р. біля села Кошкини над Нарвою на Північній. Організатором вrocławської була місцеве /тобто півніська/ українська мо-лодь, яка в цей спосіб хотіла знести і свій вклад у відзначення великого Євелем рідної історії.

Мас велике символічне значення, що також тут, на Північній, в найбільш на північ засушеному українському етнічному регіоні, був відзначений цей Євелем. Відзначення людські, які відчували безпосередній зв'язок з місцями, де відбувалися пам'ятні події — Києвом, Києвом, — які зрозуміли, що їх рідна півніська культура — це частина великої української культури. Вони в хрещенні Русі відбулося в 978 році, те-періше свято, набути, було б неможливе. В 1978 році не не знайшлося б на Північній людей, які в такий спосіб, з такою мантасі могли відсвяткувати цю подію.

Північчя протягом довгого часу було позбавлене безпосереднього контакту з це-трами культури, до якої й воно належить. Це було пов'язане зі складними минулими цього регіону. Найпівніччя в VI ст./яко не раніше/ Північчя було заселене населе-нням, нападками котрого там проживали до сьогодні. Прибуло воно з півдня, правдоподі-бно, з Волині. В I ст. Північчя входить у склад Київської держави, пізніше з части-ною різних руських князівств. На початку XII ст. починається систематична христия-нізація цих земель. Період від I до початку XIV століття — це єдиний в історії Північчя період розвитку в складі руської, своєї держави. В 1321 році Північчя за-воював Литва і від цього часу є воно постійно відірване від материка. Входить, по черзі, в склад Литовської /1321-1569/, Польської /1569-1796/, Пруської /1796-1807/, Російської /1807-1918/ держав. Під чужим владом Північчя переживало різні періоди. Від 1569 року почалася послена колонізація, а пізніше /від 1807 року/ — русифі-кація. В міжвоєнному періоді, у зв'язку з діяльністю на Північній білоруської ор-ганізації "Троада" та Комуністичної партії Західної Білорусі, ці терени зважались білоруськими. В післявоєнний час адміністративно введено тут білоруське шкільни-цтво, розгорнуто також діяльність Білоруське суспільно-культурне товариство. Неза-лежно, однак, від адміністративних і політичних змін, наслідства над автохтонним на-селенням, зтрималася своєрідність культури Північчя. Зберегла вона свої основні при-кмети чітко виражений національний характер. Знаходимо їх, між іншим, у мові, об-рядах, піснях, які є в народі.

Можно на початку XX століття на західноукраїнських землях почався процес про-будження національної свідомості. На Північній /зокрема північному/ почався він набагато пізніше, ніж деінде і тривав дотепер. Все віддавна горіло в головах північчя переконання, свідомість приналежності до руської, "малоруської", тобто української культури. Знайшло це відзеркалення в діяльності окремих людей, які хоч би в заснуванні в 1956р. гуртка УСКТ у Києві. На хал, часто цьому "переконанню" бракувало рішучості, не завжди були відповідні для культурної праці умови.

Можно на початку 80-х років починається нощ, що можна назвати національним пробудженням Північчя. Спостерігається якийсь ріст історичної та культурної свідомості серед північчя, зокрема молоді. Щораз більше людей на Північ-ному Північній /цей процес має місце на Північному Північній, де дотепер живе укра-їнськомовне населення; з Південного майже всіх переселено в 1947р./ на запитання про національність не відповідає вже "тутешній", білорус чи православний поляк, а не українець. Доказом динаміки цього процесу хай буде це, що не 5 років тому не бу-ло на Північній жодного гуртка УСКТ, а тепер є їх три, а четвертий в Вілюсті, де живе багато вихідців з Північчя. Можна також сподіватися чергових гуртків. Люди, які віднайшли свої корені, ведуть цілеспрямовану діяльність на збереження культури Північчя, пізнання та співтворення загальноукраїнської культури. Діяльність ця на-брався різних форм. Одним з її проявів була організація святкувань.

Вrocławської 6 серпня не були випадковими. 6 серпня /за старим стилем 24 липня/ — це свято св. св. Бориса й Гліба, яке щороку вrocławське відзначається в козицькій церкві. Борис та Гліб — це святі, які сильно зв'язані з Євелем. Були вони синами різноапостольного князя Володимиря. Це перні русичі, яких Церква проголосила свя-тими. Були вони для Русі своєрідним "паспортом" в дорозі до сім'ї християнських народів; тільки той народ, котрий дав святих, є словни християнським народом. Одно-часно в них була відзначена своєрідність руського розуміння християнства — Борис і Гліб це "страстотерпці", а цей рід святості не був знаний раніше не тільки у Візантії, звідки Русь перейняла духовність і традиції, але і в цілому християнсь-кому світі.

Термин наднарів'янських святкувань не з одного боку був символічним: в тому самому часі /6-7 серпня/ відбувалися в Америці центральні вrocławські з нагоди Євелем, організовані Українським Автокефальним Православним Церквою.

Святкування почалися 6 серпня зранці Літургією в церкві Св. Миколи в селі Ко-шкини. С це філіяльна церква православної парафії в Києві, однієї з найбільших і найцікавіших православних парафій на Північній. Специфіка парафії, між іншим в

тому, що тут живе виключно українськомовне православне населення; сприяє це збереженню рідної мови, старовинних обрядів, традицій. Цікавим є також і те, що в парафії Кисинки походить перший студент з Північного Підляшся, який склав цього року вступні іспити у Варшавському університеті на україністику.

Церква стоїть в чудовому місці над берегом Нарви, за селом, в лісі, кількасот м. тріа від новозбудованого скансену. Врочисту літургію відслужив отець Олександр Висоцький, настоятель парафії в Кисинках, та його вікарій о. Петро. В проповіді о. Олександр говорив про значення полії в-перед 1000 років. Підкреслює необхідність збереження рідної культури, мови.

Після літургії відбулося посвячення пам'ятного хреста, виконаного знаменитим підляським різьбарем Володимиром Наушником з села Каминки, яке розташоване на другому боці Нарви. На хресті знайшовся напис місцевим українським говірком: "На пам'ятку святковань 1000-ліття Хрищення Київської Русі. Молодь Пудляня". Потім почався "обхід" /в говірці "обхуод"/ - всі разом пішли з процесією /з хрестом, хоругвами/ через поля і навозинні оселі. По дорозі, серед поля, над водою, при хрестах, а також при кожній хаті були відслужені коротенькі молебні та пахалили.

Все скінчилося майже біля 15 годино в селі Кожини спільним обідом всіх мешканців села. Це чудова старовинна традиція існувала не тільки на Підляшші, але також на інших українських землях /наприклад, Гуцульщині/, на халь, мало де втрималася, можливо, тільки в Кожині.

Друга частина святкування почалася о 18 год. вечірню. Після молебня всі були запрошені на продовження свята до скансену. Скансен, де поки що є тільки вітряк /не без крил/ та місце на возниці, розташований в лісі на галявині над берегом Нарви. Музей будується громадським чином за гроші місцевої молоді.

В скансені на гостей чекала вже не тільки духовна їжа, але й печений баран. На возниці прийшла не тільки молодь, але також багато літніх людей. Це великі тішні. Скансен не ніколи не бачив стільки людей. Його завданням є не тільки бути музеєм, але, але також місцем зустрічей, своєрідним центром культурного життя.

При возниці привітав всіх господар скансену Іван Михальчук, який вклав найбільше зусиль в організацію святкування. Північне взяв голос Юрій Гаврилюк - молодий підляський історик. В своїй доповіді представив історію прийняття християнства на Русі, наголосивши зокрема на минулому Підляшся.

Після доповіді залунали пісні, створилися майже сімейна атмосфера. Вивиклося, між іншим, що на святкуваннях є присутній гість з Берестейщини, де є подібна культурна ситуація. Якщо дивитися з історичного боку, то околиці Береста і Кам'яниця є також частиною Підляшся, яке називалося Берестейською землею. В міхчасі можна було придбати видання, зв'язані з українською проблематикою.

В програмі вечора була також поезія. Очевидно, Шевченко. Його поезія є не мало присутня в свідомості більшості підляшуків. Майже не мають вони контакту з новітньою українською культурою, що також багато важить в пошуках своїх коренів. Поезію Кобзаря читав студент першого курсу україністики Микрослав Малів.

Підляшся є тепер багате поетамі. В програмі знайшлося місце і для підляської поезії. Свої вірні читав Юрій Гаврилюк та його дружина Світлана /жени Хабінська/, читалися вірні, писані місцевим говірком та літературною мовою. Вірні Юрія є вже знамі і популярні на Підляшші, зокрема писані говірком, такі, як: "Мово нашо...", "Дуб пудляський", "Националістам". Відкриттям для всіх є поезія Мелі /є вона переможцем цьогорічного конкурсу молодих творців культури в ділянці поезії, організованого гуртком УСКТ у Кракові/. Найбільше зворушує вірні "Мамо, їм ми є...". В чудовій поетичній формі представлені тут сумніви, пошуки всіх думачих молодих підляшуків.

Ще довго-довго після закінчення підготовленої програми возниці і пісня об'єднували тих, що залишилися на ніч у скансені. В такий спосіб пройшло святкування 1000-ліття Хрищення Київської Русі на Підляшші. Все закінчилося, але напевно не пропаде воно без сліду - залишиться в історії українського руху на Підляшші як важлива подія. Всі учасники святкування розійшлися з новими думками, новими рефлексіями над собою, своїм відношенням до рідної культури. Єміль став нагодою для передумання багатьох справ, а може й до діяння...

Кожен святкує, як зміє. Українське середовище на Підляшші також в міру своїх можливостей відзначало цей великий Єміль. Святкування над Нарвою показали, що такі імпрези на Підляшші дуже потрібні. Може ці святкування стануть початком нової підляської традиції?..

Ще майбутність, і ми будемо її творити!

Є. СВЕРСТЮК ВИСТУП НА ГРОМА- ДСЬКОМУ СВЯТКУ- ВАННІ В КИЄВІ 1000-ЛІТТЯ ХРИЩЕН- НЯ РУСИ-УКРАЇНИ 5 ЧЕРВНЯ 1988 року

Дорогі братове і сестри !

І на наших вулиці свято. Святкуємо Тисячоліття Хрищення Руса — тут, на наших Київських горах, біля нашого священного Дніпра.

Це не дата, а свято — всенародне і всесвітнє, бо від цієї благословенної події починається наше духовне народження і наше самоусвідомлення як живої гілки на вічному дереві життя духовного.

Нам би благовістити те свято у всі давни київських церков як нагромаджену радість сакт наших предків на тисячолітній дорозі пізнання Євангелія. Від тайства Хрищення почалася наша дорога до жерел біблійної історії, а відтак до історії власної. Недаром же наші літописи починаються від створення світу, а наші літочислення — від народження Христа. Недаром Володимир Великий височить у наших історії над віками.

Від 988р. починається повернення нашої Київської Русі лицем до християнського світу, до християнських моральних і духовних цінностей — до культури, яка аже на той час проклала глибоке русло...

Навернення до християнства у наших історичній свідомості починається не від Христового Апостола Андрія Первозваного, бо благословив Київські гори і поставив на них перший хрест.

Від того часу наші київські князі не раз ходили з перемогою на Візантію, але поверталися духовно подоланими, багато з княжих дружин — наверненими до християнства. Дух цього виного світу був нездоланим. Він вкорінювався в наших предках не задовго до княгині Ольги і князя Володимира. Ішов углиб і безповоротно.

Вже Ярослав Мудрий став рівним серед володарів Європи, ріднитися з короном Франції, Польщі, Норвегії, Угорщини... Софія Київська і Києво-Печерська лавра — свідки його мудрості і слави.

Важко повірити, але Суздальський літопис засвідчує, що в Києві XII ст. було 600 церков і 18 монастирів. У всякому разі, інтенсивність духовного життя у монастирях, розквіт духовної культури Київської Русі — це факт історії. На цьому вистояв український народ, попри руїни і пожежі храмів, попри навали орд і вічні війни владодільних князів земних. З животворного джерела виростало могутнє дерево нашої духовності. Літописці, творці храмів, ікони, книги визнані у всьому світі, церковні співи, якими славилася Україна, господарність і гостинність, яком славилася наші предки, — все це походить від постизації християнських ідеалів на українському ґрунті.

Хіба не промовистий той факт, що наші найбільший філософ с релігійним мисленням, наш найбільший поет чи не в кожному творі розмовляв з Богом, а вихідці з України проносили серед інших народів релігійну ідею?

Українська духовність не була на службі володарів світу. Вона живила в народі дух невадженості від тимчасових перемогів на оспі історії. Вона підтримувала дух демократизму і християнські республіканські ідеали.

Сильні світу цього, так само як і багаті, завжди були в полоні скарбів земних. Духовенство часто мало ту саму слабкість людську. Вони ставили Церкву собі на с-

нужбу — і тоді народ волів покидати ту Церкву разом з її владиками.

Історія світу, історія нашого народу була б зовсім іншою, якби володарі, світські і духовні, ставили скарби небесні вище скарбів земних. Якби Берестейська унія 1596р. забезпечила справді християнську різність двох глибоко споріднених народів, не була б наймогутніша цитаделя духа на сході Європи. Якби нава Переяславська угода з Росією в 1654р. пішла на зміцнення держави християнської, яка тримала незалежну горугву православ'я проти мусульманського моря, що вже затопило східні Константинопольську, Бусалинську, Антіохійську, Александрійську, якби так, як марили наші борці за віру предків, — була б вільна могутня спільнота православних народів, замість царської Росії — турки народів.

Росія справді з нашою допомогою підкосила Оттоманську імперію, але що з того, коли православна віру царі доволно використовували лише як знаряддя, а Церкву поставили в кріпоску залежність. Що з того, коли український люд змушений був тікати від єдиновірного царя в державу "бусурманів", бо там більше і волі, і людності.

Був єгипетський полон, але не було духовної єдності в тих уніях... Були тільки прагнення фізичного поневолення.

У прагненні відібитися від чужих кумирів і чужої користливості український народ шукав свого захисту під крилом Христа і культивував храм у душі своїй. Не мавши своєї держави, не мав і Церкви, підтримуваної державою. Не було поставлене нелегке і єдине релігійне виховання.

Але духовний самозахист народу був такий сильний, що громада створювала братства і братські школи для християнського виховання.

Громада створювала протестантські церкви, які мали і мають велике пошрєння на Україні, але страждають недугою ізоляції.

Православна Церква протягом віків була нашою колективною духовністю, нашою школою краси і людності, нашим національним прапором у боротьбі за право бути собою. Вона виявляла мудру терпимість до акоринених у народі правдивих обрядів і звичаїв. У народно-пісенну естетичну стихію вона вносила божественну мелодію молитви і гимну, в народний живопис вона вносила елемент витонченої духовної краси, вона звелічала земні урочистості красю соборів і церков. Правду казали Володимиріві посли: "В грецькій церкві найбільше краси"... В церковних співах переливалася в душу небесна благодать. Правда й те, що грецька Літургія найбільше до моря Євangelія, що мова відправи у Православній Церкві в давнину була майже зрозуміла народові.

Не було кожного перебільшення в тому, коли казали: "Наша мати — Церква Господня". Вона вела дитину від народження і хрещення — крізь вої свята і будні — аж до останнього прощального дзвону... Найбільшою руїною зазнала Українська Автокефальна Церква, що вирівнялася з Російською після краху імперії, але незабаром була засуджена за волю до самобутнього життя в традиціях нашого народу.

Російська Православна Церква несе на собі багатовікову спадщину вірного служіння царям. Разом з ними і вона зазнала катастрофи. Але й кини вона несе слово Боже — так само, як навіть іржаві труби проводять чисту воду джерел.

Важко переоцінити спадщину християнства в українському народі — одному з найрелігійніших народів світу. Наша історія, наша етнографія, наша багата духовна поезія — все це говорить про народ... Як же могло статися, що звуки тих, що починали і закінчували свій день молитвою, а віталися іменем Бога, тепер доводяться до того, що лаяться нерідко іменем Бога? Спершу вони зреклися віри батьків, потім — мови батьків.

Україні випала доля явити перед світом голосне знамення Чорнобильської катастрофи.

Здається, воно вже провіщається в серці "Скорбної матері" Павла Тичини — 1918. У пошуках розп'ятого сина до нас прийшла Божа Мати:

Поглянула — скрізь тихо.

Чийсь труп в хитах чорніє...

Спросоння колосочки:

Ой, радуєся, Маріє!

Тільки вона могла зміряти безмір страждань розп'ятого краю і, прозираючи крізь завісу часу, тихо заголосила:

Проходила по полю...

— І цій країні смерті? —

Де він родився вдруге, —

Яку любив до смерті?

Вітер моторного відчуження людини від своєї духовної суті уже тоді носився над полями, над квітами... Бо що ж інакше можуть означати слова Марії, замілої від болю:

Христос воскрес? — не чула,

Не відаю, не знаю.

Поглянула — скрізь тихо.

Буде дике хито.

За що Тебе розп'ято?

За що Тебе убито?

Не будь ніколи раз
У цім кривавім краю.

Все повторюється цього радісного привіту уже не чули люди ні в 29-му, ні у 33-му, ні в 37-му, ні в 41-му, ні в 47-му...

Відкажи...

Даруйте сумний перелік дат на святі. Але мусимо якось зрозуміти нашу реальність — бунт дикого життя... Бунт черстої саїдухости... Мусимо також зрозуміти феномен післячорнобильського світу, який наче зупинився і завагався над пірамою.

Люди відчули конечність оновлення...

І в хиті, і в літературі з'явився чоловік, який творить молитву невідомою богам, імені якого не знає.

Стоїмо біля уламків знеціненого слова, відносної істини, осоромленого добра і фарбованої краси — як рибалка біля розбитого корита. І гадаємо: чи не почати казку спочатку...

Але де наш початок? Де загубилася нитка традиції, за якою дитина змалечку знає те, що нині має відкрити для себе після отримання диплому? І чи можна чимось замінити посів любові і страху Божого? Ідеальних поривань і віри? Самоповнани і поваги до кожного, хто має образ і подобу Богу? Це нині — злободенні питання, перед якими стоїмо.

Наче в перші часи, ми знов догадуємося, що суть всього ковається десь поза обидвом людністю. Але підійматися до віри дуже важко. Опускатися до безбожності — дуже легко... "Домати — не строїть..."

Хвили радості — дні розплати.

А човен вже на риф хвоне.

Можна вже перейти всі утрати,

Відотраждати і спалити ности.

Можна навіть уже попроситись.

Але як це по-людськи: хдати,

Хай ця чана мине...

Тільки пам'ять — око за око!

Всі віки — тільки тьма в очах...

Як то треба злетіти високо,

Щоб узрити спасіння клях.

Всепросяння і вселюбові,

Вільне слово надії — світ

Мироти безконечних спів.

Але як по-земному глибоко:

Я прікніс вам не мкр — меча.

Все під сонцем, що хита хоче,

Поривається в світ і під.

Його вітер хити толочить,

Відчуваємо дефіцит віри і правди. Прагнемо відновити в собі і навколо себе світ, у якому можна поважати, а якому варто хити.

Мусимо нагадати собі, що маємо тисячолітню християнську спадщину — з її джерелами, з її цінностями, і то не тільки матеріалізованими в камені й золоті, з її істинами, яких нічим замінити. Сурогати, творені навіть талановитих рук, — не світять і не гріють.

Слина дорога — до Джерела Води Живої. Воїстину — навіщо та дорога, що не веде до Храму? Але в багатьох постає питання: до якого храму обирати дорогу? Слава Богу, маємо зараз значно полегшений доступ до книг Святого Писання. Відчуваємо велику спрагу і духовний голод, якого не відкажуть нікі заколисани у сітих споживачів, неймовірного пересити, люди Заходу.

Масо прорісткі надій...

Не має великої довіри до людей, котрі загострюють давні суперечки різних християнських Церков. Ці суперечки мали свої давні гострі причини і резони, які відійшли в минуле разом з пристрастями. Спроба їх оживити не йде від великої віри і мікрої любові до Бога. Швидше, вона йде від резонів надто земних. Нині, в кінці XX віку, ми загубили багато цінностей. Хай же ми з загубленим будуть передусім чинники, що різнять і роз'єднують християнський світ. Але нині багато молоді йде до віри взагалі — не від Церкв, а від книги...

Якщо політики вже проймаються ідеями екологічної, культурної, духовної єдності світу, то якже нині цього не розуміти людям, які моляться самим іменем Отця і Сина і Духа Святого? "Згода будє, незгода руйнує". Може, нам бракує ентузіазму і солідарності в розбудові Храму?

Лється ж не про те, щоб народи і громади зрікалися своїх традицій і обрядів в ім'я уніфікованої безвірної єдності... Свято берегти обряди, звичаї, традиції,

але стоячи на колінах перед Спасителем, який заповідав нам єдність і любов.

Визнаймо, що завжди була і буде велика взаємоповага між справді віруючими людьми різних Церков — це переуг спіріднених духов. Хай та їхня єдність стане прообразом для всіх. І хай каже свято — Тисячоліття християнства буде святом єдності і початком нашого духовного відродження.

----- надруковано з невеликими скороченнями -----

ДО 175-РІЧЧЯ ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

БЕЗ ЗЕРНА НЕПРАВДИ ЗА СОБОЮ ВОЛОДИМЪ МОКРИЙ

Кобзарю!

Знов

до тебе я приходжу,

бо ти для мене — совість і закон.

Прости, що я дрібними тривожу

Твій вічний, твій глибокий сон...

/Ліна Костенко/

Вже від 128 років, кожної весни, коли теплий подих вітру "зривав цвіт з вишневих віг" садів, українці віддають честь своєму улюбленому поетові — авторові найважливішої для української культури збірки поезій, якою став "Кобзар" Тараса Шевченка. Назва шевченкових поезій не була випадковою. Пригадаймо, що невід'ємною частиною стародавньої української культурної традиції була постать мандруючого поета — дяка та, зв'язаного з козацькою, співця-лірика, якого своєрідним уособленням стало життя і творчість мандруючого по всій Україні філософа Григорія Сковороди. Мандрівні поети-дяки й співці-бандуристи були в XVIII ст. переслідувані царським урядом, а особливо Катериною II, так що у XIX столітті постать кобзаря ставала пораз то рідним явищем. А без ліриків-бандуристів, як скаже Амвросій Метлинський,

стало тихо, глухо,

замовк язик, бо в серці крик! /.../

бо і в мені і в бандурі вже глас замикає,

вже не гримітиме, вже не горітиме, як в хмарі

піснів в народі, бо вже наша мова конає...

Без сліпих козаків-бандуристів, без поетичної історії виспівуваної ними в думках, не уявляли собі українські романтики духовного життя своєї поневоленої батьківщини. Відходили сліпі кобзари, які водили зрячий люд, а поети, як сказав молодий Шевченко "я тільки зміє плакати, а слова немає..." З часом втихомирилася "в серці крик" й почав промовляти язик поета. В 1840 році виходить переломний у розвитку української поезії том поезій Т. Шевченка під заголовком "Кобзар", що став літературною транспозицією старого співця-бандуриста, якого історія ввнесла до символу України, так як і ввнесла Шевченка.

Шевченко став Кобзарем в тих важких і важливих для своєї Вітчизни часах, коли відходили у минуле мандруючі по Україні бандуристи, хоч розспівані ними ідеї, хоч вкорінені, ще не всіли зазеленітись. Засвідчили вже самою назвою збірки, що вступатиме співцем всього українського народу, Шевченко-Кобзар у своїй програмі — "І мертвим і живим і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні..." не випадково звертається до своїх поневолених братів, щоб добре все це раз прочитали не минаючи "ані титли, ніх тії коми" —

"ноб розкрилися
Високі могили
Перед замики очима,
Ноб ам розпитали
Мучеників:кого і коли?
І за чо розпинали?"

Високі могили мають розкритися перед очима руських-українців, як оцей наочний безпосередній і найосновніший свідок ділів наших. Могила — це тривалий запис на тімій землі-матері Руси-України, це немов теплі хати, в яких лягли відпочати козакки, пройшовши один з етапів своєї мандрівки:

Лехать собі хлопці, мов у теплій хаті
Дивися, дитино, оце козаки
/Ніби мені каже/, на всій Україні
Високі могили, усі отакі.
Вачинені нашими благородним трупом
Вачинені туго. Оце воля спить...
Усі ми однако на волі жили!
Усі ми однако за волю лягли,
Усі ми і встанем, та Бог Ного знає,
Коли-то те буде. Дивися ж дитино
Та добре дивися — а я розкажу...

І розказував Кобзар-Тарас в своїх сумних рядках — дума за думою, поема за поемою, нічого не приховуючи, відверто "без хитрої мови", про це, що діялося на Україні, "чия правда, чия крижа і чий ми діти". Поїхавши з Петербурга на Україну, вже як вільна, закуплена з панщини-кріпацтва людина, Шевченко напише — "Кругом неправда і незволя. Народ замучений мовчить".

Відчуваючи своє покидання поета-пророка українського народу, а тим самим обо-в'язок чування у навіколишній дійсності сувої істини й говорення людям чистої правди, Шевченко вслухується в німе життя і тихий сон своїх земляків-кріпаків після їхньої, як би нормальної, праці у армії, і мимовільно відпочиває від цієї праці, й тоді відчуває й бачить те, чого інші не бачать, бо не хочуть бачити, не реагують на кривду і неправду, не чуять стогнання невільників підчас їх снів і вісних пошукань —

Оглухли, не чуять:
Кайданами міняється
Правдою торгують
І Господа зневажають —
Ледь запрягають
В тяжкі ярма. Орять лихо,
Лихом засіваять.

Шевченка лякає, що українці сягають найвищого шабля своєї незволи, бо справжня незволя починається тоді, коли народ звикає до накиненої йому незволи й ставиться її зносити, коли людина погоджується зі своєю незволею, коли викирається самого себе, своєї найбільшої вартості, своєї культури, власної неповторної тожності, а віддається лицемірству, нещирості й фальшивості наказаної радості, зовнішньої втіхи. Бо назовні, на Україні, все, як тяжко зітхас Шевченко, виглядає нібито нормально, неначе гармонійно — родяться діти, виростають, працюють, викирають дні, роки, століття, й дивлячись ззовні все немов би проходить після прав природи й створених людьми законів. Однак там де закони встановлюють самі люди, відкидаючи створену Богом скарбін найвищих вартостей у відносинах між людьми, починається лицемірство, брехня, зневага, неправда, незволя. А у визволенні від страху перед терпінням за правду, у вільності від брехні, та прагненні пізнання й голошення правди, бачив Шевченко одиницю можливість досягнення найвищого добра, кимм звязав згідне з наказом розуму й серця життя у правді й справедливості. Не випадково тоді у першому вірші свого нового тритику під заголовком "Доля", який повстав після 10-літньої тяжкої школи досвіду на засланні, поет заповідає дальшу пограму своєї діяльності й, залишаючись вірним своїм ідеалам, визнає:

Ми не лукавили з тобою
Ми просто йшли, у нас нема
Зерна неправди за собою.

Голошені Шевченком слова правди не одні і нераз, як за життя поета, так і по його смерті, намагались приховати, заборонити —

Двічі зникнено до тла пам'ятник,
Поета кам'яну подобу
Та в тому камені хила
Снага. Що тричі встала з гробу.
Бо то не камінь, а душа,
Його не зникить ходна сила

Не з'їсть ірка того ноща
Що правда на брехню гострила /Д.Павличко/

Правда це святе слово, яке мало для поета біблійний відтінок, було даром Божим, святістю. Коли поглиблюється релігійність Шевченка після десятирічного читання Біблії на засланні, Кобзар звертається до "матері Бога на Землі" — до святої Богородиці, а проханням, щоб послала йому "святес слово". В релігійно-християнській нумізматичній знахідці поет віднаходить ідеї добра, правди й справедливості, тому в його творах в останні роки життя пораз то частіше появляються молитви до Богородиці, яку благословляють:

..... пошлі
Пошли мені святес слово
Святої правди голос новий... щоб
І на Україні святилось
Те слово, Боже кадило
Кадило істини. Амінь.

За те, що Шевченко не випустив з рук "кадила істини", що не зрадив правді, поетського слова і взагалі нації України, русини-українці в Україні і не в Україні почали, в безневільні дні, приходити до свого Кобзаря. Приходять вони кожною весною знову від понад ста років. Приходять, щоб довести, що йдуть вони дорогою ведучою до реалізації його ідей, а часом, щоб задуматися чи не зрадили, або не забули його ідеалів, чи не відійшли від програми накресленої Кобзарем в сніх, якже

коротких й влучних словах —
В сій хаті своя й правда
І сила, і воля.

Приходимо до тебе Кобзарю, бо —
як сказала Ліна Костенко —
Ти для нас святість і закон.
бо Тарас гранітний дивиться суворо й остерігає земляків своїх —

А як тремтять замі голоси!
Не пустослів'ям пишаним та барвистим,
Не скаргам
Не непотом делій
Не криком
Не переспівом на місці,
а заспівом в дорозі нелегкій.
Бо пам'ятайте, що на цій планеті
відкапи сотворив її Пан-Бог
але не було епохи для поетів
але були поети для епох. /Л.Костенко/

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

— геній українського слова, народився 9.III.1814р. в селі Моринцях на Київщині в сім'ї кріпака. Як слуга поміщика Енгельгарта потрапив в 1831р. в Петербург, де зустрічався з його укр. мандрівником Соєнко, який уводив його в круги мистецтва Академії Мистецтв. В 1838р. викуплений з кріпацтва, починає науку в Академії. В 1840р. виходить перший "Кобзар". В 1843-44рр. виїжджає на Україну, творить альбом "Мальовничі Україна". В 1845 повернувся на Україну. Поселившись в Києві узяв шов в тісні зв'язки з тасмином Кирило-Мефодіївським братством, якого програмово було визволення України. В 1847р. арештований й в Петербурзі засуджений на 10 років заслання в солдати. Звільнений в 1857р. в основному перебував у Петербурзі. В 1860р. виходить вдруге "Кобзар" та інші видання; Академія Мистецтв надас йому звання Академіка. Помер 10 березня 1861р. Тіло його перевезено в травні на Україну й поховано в Каневі на Чернецькій горі над Дніпром.

Б. ГРИЩУК: НАРОД ЧИ НАТОВП?

АБО КІЛЬКА СЕНТЕНЦІЙ ПРОВІНЦІЙНОГО РЕТРОГРАДА

Звичайно ж, назву статті запропонував той, хто її написав, — хіба редакція дозволила б собі обробити дайджест автора "України" галасливим ярликом!

То чому, здається, читач, саме автор... про власну персону... отак?

А й справді, штаб себе: чому? І не знав, ко відповіді. Можливо, немилословна /м'яко казати/ самохарактеристика вилізла з комплексу неповноцінності? А може, з власної предостанки слів? Мислю про племені схильності до самобичування? Чи, врешті-решт, із нехитлого усвідомлення того факту, що ти й справді ретроград? Бо ось живе на білім світі, споглядає неутішну землю та силкується збагнути, що ж воно діється, прикміром, у царині культури нашої, царині духу — й опускає безвольні руки: не розумію — та й годі, не здатний зі своїм провінційним світосприйманням /бодай само собою/ багатьох явищ, котрі "макть місце" навіть у віддаленому селі.

Док, доки будемо Іванами Безвідними, Іванами Непам'ятуваними? Доки з тупого байдухиста відчитатимемо коріння, яке хвилять нас дух урочков тисячоліть — чи не для того жити, вирізняючи нас із багатомільярдної людської спільності, щоб мали право до цієї спільності належати, вменуватися народом зі своїм, не схожим ні на чий, національним характером і саме цим бути цікавим, привабливим для інших: росіян, узбеків, китайців, ефіопів... Бо якщо відмовимся од власних духовних цінностей, відвернемося од кращих проблем рідної культури, мови, природи, то й сусідів-іноземців, ближніх і даланих, од нас відірвуться: народ, що не має історичної пам'яті, культури, мови — уже не народ, то вже натовп, а кого ж цікавлять існування натовпу? Од крми лише оддалік триматися. Щоб не зім'яла, не поглинула, не розчинила в собі. /.../

Ко від нікулого року на своїх сторінках "Литературная газета" веде наданнями цікаву розмову під рубрикою "Цінності культури і культура цінностей". То розмова про мистецтво і предоміщення, традиції й новаторство, про Велику й "малу батьківщину", про історичну пам'ять народу і про аломочину коло рідної історії безпам'ятності. Власне мова про те, що й кині з "України" під новов рубрикою "Пам'ять совісті" /на сумніваюся, що ця злободенна рубрика постійно й надовго "пропихнеться" у журналі/. Запахи в душу мені з загадків загальноросійській полеміці слова відомого російського критика і поета Тетяни Ганузової про те, що натовп не має культури, не має історії і в цьому розумінні він поступається будь-якому, найнеціннішому народові.

Велими скрує міркування. Хоч, може, логічно й не доведене до кінця. Але ж праба, хоч би яка численна вона була, поступається не тільки народами, але навіть одній-одній людині. Якщо ця людина — особистість, активна, послідовна. Якщо вона обстоє благородну справу в високих громадянських позиціях.

Народ і натовп. Яка безмежна тема для роздумів стосовно пам'яті совісті!.. /.../ Національну самоповагу, як і глибокий інтернаціоналізм, виховують і рідніми словами, й історією /відчуженою й зарубіжною/, й архітектурою, й музикою /та хіба тільки кині?/. Про це можна писати й говорити дуже багато. Однак, пам'ятати про обмеженість журнальної площі, й сам обмежуся лише "втрихахи" з усякденної дійсності.

Кингаря. Продавець пропонує імпортантному покупцеві найсвіжій, коймо поставлені на полицю видання. Покупець недовольно кривиться, з невинним подоланням акцентом досить демонструє власну "культурність". Хотілоб іко? "Етот не пойдєт. На українськом якє...". Провалі ігрек? "Етот не годїца, по той же причині...". Слобєр? Стєдїлї? Хорї! Амїдї! Так і оїх з на українськом. Прямо беда з етим язиком! Достоту біда. Але ж їдїть і про зневагу до співушої материнської мови, й про спотворення високого пушкінського глагола. Й цей неймовірний володар звучить і на мітингах, і на зборах та активах, і навіть на сцені обласних українських театрів. Воно й не дивно, коли ванти до улаги, ко, скажімо, з 26 середніх шкіл, які є в місті Імєльницькому, і половина не набереться, де навчають українськом мовою.

Діялось кілодетектив. І наперед знає, хто "шїйон". Або хабарник. Або збївця. Хоч би як "закручували" сикет — а я собі знав. Звідки? Все дуже просто. Якщо персонаж — Гунько, чи Шунько, чи Дармограй, чи Герасимчук — так і знай: злочинець. Як сказав би той "жиголоб", "прямо беда з етимі фаміліями!". Пригаділю зазначу, що й студія імені Докхєнка тут не пасє задїхї. Навіщо викручувати для негативних персонажів якісь там "нейтральні" прїзвища /або запозичувати їх із об'єв кариного розвитку/, коли своїх, рідних, доволі!

Коли думаю про стан культури /а це питання збїрас в себе не тільки питання мови чи проблем, порушувати в рубриці "Пам'ять совісті"/, то завжди перед внутрішнім зором постає моя подільська Сергіївка і сусідні з нею робітничі селища Наркєвичі. З аведенням у діє цукрозаводу тут кілька десятиліть тому створене штучне стогатерне озеро. Рік у рік вода відколює берег, піднімає коріння верб, нещоблаганно підступає /підступає/ до городів. Тому, хто приїде сюди з міста на риболовлю, вдається що лінія омитою водою берега була така завжди. Але ж місцеві люди знають: десяти-

п'ятнадцять років тому вона була інша. Хвили ніби непомітно, але вперто і неуцжно робила спос, сантиметр за сантиметром руйнувала й поглинала грунт, відвоюючи для себе халявий простір. І квилі й кину світлу смикоті! Дивись, оце дерево стояло не в ста... а на горбочку, вода ж сягала берега ген тим, де зеленіє на плесі острівця та тирсового зілля?

Кожне наступне покоління сприймає світ, у тім числі світ культури, як давність, сприймає такти, як зім с. Кожному молодому поколінню здається, що вододія між духовними цінностями справжніми й цінностями підробками пролягає на цьому ж місці й у чора. І зім цього сумно. Хвал бере, коли приїжджає допомою і замість "Варшавичі" бачи на бетонному стовпі: "Ясне". Прикро, коли ідею подільських вилхана й читан на учбички: Насиливо, Радісно, Мирно, те ж таки Ясне. Навче інші, сусідні села, яких поки не жортукувало перейменувальна похесть, усі поспіла нехасливі, безрадичні, войовничі, темні. Питася особачи те закинули попередні, пераісні назви? Невже ти, що містили в собі історичну, етнічну, географічну інформацію? Тобто духовний код, пам'яті народню містив! Куди поділися Насічна, Мелова, Печера у Львові? І якої причини у Імелничко му майже не зосталося ходної вулиці, яка б зберегла своє споконвічну назву? Чому, зрештою, не так охоче зрікаємося свого, між не реагуючи на адміністраторську сверблячку западощих перейменувальників усього і вся? Хто їх уповноважує на цю кампанію...

А квилі котяться й котяться, відкопують грудку за грудкою, піднімають корені за коренем, і вже й, дивись, крона з'являється або падає дерево. А який рибалка, оглядаючи з-під долони дозвольний простір, не сумнівається, що так було завжди, від створення світу.

Давно настав час для усвідомлення того, що так було не завжди. Настав час для активної дії. Мусимо повернути плацдарми, загарбани псевдокультурно, невідгласом, не хилістом. Мусимо відвоювати їх так, як працюють голландці або японці відвоюють територію у моря, перетворюючи її на квітучий сад і родючу кнву. /.../

І загалі, як це ми примудрилися дойти до такого становища, коли не якихось там варягіз — своїх, ріднесеньких співвітчизників мусимо переконувати в необхідності напувати, любити, берегти й примножувати духовні національні скарби? Чому, докидаючи неймовірних зусиль, ламаючи циклопічні відомчо-бюрократичні завали-перепони, хвиєнка не наділений мільоном владом, ходикин повноваженнями ентузіастів-гуманітаріїв, спонукувати самою лише совістю /пам'яттю совісті/, змусити вождів атомізувати міністрів, цілих інститутів та академії, тисячак, а може й мільйонів "перетворювачів" природи, історії, топоніміки, що, скажімо, забруднювати Байкал, Дніпро, Дністер — це погано, а повернути вулиці споконвічну назву — добре, прикривати Поклонну гору чи вкружувати карпатський діс — злочин, а зберегти для нащадків Кузнецкий міст чи Андріївський узвіз — благо?!

Отажих "чому" нагромадилося ой як багато. Й на них, здається мені, повинна, бодай частково, дати відповідь надзвичайно злободенна розмова, започаткована журналом "Україна" під такою вагою й зобов'язливою рубрикою: П а м ' я т ь с о в і с т і.

— "Україна", Київ 1987, № 49

З ПІСЕНЬ ПІДПІЛЛЯ

Жизу в Німеччині

Жизу в Німеччині

Всі думку думаю:

Одбілася з роду

Одбілася з роду

Типер пропадала.

Як іду я надгур

Рано подивлюся

На ту Україну,

На ту Україну,

Де сонце зходить,

Де сонце зходить,

Там три дороженькі

Там три дороженькі

Там три дороженькі

Куди-я й хехала.

Куди-я й хехала.

За мною маминька

За мною маминька

За мною рудна

Так гуторю плакала.

Не плаче маминька,

Не плаче рудна,

Я була маслива,

Я була маслива

Додоу вернуся,

Додоу вернуся,

Буду говорити

Як ти українця,

Як ти українця.

Співали 27.VI.1972р. Марія Томчук

і Ольга Гольонко в с.Михалче, пов.

Гайнізка. Магнитофонний запис

і відчитання Михайла Калыника.

З КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ НА ПІДЛЯШШІ В XV-XVI СТ.

ЮРІЙ ГАВРИЛЮК

В умовах втрати Православних Церкв державної опіки й нахотення на неї цілого ряду правних обмежень, велику роль мав факт, коли своїм авторитетом /і фінансовими засобами/ хотіла спомогати ту опіку руської віри й культури якась з осіб з володітцями у Великому князівстві Литовському родин. Такою особою, через своє походження, стала дружина /від 1495р./ великого князя литовського й короля польського — Олена /Олена/. Була вона дочкою тодішнього московського царя Івана III та царкині Зое з володимирського в Візантії роду Палесологів. Олена, хоч стала дружиною католицького володаря, не відступала від свого православного віросповідання й активно підтримувала місцеву Православну Церкву.

Її заслугою був запис на замкову білоруську церкву Нароженія Пречистої Діви Марії /"Пречистенську"/, яку зрештою в другій половині XVI ст. перенесено з замку на міську територію. Можливе, що й тоді /1497р./ обслуговувала вона церкву привезеною з собою візантійською іконою Богородиці з Дитиною /Одигитрія/, яка сьогодні зачислюється до найцінніших пам'яток іконопису. Фундувала також Олена церкву в Чернізвонах /біля Берестя/ й монастир /1500р./ в Дорогичині при церкві Св. Трійці, а також декількох церков на Білорусі.

Згадок з Підляшшия дотримується Олена до кінця свого життя, також після смерті свого мужа. Зигмунт I, наступник Олександра на великокняжому й королівському престолох, видав 05.01.1507р. документ, з якому, як вдовийши надія, передає Олені Білоруський замок з містами Сараком і Бранськом, зі всіма боярами, слугами, путниками, тяглыми людьми й дахниками Білоруського повіту, з їхніми землями й дахниками. Олена перебувала в Білорусі до своєї смерті в 1517р., про що засвідчує ведена звідти кореспонденція зі своїм батьком.

Постави й діяльність Олени мусила мати вплив і на підлясько-білоруського Олександра Ходкевича /родом з Київщини/, який у 1498р. заснував у білоруському Гарадку монастир, перенесений в 1500р. на своє сьогоднішнє місце в містечку Супрасль. Їм'я великої княгині внесено м.ін. до поминки Супраської лаври: "Помини Господи, душі у-соніих раб своїх Королевес Олени..."

Милість роду Ходкевичів на полі руського /українсько-білоруського/ церковного й культурного життя в XVI ст. є, більш чи менш, але загальновідомою. Завершене в XVII ст. окатоличення й опоячення всіх найбільш значних українських великоможних родин та їхні пізніші виступи, як представників польських політичних і національних інтересів, прихильності вклад в українську культуру, який зробили їхні предки. В навій загальній історичній свідомості існує властиво тільки особа князя Костянтина Острозького чи Григорія Ходкевича — опікуна друкаря Івана Федоровича. Обговорювання подій XVI ст. на Підляшші дає змогу пригадати вклад в українську культуру й інших знатних родин.

На халь кількість інформації, яку можемо використати в цьому нарисі не є найбільшою. Підляшши не було в центрі зацікавлень істориків, які могли б зібрати більшу кількість фактів з минулого українського населення, а зокрема його культури в періоді, від якого минає вже майже пів тисячі років. Треба ж бо тепер складати з собою клатки інформації поданих при різних нагодах. Відносно добре удокументована є давнина, бо стичає другої половини XV ст., історія роду Сопірів який в тісний зв'язок з Підляшшию увійшов в початках XVI ст., а одна з двох його ліній названа була коденською.

Протопопом роду був Семен Сопіра /Сопіра/, якого знаємо як писаря великого князя й короля Казимира Ягеллончика — в 40-х роках XV ст. Рід Сопірів виводився зі Смоленщини, однак в часі литовсько-московських воєн втратив свої волості й одержав як винагородження маєтки над Дніном і Німеном, а також на Підляшші.

Першу згадку про завоювання підляської /коденської/ лінії Сопірів, Івана /одного з чотирьох синів Семена й Анастасії/, маємо в 1483 р., коли виконав він функції писаря великого князя литовського. На противі світлі служби на великокняжому дворі виконав він і інші важливі функції, відбуваючи м.ін. чотири дипломатичні посольства до Москви /1497, 1503, 1506, 1509р./.. В нагороду за це останнє посольство отримав Іван від княгині Олени на вічне володіння маєтність Ботьки на Білорусі

Іван Сапіга 1428 - 1517 р.

Павло Сапіга в.м.1579 р.

/1509р./, а в 1511р., на литовському соймі в Бересті отримав він привілей на заснування замку й міста в Мидні над Бугом. Оселив тут Іван Сапіга місто на магдебурському праві й збудував оборонний замок на березі Бугу, який став резиденцією його наступників. В 1513р., задержавши всі інші функції, отримав він, як перша особа з ним відомий, звання підляського воєводи. Вмер Іван в 1517р. в Дубні біля Ботків.

Говоривши про Сапігів вияснити треба проблему їхнього прізвища, яке сучасно знаємо в версії Сапєга. Отже в руськомовних документах з XVI ст. маємо різні версії цього прізвища — найчастіше Сапєга /українці бують й читали як і, білоруси як с/, а рідше Сапєга. Натомість в документах писаних латинським мовою маємо версію типowo українську — Іоанне Sapieha та Імано Sapieha /1507, 1508, 1516роки/. Версії Сапєга й Сапєга приймаються біляз кінцем XVI ст., коли рід цей полонізується.

Іван Семенович Сапіга зазначився не тільки в історії Підляння, як основник міста Мидні, будівничий замку й церкви в тому місті/в Ботках церква тоді вже була/, але й мав свій внесок до історії української культури взагалі. Отже, є докази, що був він в гурті осіб, які фінансували діяльність першої слов'янської друкарні. Існувала вона від, приблизно, 1485 до 1491 р. у Кракові, а управляв нею міщанин Швайполт Фіоль /родом з Німеччини/. З цієї друкарні вийшли в світ чотири богослужбові книжки — "Часословець"/1491р./, "Осмогласник або Октоїх"/1491р./, "Триодь Пісма" і "Триодь Чістна" /обі мабути раніше як в 1491р./, якраз ці чотири літургічні книги числили можа першими українськими друками. Добіра церковно-слов'янська мова надрукованих книжок засвідчує, що ініціаторами цих видань не міг бути сам Фіоль, який був німцем. Виступав він тут як організатор друкарського підприємства та його технічного обладнання. На думку вчених, над виправленням церковних текстів, які надруковано в Кракові, працювали священики з оточення українських єпископів з Галичини, а передусім з Перемишля, який був тоді визначним центром української культури.

Про українське походження редакторів краківських друкув свідчать виступання в текстах численних українців та свят і святих характерних передусім для України. Іменно однак знаємо лише складачів текстів /зецерів/, якими були Гаврило, Богун і Іван. Також помічена в одному з друкув гравіра є копією іконки представленим тин характерний для України.

Існування в Кракові друкарні випускаючої православні, отже "еретичські" чи "схизматичські" друкуи мусило зустрітись зі спротивом Католицького Костела й тому мусила вона мати опіку зі сторони руських великих з оточення великого князя литовського й короля польського Казимира Ягеллончика. Не мігши виступити безпосередньо проти цих вельможних покровителів друкарні, католицька сторона звинуватила в ересьі керівника друкарні, що скінчилось його ув'язненням. Оскарження очевидні показались безпідставними й Фіоль швидко вийшов на волю. Не повернув він однак до друкарської діяльності й взагалі виїхав з Кракова. Друкарня перестала існувати.

Посвідченням аз'явку Івана Сопіги в краківському друкарстві є надruk в одному з українських полемічних трактатів початку XVII ст. Отже, православний монах-письменник Захрїя Колюмєтський в своїйму творі "Палинодія ілі книга оборони", написаному в 1619-1621 р. стверджує, що книжки з краківської друкарні, Триоді, нахадяться в багатьох церквах і монастирях Львівської землі, і в Дорогобузькому монастирі, і в Городковій, маєности Печерського монастиря, а також "на Подлязу в землі Білоскій, в Ботках, маєности єго милости пана Богдана Сопіги". Факту цього не можна пояснити інакше, як цим способом, що Іван Сопіга, бувши опікуном краківської друкарні і маючи свій уділ в її фінансуванні, став власником більшої кількості її видань, яким "приказав" церкви в своїх маєностях, а в тому і в Ботках, де був зрештою і похоронений.

В 1520р. син Івана, Павло Сопіга, уфундував в цій же ботківській церкві, на ботківській могилі, кам'яну плиту з руським, написаним українськими з розмовної мови, написом і псалтирськими. Напис цей починається від слів: "Іоанові Симеонівичові Сопіга, налер писареві, потом канцїлїрові, ктому гетьманові сил Великого князства Литовского і Витовському, в коєнь Подляскому, воеводі і маршалкові, з ктому напїсному Великому князству Литовского секретарові, Брацлавскому старості, ділчові на Кодиї". Даліє йде легендарне виведення роду Сопігів від литовських князів, предків володільного тоді Зигмунта І. Ця легенда, маюча підстави престої роду, не була нічим винятковим в тому часі. З кінцевої частини напису довідуємось, що плиту уфундував Павло Сопіга в 1520р., батькові своєму, який прожив 89 років, що окресляє дату його народження на 1428 р.

Накше напису маємо зображення людського черепу - символу смерті, крилатого клеопидри й вука козаківого свій хвіст - символі вічності ортогальної час, який павидко тікає та зображення сови на сувої палеру й книзі - символ справжньої мудрости /прїзвїска Сопіга виводжено від грецького слова "софія" тобто мудрість/. Під цими символічними зображеннями маємо те герби Ягеллонів - Гедиміновичі колови й погоню та герби Сопігів - гризів /мілей/ та лїса, злучені лентою на знак мнїмого їхнього "спорїднення". Герби Ягеллонів і Сопігів приказані князівськими мїтрами, що у випадку Сопігів немає жодної підстава, бо князівське звання отримали вони коймо в XVIII ст.

Павло Сопіга, який після смерті батька став власником на коденських маєностях, від 1553 став власником також Ботків, Дубня і Кнордів, які до того часу були у володінні його брата. Головною його заслугою було уфундування замкової церкви Св. Духа в Кодиї, яку вимурувало /біля 1530р./ в класичному готичному стилі, що творить її дуже цінною пам'яткою архітектури, бо є це єдиний примір застосування на Україні готича в церковному будівництві з так малими змінами його основних завоювань. Зміни ці, казуючі на вплив візантійсько-руських традицій, це кругле завершення арки над головним входом й прикрашення фронтальної стіни арками, які мають такі ж самі півокруглі завершення. На фронтоні стіни були також уміщені полізми й золочені махі з іконами святих у візантійському стилі - було їх одинадцять. На мїстечко оформленій обудові головного входу уміщені були картуші /гербові цити/ з гербами Сопігів - Кринами та Лїсов.

Церква ця, служивши початково православним власником Кодиї, мала властиву опіку, але з окартольченням Сопігів перестала бути їм потрібною й передано її упїятській парадії. Опис цієї церкви з половини XII ст. казав на велике значення її внутрішнього обладнання й загальної заведбанія. Сьогодні є вона вже замінена на католицький костел.

Павло Іванович Сопіга, який виводив м.ін. фукції господарського маршалка, Брацлавського старости, Підляського воеводи /від 1557р./, воеводи Новоградського й Київського кателїна, умер в 1579р., а його підляські маєности отримали сини - Микола /Коден/, Богдан /Ботки/ й Андрїй /Визничі б. Кодиї/.

Микола переїсв тілїні останки свого діда Івана з церкви в Ботках і разом з надмогилюним плитов помістив в замковій церкві Св. Духа в Кодиї. Ця посмертна маїдрїва Івана Сопіги однак не закінчилася бо син Миколи, Микола, ревіній католик, переїсв його грїб до побудованого в 1629р. костела Св. Анїи в Кодиї. Надмогилюна плїта Іванові Сопізі залишилася в церкві, а в костелі поміщено нову, з його портретним зображенням і написом будучим латинським перекладом руського.

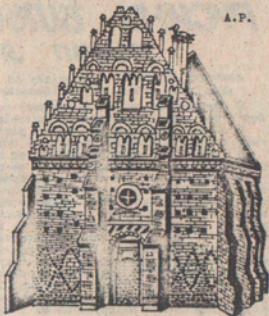
Микола Павлович Сопіга, воевода Вітебський, був православного віроісповідання, і хоч завоюв похоронити себе біля своєї католицької дружини в костелі то однак при додержанні правил схїльного православного обряду.

Середній син Павла Сопіги, Богдан, власність Ботків, обїяв в 1580 р. кателїнію в Бересті, в 1585р. переїзю на кателїнію у Смолянскій, недавно відібраному Москві, щоб в 1588р. стати мїнським воеводою.

Вирізнявся він як оборонець руської традиції й Православної Церкви. Виступав м.ін. з петиціями до короля Степана Баторія, щоб не примуовано православних до приймання введеного в 1582р. нового календаря /грегорїяського/, що дуже часто було претекстом до насильств зі сторони католицької спрхії. Справді в січні 1584р. мо-

А.Р.

А.Р.

Богдан Сопіга в.1995 р.

Церква Св.Духа в Коднів

роль видав грамоту, що проголосивше їм прийняття нового календаря не може бути приводом до яких небудь насильств над православними, які не хочуть цього календаря для свого церковного життя прийняти, то це довгий час була це дуже дразлива справа в відносинах між обома Церквами й національностями.

Свій патріотизм й прив'язаність до Православ'я заманіфестував Богдан Сопіга також підтримкуванням братського руху. І так в 1588р. подарував він Святотроїцькому братові у Вільні кам'яний дім у цьому місті, приносячий новим властителям немалі приходи. Будучи мінським воеводою й перебуваючи часто у Вільні Богдан Сопіга, спомагав віленське братство не тільки своїм авторитетом і фінансовою допомогою, але дбав і про його моденні потреби. І так в квітня 1591р. маємо його лист до Львівського Успенського братства, в якому дякує він за надіслання львівськими братчиками двох примірників грецько-слов'янської граматики, якою мусив бути "Адельфотес", зложений у Львові і виданий братством якраз у 1591р. Даліше просить він прислати до віленської братської школи якогось з львівських вчителів грецької та церковнослов'янської мов. Прохання це було сповнене. Львівське братство вислало до Вільня своїх найбільш кваліфікованих викладачів — Кирила Транквіліона-Ставровецького та Степана Зиганія. Подякування за це знаходимо в наступному листі Б. Сопіги, писаному 18.І.1592р. в Ботках. Богдан Сопіга також, разом з новгородським воеводою, Федором Окумином-Тихевичем й іншими особами, вступив безпосередньо в ряди обох братств — Львівського й Віленського, про що Львівське братство сповідало Константинопольському патріархові листом з лютого 1592 року.

—Краків 1987р.

РУСИНИ БІЛЬСЬКОГО ПОВІТУ

ЙОСИП ДРОШЕВИЧ

/випити зі статті "Materiały do statystyki i etnografii gubernii grodzieńskiej. Powiat bielski - Athenaeum, Wilno, 1848, zeszyt 6, str. 166-186./

В описанні населення Більського повіту, який начислив біля як 104 тис. душ обох статей, відкріснати випадок жителів міст від жителів сіл.

В перших населення, як вводи, є різноманітне. Складають його росіяни, поляки, русини, німці, а в найбільшій частині хми.

В других живе слов'янський народ двох племен, мовою, релігією, звичаями, одягом і фізіономією між собою різний. Є це поляки, або радше мазури й русини.

Населення обох цих племен, від дуже давніх часів, могло вже займати деякі сьогоднішні свої оселі, бо вже в XIII ст. знаходимо безперечні сліди їхнього буття, тобто тоді, коли ці околиці були не мерз сценюв боротьби ятвягів з русськими, поляками й мазурами. Наперед мабуть заселявались околиці з однієї сторони ближчі Мазови, з другої ближчі Берестейській і Польській! /!/ Русі, але з часом, при помножуванні з обох сторін колоній, обидва ці племена зіткнулися з собою.

Оселі обох цих народів є так розміщені, що цілий повіт з огляду на це можемо поділити на сторону руську й польську. Лінія зіткнення льського й руського племен переходить сьогодні майже серединою повіту, з напрямком від південно-західної до південно-східної його межі. Отже західна сторона повіту, ближча кордоню з Польською королівством, має польсько-мазовецьке, а східна частина, межуюча з повітми Берестейським, Пружанським і Волковиським, руське населення. Ізлучи від правого берега ріки Буг до лівого берега ріки Нарва кінчається поселення руські й починається польсько-мазовецькі в смузі зайнятих селами: Слохи, Горошки, Клеко-тово, Крушці, Рогозів, Клячово, Веремішки, Хуробіці, Горново, Лубейки, Якубовці, Вер-цисе, Дубки, Малині й Страбля. Однак як на сторні руській є не розвинені польські оселі /а принаймні сполучені, бо деякі з їх походять від руських боїрів/ прісної вилхти /званої околицею/, як в Толіні, Саках, Гриньвітах, Рішнєві, Пухлах-Рогозах, Анцутах, так і на сторні льській є не народ грецького віроповідання, а через не й руського походження, як біля Цехановиці, Бранська, Городицька, Наройків і Малинів, з цією однак різницею, що польські оселі між русинами зберегли досі свою польську мову, оселі руські на польській сторні вже давно змазовились. Яка є кількість жителів роду польського й руського в Більському повітові особію взятих з певністю визначити не зміємо, бо такого зачислення після роду не маємо. Загалом не сказати тільки можемо, що польських парафій є 24 а руських 35. /.../

Хоч в польському населенні є й селяни, однак більшу частину його складає око-личне вилхта /і однодворці, яких тут будемо спеціально брати до уваги. Сьогодні в-сі вони є римо-католицького віроповідання, але в давнішу часі були між їми й грецького обряду. Досі припадає до названь деяких осель прикметник "руський", "руське" для розрізнення від осель цієї ж назви льських й мазовецьких, переконув нас в різницю їх походження. Так наприклад маємо Твароги Руські, Льцькі й Мазури, Милкозичі Руські, Боратинці Руські й Льцькі. З записів для дорожничинських цер-ков показується, що найдовше, бо до XVIII ст., перетривала в грецькому обряді вилхетська околиця Пуцьковичі Наріпрі, а принаймні деякі з її жителів. Ця руська в-илхта походила мабуть з приходів з Литовської Русі, які одержували надання від великих князів, а надалах своїх розподілила в околицю вилхту. /.../

Племено руське

Всі тутешні русини, з дуже малими винятками, є грецького віроповідання. Мова їхня тримає середину між мовою Польських полішуків і берестян, немає однак волин-ського наголосу /акценту/, який чується у тамтих. Ось зразок їхньої марічки в пісні співаючої в час купальської ночі:

Зійшов ясни місяць кругом на гуліцу,
Врудонос полє з охкмі, а на двур оченьками,
На жито, на пшеницю і на ввеляку пшеницю.
Виїхав молодець на воронуом коніку,
Виїхав в зельюном хупаніку.
Перейде сго дівоныка молодец,

Хто тобі на конульку /!/ напрям питає
Хто тобі конульку основав? Хто біліз?
Хто тобі конульку сунув?
Хто тобі ііє скотів?
Хто конульнику поклав?

Аг, дівоныко чи ти розуми не має,

/!/ Конуля в колений мові
тутешніх русинів зветься
сорочка - автор.

Що ти мене о тос питаєш?
 Мніє матенька напала,
 Братован основала,
 А кругая антикала,
 Мніє лебеда білілі,
 В мене сонце сунілі,
 А віетри скотілі,
 А сестронько повила
 В оконечку садлих
 На зорелькі дів'яч;
 Вауор на зорах збірлі
 І з кошуленьку клалі.

Не одна з цих пісень:

Ей там а пісню на бору, там збіраліся галонькі,
 Гдесь там соколів ся зняв
 Всіє галонькі розогнав, найчорнієйшу собі взяв.
 Ой просілає галонька к тин галонькам черненькім:
 Вилусті мене соколе к тин галонькам міленькім.
 Потуром мене не приймуть, мніє таїзочка не узієт,
 Моїх діток не приймуть.
 Ей там в гушці на грудку
 Там збіраліся дівонькі
 Де к там біє ти Григорку
 Де зійаліся міленькі?
 Порвав одку чорнобрив
 І так йей он говорив:
 Я тебе дівонько не пуку
 Покушаю коску не розпуку.
 А она ся захурила
 І так єшу говоріла:
 Мене дівонькі не приймуть,
 Мніє правдонькі не скажут,
 Мніє віночка не узієт,
 Мене а такоє не возьмуть.

Крім деяких інших різниці провідів тутешньої руської мови небагато різняться від провідів мови волинської.

Селяни руської сторони відносно волинської ностаті і росту не поступаються перед мешканцями польської сторони, є однак деякі приміти відрізнячі їх. Руськи, по-правді не без винятків, найчастіше мають лише кругле, смагляве хоч адорозе, ніс зміру грубий, простий або задертий, рідко орлиний; бурі, сині, чорні, майже ніколи блакитні очі; волосся найчастіше темне, хоч буває і світле. Тільки старі запускарі інколи бороду, а деякі з їх після давнього звичаю навіть голову підгоновить /стрижка звала "хихол" - ред. "О"/; іні бранть бороду оставляючи зуса й дозволяють волосся на голові зміру доаго відростати, так до на зуха й карк спадає. Справжнім верхнім одягом тутешнього русина є, фаллований від пояса, самободий бурый або синий сукман з дуже вузьким коміром, без закотів /кляп/, зіп'ятий зпереду застіжкам, з відверненням, зеленого, червоного чи жовтого кольору, манкетам, або і без цієї прикраси; пояс волинний чорний, червоний або ретиний з мосіяном прижком; шапка або з широким чорним бараном зв'язаним ззаду стрічками й сукоонним верхом, або токе низька, чотирохкутна з круглим, вузьким баранком. Штаня льняна або сукоонні вишнєві з чоботи, підковані, з довгими хлявами, які часом є завернені й до зупок під колінами при зв'язанні. Сорочка буває найчастіше застебнута залонком або зв'язана червоном стрічком на голій шкі, а зложеною на сукоон ковніром. Зимом носять кошуки з чоботи, підковані, з довгими хлявами, які часом є завернені й до зупок під колінами при зв'язанні. Сорочка буває найчастіше застебнута залонком або зв'язана червоном стрічком на голій шкі, а зложеною на сукоон ковніром. Зимом носять кошуки з чоботи, підковані, з довгими хлявами, які часом є завернені й до зупок під колінами при зв'язанні. Сорочка буває найчастіше застебнута залонком або зв'язана червоном стрічком на голій шкі, а зложеною на сукоон ковніром. Зимом носять кошуки з чоботи, підковані, з довгими хлявами, які часом є завернені й до зупок під колінами при зв'язанні.

Верхній одяг жінок є такий самий як і чоловіків, з цієї різницею, що ззаду є з більшов дбайливість фаллована. Замужні жінки з-під білої чи кольорової хустки, якої одні жінки, широкі розпущені, спадає на плечі, виставляють бережок чепця або калтурки; натомість дівчата прикрашають подібно зав'язані хустки /бо з голою головою не ходять/ нитками й рутов. У всіх волинні спідниці з різноманітними паси дошового виробу, жартухи під сукманом білі або крані з квіт. Влітку ходять з шурованих зпереду горстках, з сорочках з широкими рукавами й манкетам; не мають однак звички вишзвати на тих сорочках зворіть кольоровою ниткою, як це практикується на Волині й в інших частинах Русі. Де постолів не живили, носять жінки панчохи, найчастіше волинні білі й червоні, часом не на високих корках. Але як одяг чоловіків так і жінок ближче міст, спеціально навкоти Більська, вже змінився. Перні, замість вишзисаних сукманів, носять сині капоти з потребами й прижитим на волинський спосіб калтуром до ковніра; носять також сині плачі з пелеринами, а замість

напок - фуражки. Жінки строчили в гранатові суконні шаптаньки до колін сягаючи, мавці від сталу численні й дбайливі уложені бали, зверху й над стегном мистичні блискучі металеві гудзички. Замість зашкалого кожуха, мають часто гранатові боней підбиті білими баранчаними й прикрашені блакитними петресками.

Істаа й пштваа русиків ті ж самі с,мо й у селян на польській стороні. Й тут горілка біляа як пшве с у вжитковій,при чому біляа куріах титому як зжиканія табакі міх'човоніама с немщреме.Хата русиків подібнаа способом як і на польській стороні с будоваа,і також біляа зхе з мншном як куріах,з чіаа однак різницю,мо у багатіах господарів з хатюа безпосередньо лучатюа з одніа сторони холодна комера й кінкшір,а з другоа стайка,а тому й і сіаи буають зміру обширід,діа над пропорціа здатюа довгий й аузкий.Салон вжиканий або груа,найчастіае однак дикі або мало від них віапі,а також грааа з квітаа,кож с діачата з хаті,ріако де ноб не прикрашааа селянських поселень.

Як на польській стороні,так і на руській різництво,звичаси діліа і праліліа справоае,с головним джерелом утримання.Спосіб оброблення землі,ріаичне обладнання,уірх,все це з обох сторонах повіту,польській та руській,однакова.Тутеній народ обробае земліа парюа волів запряжених до підляської сохи;воаи не окозакі /дерев'які колеса -"0"/ з оглобляаи.Всі абіажа жуа с серпом,тіаки сіао й горюа косяа,а тому ко врожаа є с спеціально великий міае стогів не посіааи,бо все міається з жуаи /стодолі/.До коначних господарських приладів належата і хорюа,бо кожний своє абіажа меле в себе не возикан до млиаів.Крім різництваа займаютьс деякі і ремеслааи,які мааа найблжчий зв'язок з сільським господарством.

Освіта цього народу,кож не на нікчому,то примааіаи на рівному з селянааи польської сторони остаа ступені.Однак міх селянааи скарбовикі й по міських селах знайті можна тааки,но кож не писаті то хоч читаті аміають.Сагодині,кожн отаранним уряду вілібрау сільськоа молаа віддастьс до парафіаіаиах шкіа для вичаенія на алатних до заряджуааа сільських гміааи,число грамотних з часом буде біаьааіа.Кож б не парюа,з неаіаі й свята,хотіа займатюа викладанням по церквах науаи релігії й християнських обов'язків,як це з деяких римо-католицьких костолах практикується,старання іаіаи прислужилис б немало для освіти й моральности простого народу,який зхе маа потрібне до цього наставлення,бо с побоский,науае своїх ачаляаів,духовество й тисно додержується правил своаого обряду.

Дактаа чуаі скарта,но обовзательські селяни не с панам прихильні,без великої охоти пращаті на дівських загонах,а навіт і зі своа худобю,спеціально кож таку з запомога одержуаі,позоватіа без потрібної дбайливості.Такого опущенія якс х ааиа,кож не це,що панський селянин /кріпаа/ не для себе і не на своаую пращюа,й що аусім не дбаа про недостаток,бо добре знаа,мо двір з огляку на свій власний інтерес,змерта йому з голоду не дозволить.Від цього беретьс ці а значуча різниця між селянааи обовзательськими й скарбовикі.Ціа б останні пращаваи для себе з набагато біаьіа дбайліаи про себе й про своє,й тому з загальному буття їх не с багата краде,а через це біаьіа з їх гордості й довір'я самих собі спостерігати можна.Мо буття скарбових селян с крааим очевидним доказом с факт,мо самі можуть оплатити за себе скарбові податки,кожн обовзательських селян найчастіае двір з цьому зкручати мусяа.Приватних підданых з а намоу повіті 27 400,а скарбових 31 500,отже не без заадроста одна половина цього населенія дикється на волю й багатство своїх братів.Тому кожн обовзательський селянин с терпеливий,служиний,спокійний,кожн покійливо й без ремствуааіаи переносить суворе навіт поступання з собою,коб буз тільки знезаний,мо дійсно ануватіа,всі ці його добрі прикмети,які дійсно даютьс в йому спостерігати,приписати треба як лагідності його характеру так і довогівому звикнені до своєї неволі.Тому такох без бурмотіння,а приаіаіаи без опору відробляє своє панину,яку дикуюа батьківській дбайливості уряду/1/,визначену сьогодні зхе на справедливих засадах,бо з пропорції до кількості селянського ґрунту й у відношенні до його потреб,зачинається уводати.

Христини й весіліа,головні домові урочистості,відбуаае тутеній русин зі звичайном слов'янаа гостинністю й веселістю.Музика,танці й спів с невідлучними товаришами кожних сільських бенкетів.Але музика й танць давно зхе з їх аденационалізувались;наблжжені до мазурів багата від них з тому ділі перейняли й властиво нічого місцегого ні в одному ні в другому не мааа.Біаь національного остало з пісних,яких протинка й суаиа мелодія с найчастіае відбиттям змісту пісні,такох сумного й поважного,нагадуаюаго думи південних русиків;а якщо інколи даютьс почувати співіа веселіа с мелодії й змісту,ні в біаьості с наслідуваними мазовецькими співіа,якоа,мо доаі ніхто не не займааа зібранням всіх співів тутеніах русиків,з описом обрядів,спеціально весіаьних.Мала тільки частина тих співів з завуаьського Півдняа знайшла своє місце в збірникові Кабімеа Владислаа Вуйціакого,видааому в 1836р./K.W.Ścicki,Pieśni ludu Białoczerwotów,Mazurów i Rusi

кнад Вуги - ред. "О"/.Деякі з них були піснями, поміщених в першому зшиті "Op-dydu Druskienickich Zrdeet" за 1846р., могло переконатися, що й в цьому куткові не тільки знайшлися б варіанти пісень з інших околиць, але навіть усім місцеві й в інших частинах Русь невідомі.

НИЩЕННЯ ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМІВ НА ПІДЛЯШСЬКІ

ПРОТОПРЕСВІТЕР ВОЛОДИМИР ВИНКЕВСЬКИЙ

В цьому році сповнилося 50-річчя ганебного чину католицької Польщі, яка в організований спосіб знищила в 1938 році понад 150 православних церков на много-страланих Волищині і Підляшші.

Польським сілком в очі було існування православних церков на тих теренах, бо це негадувало, що місцеве населення це не поляки, а українці. А тих церков було немало, бо в 1918-1920 рр. їх нараховувалося 370. Тому польська влада одразу ж захопила 320 храмів і обернула римо-католицькі костели, а частину з них зруйнувала, або замкнула, і для вжитку 230 000 православних українців восталося 54 храми. Таким чином, на одну святинню припадало по 4 260 душ.

Розпочалися спроби навернути православних на унію і чистий римо-католицизм, але українське населення не хотіло і чути про зраду своєї Предвічної Православної Віри. Тому було вирішено ті церкви, чинні і замкнені, знищити під виглядом так "ревіндикації", тобто повернення б. православних храмів і всього церковного майна які на протязі певного часу були уніятськими - під владу Римо-Католицької Церкви. Польки здавна готувалися до цієї справи. В 1938р. був створений "Координаційний Комітет" на чолі з ген. І. Моравинським, який забезпечував виконання планів на місцях при допомозі гарнізонів. Польське духовенство брало не менш діяльну участь від комерції у цій організації, існування якої трималося в таємниці.

Польська преса почала вимагати щоб в церквах уживалася польська мова, щоб на тій же мові вчилися катехизму, а православних дітей водити до католицьких костелів на богослуження, щоб випродати новий календар для святкування українських свят, а церкви нищити... Скликувано віче, на яких за діяльну участь ксьондзів ухвалялися потреби нищення православних церков... Коли польська влада видала наказ проповідувати в православних церквах по-польськи, священики перестали цілком говорити проповіді. Священників переслідувано й засуджувано на цілі місяці арешту та на грошові карі за відправлення Служб Божих.

Треба відмітити, що 6.7.38р. проти конвенції між Польщею і Ватиканом запротестували українські послани: український православний священик о. Мартин Волков /з Сарна/, посол Степан Скрипник, посол Степан Баран /греко-католик/. Ті виступи були такі гострі, що мовістичні послани-полки захищали видачі державному судові послів С. Скрипника і о. М. Волкова. Цей останній був позавлений парафії в Сарнах і мусив переходуватися в покоях митрополита Діонісія.

3 приводу тих сеймових виступів "Діло", український моделник у Львові, в числі з 9.7.1938р. писав: "Сьогодні заманіфестували репрезентанта українського гр.-католицького і православного населення з Галичини, Волині і Підляшся в польському сеймі свою українську національну єдність та спільноту в обороні національно-церковних позицій".

В сеймовій промові посол С. Баран, вичислюючи насильства поляків, казав: "Як українці греко-католик, що підлягає Апостольській столиці і папі, знає, що справа оборони Православної Церкви це національна справа цілого українського народу і тому ми, українські галицькі послани греко-католики, голосуватимемо проти /укладу договору між Польщею та Ватиканом/ в обороні близької нам Православної Церкви та в інтересі українського народу та в ім'я його історичних і технічних прав". Подібні були виступи в польському сенаті 14.7.1938р. сенаторів Остапа Луцького з Галичини і Маслова з Волині.

Сейм і сенат не звернули уваги на протести українців, і Конвенція з 20 червня 1938 р. стала законом Річпосполитої.

Ця конвенція стверджувала, що майно парафій, яке належало Православній Церкві і було деякий час майном Уніятської Церкви, переходить у власність Польської Держави. Таким чином Ватикан зрікся "свого права" й одержав за не відшкодування 2,5 мільйона злотих. Тут ходило про сотні будинків /церкви, парохії і сільсько-господарські будинки/ і тисячі гектарів церковних земель. Правдива вартість одних тільки земель була 75 мільйонів злотих. Було б незрозумілим, чому Ватикан

так дешево продав "свої права", коли б не зняли на увагу того, що ті землі ще пороздавалися другий раз, бо перший раз царський уряд ще заплатив Ватиканові належність за згадані об'єкти...

Польський уряд досяг своєї цілі, бо набув нібито "юридичне право" розпорядкуватися православними церквами і майном, бо він купив їх від Риму. Рівнож тисяч конвентів поділав своїм відповідальністю за ганебні вчинки з Римським Престолом.

Після таких приготувань польська влада приступила в кінці червня 1938р. до масового руйнування українських православних церков на Холмщині й Підляшші. Змобілізовані до цієї акції польські поліціянти, озброєні до зубів, разом з добре підготовленими робітниками-поляками, розпочали знищення предметів культу, св. образів і храмів. Під час цієї акції поліціянти стріляли і киями розганяли вірних, які з хаток дивилися на руйнування Дому Божого. Часто на вірних дусалися поліційні собаки... Коли церква була розвалена, то матеріал розподілявся серед місцевих поляків, а дзвони великодушню передавалися на фабрикацію гарнат... Часто церкви, призначені на знищення, були підпалені через "невідомих", або далі переходили в користування польських католиків.

Ось декілька прикладів цієї католицької акції:

1/ До села Големова, де церква існувала ще 400 літ і пережила цілий ряд воєн, прибули 13 липня 1938р. о сьомій годині ранку пожежники і поліція з собаками. Коли люди збіглися до церкви, поліція звійшла до церкви з собаками і з напалк і розігнала людей. Церкву розвалили і будівельний матеріал продали місцевим полякам за 180 злотих.

2/ Дня 14 липня 1938р. розвалили поляки церкву в Мехиліссі. Сподіваючись лиха, бо вже в сусідньому селі Загорові церкву були розібрали, мехиліські люди зіїлися, повиносили з церкви й поховали цінніші речі. Знімаючи дзвони, востаннє вдарили тричі на прощання в великий дзвін. Зібрані люди ридали і цілу ніч не відходили від церкви. Цілу ніч, чути дико, вили в селі собаки. Ранком о сьомій годині на вісмах вантажних ватах приїхала поліція і робітники. Поліція гумовими палками почала розганяти людей. Робітники почали здирати дах, ламати й викидати з церкви образи й іконостас. Коли 12 год. опіядні звалили велику церковну баню, потім почали розділяти їх.

3/ Одним з найстаріших церков на Холмщині була церква в селі Ротонці, збудована ще в XVI столітті. Поляки замкнули її, як лише прийшли до влади, дозволяючи українцям молитися в її лише тричі на рік. Але 8 липня 1938р. поляки і цю церкву знищили.

В такий спосіб на протязі червня і липня 1938р. було знищено на Холмщині й Підляшші 112 церков, з тому числі 98 церков існуючих до Берестейської унії 1596р. а серед них церкву в Мебринні, збудовану 1184р., церкву в Корниці - 1578р., катедральну церкву в Білій Підляській - 1582р., церкву в Замості - 1589р. і т.д. Всі ці перлини старої української архітектури були дощенту знищені. Це була неоправдана втрата для історії цивілізації. З інтерполяції посла С. Барана на адресу прем'єр-міністра Польщі від 21.7.1938р. /.

Проти знищення церков запротестував енергійно Собор Єпископів Православної Автокефальної Церкви в Польщі і видав 16 липня 1938р. Архiepістський Послання до вірних, яке тільки частинно дійшло до відома населення, бо уряд конфіскував його.

Рівнож митрополит Греко-Католицької Церкви Андрій Шептицький видав 16 липня Архiepістський лист, де в сильних словах протестує проти вандалської акції поляків, які є ворогами Віри Христової. В теплих словах Владика Андрій співчував нещастю православних українців.

Зміст цього послання остався відомим найбільшому оточенню митрополита, бо його сконфісковано, але чутка про нього дійшла до православних і зробила серед них велике враження.

Архiepіскоп Іоани Теодорович /Митрополит Української Православної Церкви в США/ з Архiepістському Листі також запротестував проти знищення церков, насильного навернення на католицизм, заборони вживання української мови і нелегального пролагу Ватиканом для Польщі майна Православної Церкви, яке ніколи йому не належало.

Польська "католицька акція" страшенного переслідування православних українців і знищення православних святих скінчилася на початковій другій світовій війні разом з окупацією Польської держави. Зруйновано і спалено було до 160 церков.

Протести кількох влихотних поляків, адвокатів і журналістів, не змінили стану про наявності вимовної мовчанки польського католицького духовенства, яке ні словом не запротестувало проти нечужаних профанацій і зневаг Христової Віри.

-----1988 р.

ІНЧІЙ ДУШІ З ПОГРАНИЧЧЯ МИРОСЛАВ ГАПОНЮК

Мабуть найцікавішою статтею останнього часу про національні проблеми уродженця Північного Підляння назвати треба "Місцукі душі з пограниччя" М. Гапонюка, яку надруковано в люблінському часописі "Relacje Tygodnik Wschodni", число 13/1989, с. 1, 6-7. Автор статті народився в Черемусі в 1959 р., а сьогодні проживає в Любліні, де працює науково. Має чимало захоплених прочитати цілу статтю, а тут наводимо більш важливі уривки —

Є вони з Білостоцьчини. Всі живуть за її межами — в Любліні чи Варшаві. Крім місця народження ледь їх відсутність почуття приналежності до будь-якої нації. Коли в якомусь квестіонарному преба заповнити рубрику "націоналізм", прокидають розгубленими: "Що написати?" І пишуть: раз "білоруська", раз "польська". Все без переконання. Все з почуттям якогось примушення, з дізнанням відчуження від світу складеного в нації. /.../

"Коли питають мене про націоналізм поляки — каже мені Микола — то відповідаю їм, що я білорус. Коли запитують білоруси, запевняю, що я поляк. Не почував себе одним ні одним, ні другим". /.../

Це правда, що почувався пов'язани з православ'ям. Навіть тоді, коли не є релігійні, щось їх ледь зі східним християнством — віром їхніх батьків і діда. Сумнів викликає майже згодом принагідним приходом білоруськості і те не дивувалося, що згідні модо їхньої білоруськості не тільки "справжні поляки", але й "справжні білоруси", обстоючи з викликом, що це їхні ополічені співплемінники. Часто добавляють, що це ополічення їхніх земляків є послідовністю різних адміністративних заходів.

Це правда, що не один раз затrudжувало дітям доступ до білоруського слова. Але треба пам'ятати і про це, що навіть там, де існувала можливість вивчення білоруської мови в школах, батьки часто з її не користали. Не дається цих дефіцитів пошукати виключно комфортом, бо є вони наслідком досить загального відчуження, особливо на півдні білостоцького воєводства, бо білоруська мова є мовою чужою.

"Який там з мене білорус — говорить Андрій — не знає по-білоруски читати й говорити. Навіть мій прадід, який майже зусім не говорив по-польськи, не вважав себе білорусом. Про яку польонізацію тут говориться? Так, по-своєму, по-халхаську" змію говорити. Але це ж не білоруська мова! Не почував себе такою поляком, хоч польські діти в польській школі вчу польської мови й то, як думаю, не найгірше".

Зустрічає також людей, які володіють білоруською мовою, випускників білоруських ліцеїв з Гайнівки чи Вільська, які не вважалися білорусами, бо мова їхніх батьків є далека від літературної білоруської. /.../

Тоді хвально їх з цілою силою запитання про націоналізм, кінче для самоокреслення в новій дійсності схолячої ледь її Речіпосполитої. Їхні національні незалежидування визнано як добрий ґрунт для польонізації. Її роблено це з можливістю найбільш тупий спосіб. Одержки державний штат, але стань католиком. Воліли хити з окрайці землі, тим більше, що й державних штатів було небагато. Перейти на унію, буди ближче сусіднього неба. Воліли однак православного Бога й обитиши православного неба. /.../ Деякі — неохоті тож й до православного Бога, а не більш кпіру — шукали втечі в суспільних радикалізмах або, процвітаючи тоді, релігійному сектантству.

Пізніше, в 1939 р., Білостоцьчина була влучена до радянської Білорусі й сказано їм: ви з білоруси і все. Тих, які мали якісь сумніви /були це найчастіше місцеві поляки, але не тільки/, висилано, щоб докладно приглянувшись реальним будови соціалізму в Сибірі й Казахстані.

Після війни повторено це, щоб не ламати собі голови з якою національною заплятаністю. Не всі однак з своїх білоруськості змінили поворот. Особливо багато нездешидованих жило на південь від Нарви, де білоруська мова звучала по-чужому, якось дивно, а навіть трішки смішно.

Мої співрозмовні перейняли по батьках й дідах це національне незалежидування й внесли в нову ситуацію — в сучасність, з польською теперішністю. Є серед їх студентів, наукових працівників, лікарів й артистів. Окружені зі всіх стрім польською стіжкою, живуть її життям, а однак почувався в ньому відчуженням. Деякі стоять на порозі знаменито заповідачхис кар'єр, багатьох бувало в світі, й то не тільки при змиванні тарілок, а водночас їхньою сдиною справжньою вітчизною є мала білостоцька країна Польщі.

"Моя батьківщина - стверджує Петро - це село, в якому я народився й люди там проживали. Тут, у Варшаві, не почувався до кішки в себе, хоч живу тут вже 14 років. Але не х на це пораду? Преп'яні ніхто не забуду політехніку з моєю селі, а в ПОМ-і електронік з науковим заняттям хіба не зналобся."

Імні хувають втечі в якихсь космополітизмах, паясливізмах, інтернаціоналізмах, почувавть себе громадянами світу, Європи або тільки Середньої Європи.

Однак всі ті думки не розпачливі спроби знати собі якісь місце, приречені на невдачу зусилля розв'язання цієї ускладненої емоційної ситуації.

Імні друзі з дитячих років, проживаючи десь в Гайнаці, Більську, Сім'ятичах чи Вілостоні крім мене хворіють на почуття відчуження. Тут хожий звик до різноманітності пограниччя. Правда, й тут не все почувавть себе добре. Раз роздратус їх неоекденська нута, іншим разом закудять молодий, повний комплексів білоруський націоналізм. /.../

Найчастіше своєю православну руськість приховувть в страхові перед смішністю й зневажливістю або тільки для антода. Кожна їхня декларація вимагає коментаря й треба пояснювати, пояснювати, пояснювати... Однак і це пояснювання нерас на ніщо, бо на кінець і так закінчується: "То ним ти властиво є - білорусом чи поляком?" Як пояснювати когось некресовому, що два брати можуть декларувати різні національностей й зусім їх ці вибори не мусять дивувати ні поризувати. Знать, ко білоруськість одного подібна є до польськості другого - нарівні з жити й неспави. /.../

Особливо невпевне почувавтьс, коли польське суспільство розкривать конфлікти. Останні роки не шкодували їм такого досвіду. Тоді замигавування по будь-якій стороні розпачливіше є другим сторонам як послідовність їхньої "руськості". Всі сторони конфліктів нахувають національних символів й національної фразеології. Ситуація спрочується тоді до "або-або". Різноманітність, багате спектрум суспільних установи, приймає вигляд фальшивої дихотомії й хоростою відкидає все, що не хоче або не може зміститися в кільках конфлікті. Ситуація трудна до видержання такох дла багатьох поляків - їм ається говорити: "це не ваше діло" й брутально відкидати на бік. Коли все є таки лежуватьс на уділ й оповідається по якійсь стороні, супровідна є тому невпевненість.

"Пам'ятаю - говорить Григорій - як почувався в "Солидарности". Був її активним діячем. Водночас дразнило мене нахування патріотичних піднесених, виключуючих нерас темі плеємні інстинкти. Такох остенатічна католицькість спілки була мені чужа. Розумів, що більшість членів це католики, але відношення до нечисленної чи хоч би потенційної меншости лежувас про відерність й акутріану толеранцію. Траплялося такох діяти є тупою націоналістичною ментальністю. На частя це не вони задала то й тільки тому був можливий якийсь компроміс, бо моя діяльність в "Солидарности" була власне нелегким компромісом. Моя православнісць й "білоруськість" доганяли мені, але не в спілці тільки на одному з переслухань в 1982 році. Хіба однак як добре вибрав, щопри те, що в "Солидарности" кось мене муляло й гнітило й почував себе не за добре".

Удлі по другій стороні конфлікті загально в'язався з подібними сумнівами й розгубленням, тільки, що "партиїні" прояви націоналізму викликались нерас з-під інтернаціоналістичного фразеусу.

В рідній Вілосточчині всі здаються брати до уваги двоакціональність. Навіть прапор "Солидарности" Вілосточського регіону був два рази окроплений свяченою водою: раз на католицький, раз на православний спосіб. Коли є якісь терти й підкоди, а такох депо взаємного недовір'я, то володіють їми добре відомі правила. Інше діло є "діяспори". Тут прикріпять свої православні душі на самотність й відчуження, тим трудніше, що борчесья зі спокосом уділу. Чужість перемінється нерас в почуття несповновартости, веде до відкинення багатьох форм уділу в суспільному житті. /.../

Деякі з їх говорять про себе, що є білорусами й то навіть тоді, коли не чутять їми, білоруського не знають, а навіть підляським діалектом своїх ділів послугуютьс неспевнено. Часом звикать зводити польські серія своєрідним кресовим чаром, звиклиом східноє дувоє, пропасним горлом чи може гайдамацько-козацьким темпераментом. /.../

Віктор є вже в Лондоні. Замінює чужість тут на багато глибшу чужість там. Намірьється залізкитися там на залізку. Може зерне однак багатий не тільки фунтами ітерінгатами, але як в класичній повістці просвічення - мудрості й новими досвідами. Може з англійської перспективки, затужений за своє малю вітчизною й окружучих її націй, віднайде місце для себе в себе? Перед виїздом говорить однак: "Ті всі одуріні національним пихом, покослувати мене по плечач, повинні пам'ятати, що покірлівість є великом християнськом чеснотою, а пихи не потраплять до неба".

Стаття Василя Гакуцака "Дерево на межі. Українська література в Польщі" надрукована була в "Літературному Прикарпатті", додаткові до видаваного в Івано-Франківську "Комсомольського прапора" /за 26.11.88р./.

Крім статті знаходимо там і вірні українських поетів з Польщі. Підляки представляють тут вірні Софії Сачко /"Пісенька про любов коротку" - діалектом/, Єрія Гаврилюка /"Не з гранітові могутнім...", "Сужнів" та "Давав Бог розум"/, Івана Ігнатика /"Нам з лісом рості"/ та Івана Киризька /"Слава" та "Яка краса"/. Стаття ще передруковуємо з скороченні.

ДЕРЕВО НА МЕЖІ

В сучасній Польщі українців проживає білям, ніх у будь-якій іншій соціалістичній країні - 250-500 тисяч чоловік.

Після війни у Народній Польщі було створене Українське суспільно-культурне товариство /УСКР/, почала виходити газета "Наше слово" з додатками "Наша культура" й "Світанок", "Український календар" і поволі почало відроджуватись українське культурне і літературне життя, яке раніш завжди активно засвідчувало тут свою присутність і мало значні традиції, що тісно зв'язалися з культурним рухом на Україні, особливо Західній /Галичина і Волинь/.

Однак видавничі можливості українських літераторів значно скромніші, ніж у Чехословаччині, Румунії чи Югославії. У застіжні роки, на халь, розвиткові культури наших одноплеменників у зарубіжних соціалістичних країнах мало сприяла й наша республіка, звідки вони майже не мали підтримки; тепер становище змінюється на краще/.

Не зважаючи на це все, український літературний процес у Польщі усе ж існує і розвивається. Досить нерівномірно, поспрада. Буз навіть час /у 70-х роках/, коли здавалось, що українське літературне життя в Польщі поступово заважає через брак молодих свіжих сил. Наперекір асоуму такі сили знайшлися, і це свідчить про неабияку життєздатність російської по всій Польщі української громади. Років з десяти тому в літературу несподівано почали приходити молоді, що складають тепер досить численну когорту літераторів. Свіжіх струмків і ентузіазму, які вони принесли з собою, активізували і творчість цілого ряду старших літераторів, частина з яких здобула собі друге дихання.

Нові імена в сімдесятих роках заявляють про себе спочатку досить неспішно, а потім все відважніше і наважливіше. В літературу приходять талановиті прозаїки Михайло Струмінський, Єрія Олійник, Степан Павлице, поети Ольга Петик /незвідомий Володимир Ольгович/, Ярослав Хруник, Іван Ігнатик, Іван Киризька. На самому початку вісімдесятих з'являється цілий загін молодих. Це Тадей Кракович, Петро Курника, Ярослав Чех, Роман Дрозд, Володимир Катер, Єрія Трачук, Ігор Марушечко, Єрія Гаврилик та інші. Творчість їх характеризується духом неспокою, невпинними пошуками власних періодичер, які пробирають собі дорогу з-під наварувань польських впливів та польської обшати і зиховання. Деякі з них шукать також польськомовою або діалектом. Цим спрещенням впливів двох великих слов'янських культур дерево молоді української поезії в Польщі, яке до того ж, іміколи виростає з праторення народньої культури певного етнографічного регіону /Лемківщина, Підляшшя, найбільше й цікаве для нас. Багато хто з цих молодих людей в літературі йшов через курт студентських об'єднань, через ферментації польського молодіжного руху. Це спричинилось до того, що тут з'явився українська співана поезія, нова естрада, нові форми спілкування через організації фестивалів і свят, молодіжних культурно-етнографічних експедицій та походів по місцях проживання батьків і дідів - на Лемківщину, Перемишляну, Холмщину й Підляшшя. Учасники таких походів дають по селах і містечках концерти, виступають з лекціями, записують фольклор, реставрують чи консервують пам'ятки української старовини тощо.

Поглиблене зацікавлення культуров предків, що поширилось серед інтелігентної молоді, призвело й до намагання культивувати регіональну культуру, рятувати від зівелляції і забуття її цінності. Тому йшли й існує в Польщі література, написана

лемківським, а також підляським діалектами. Перша, лемківська, традиція більш давня і більш консервативна /молоді лише долучилися до старших/, а друга, підляська, значно молодша, ще не сформована.

В силу історичних обставин процес національного самоусвідомлення на Підляззі, що етнічно є українсько-білорусько-польським пограниччям, був дуже млявий і не й дотепер не зкристалізувався. Багато підляшуків просто не знають хто вони — українці, білоруси чи поляки? Не знаю, отже, що як і в лемків, тема батьківщини, тема пошуків свого пракореня дуже болюча й актуальна в творчості поетів підляської групи. З 1983 року ця група видає альманах "Наш голос", у п'яти випусках якого вже надруковано 272 вірші і 2 поеми 14 поетів з Підляшшя. Деякі автори пишуть тільки діалектом, а більшість — і діалектом, і літературною мовою, якою переважно оволодівають самотужки. Діяльність цього гуртка заслуговує окремої розмови, а тим часом назвати хоча б імена. Отже: Єврій Васна, Ірина Боровик, Єврій Гаврилюк, Іван Ігнатюк, Іван та Петро Киризюки, Євгенія Овсянник-Мартинюк, Галя Ласічник/Ольга Підляшанка/, Борислав Ф. Рудковскій, Софія Сачко, Степан Силорук /народний поет старшого покоління/, Сталан Трош, Іван Хвацевський.

При читанні текстів підляських говірок, яка належить до архаїчної групи північних говорів української мови, важливо знати — що уо, ie /е, ія/ — це дифтонги, які слід читати разом, як один складотворчий звук, а не розділено.

ВАСИЛЬ ГАНУЧАК

ВАСИЛЬ БІЛОКОЗОВИЧ

"Н І В А"

О "Ніва", рудна дітина
Чом по-нашому ти не говориш
Твоя мова якялась є інша
І ти нам утієш не наводиш
І з своєю впертися мовою хочеш
Десь-де по-міській заєсиш
А рудної мови знати не хочеш
Людя єї не приносім
І мовою свею як найменш клопочем
О ніе, наша мова стара і давня
Як давно є Київська Русь
Як давні Білеські, Дорогичин
і Мельник
В хиті штоденіум є правна
На кой говорили віками
Нами батьки і діди
Наша мова зрослася вже з нами
О "Ніва" — ти наша пасербіна
дітина

Ми тебе не можем любити, кохати
Бо наша мова є од давня інша
Єї нас научили батько і мати
Ми хочемо так читати й писати
Як штодень говоримо вдома
Яку мову штодня чуємо в хаті
/друкується вперше/

РАТАЙ

Дом ратай з поля зогназ,
не дав доорати загона.
Груєм десь вдирив, ах лієс задрихав,
ані захнула впері блискавиця червона.
Ратай і куонь Ного ідут голови
опустівши.
Натерпівся в хиті всього
і умрем, мнугого біди переживши...

Кудля троїє посівієт
од штоденної біди без часу,
руки і ноги зомлієт,
доволі потюгаєш плуг, серп і косу.
/друковане в "Українському календарі"
на 1960р./

ЛЕДЕ МИ ТЯЖКОЇ ДОЛІ

Леде ми тяжкої долі,
працеємо цієли своєю вієк.
При каждий власті ми як би в неволі,
і не лічат, што ти чоловієк.
Нас не лічат за леде,
і ми як би в пеклі живем,
ані все так не буде,
свого ми доб'ємся, дождем,
Приде час, стренемо плєсчима
і скінемо смокуз з себе.
Рудного батька нам треба, а не войчима.
О рудний батьку, ми хлем на тебе.
/передвоєний вірш, друк. в "У.К." на 1960р./

У К Р А І Н А
/літературною мовою/

Україна, Україна,
найгарніша на світі країна.
Якже з тебе нам не кохати,
наша рідна ти мати!
По тобі Дніпро тече як срібро,
текуть і інші там ріки,
але найгарніший з них є
наш могутній Дніпро і великий.
Як кіч, так і день
він все реве,
все сили своєї він пробує,
напевно когось он зове.
/вірш друкований в "У.К." на 1960р./

ПАМ'ЯТЬ МИНУЛОГО БОГДАН БОЙЧУК

/ До збірки Єрія Гаврилюка Негербові генеалогії, "Думка",
Вільськ 1988, на правах рукопису /.

Щоб мати крапку перспективу до поезії Єрія Гаврилюка, варто, може, хоч дуже загально накреслити картографію найновішої української поезії в Польщі. Останніми роками в Польщі створився дуже цікавий і оригінальний фермент в українській поезії. Поети останніх двох генерацій /починаючи від Петра Трохановського й Івана Кирилюка/, здебільша студенти, збираючи частинно досягнення своїх попередників — Остана Лалюського, Івана Златокудра та ін. — пішли своїм власним, різнограти-ним й своєрідно модерними дорогами. В "Нашому слові", "Намій культурі", "Нашому го-лосі", "Українському календарі", "Зустрічах" і останньо в "Основах" почали появ-лятися поезії І. Кирилюка, П. Кирилюка-Трохановського, Олени Дуць, Софії Сачко, Талел Карабовича, Єрія Гаврилюка, Ярославів Кружиків, Жемі Кабіньської, Ярослава Чеха, Романа Крика, Романа Дрозда та багатьох інших.

Деяким з них почастило видати одну-дві збірки "на правах рукопису" /тобто приватними заходами/, або під маркою Українського Суспільно-культурного Товари-ства /УСКТ/. Всі ці збірки — мініатюрні, по 20-30 сторінок, на ліхтеничному папері й у скромному оформленні. Коли порівняти їх з численними й часто розкішними видан-нями в польській мові, то стає нагадком, як офіційні чинники підтримують культу-ру діяльність своїх меншин.

Творчість цих молодих поетів різноманітна не лише стилем, але й мовою. Крім поез-ій в українській мові, натрапляємо тех на багатий доробок у лемківській і під-ляській говірках. Язиче це більше ніж відрадило; бо так звана "схиста" літературна мова починає звучати, як латина, тобто як штучна, мовчана мова, — і творчість, пи-сана лемківським чи підляським діалектом, впливає трохи живої розмовної мови в літературу.

Єрія Гаврилюк належить до наймолодшої когорти цих поетів /народився 1964 ро-ку в Вільському Підляському, студіє на факультеті історії в Ягеллонському універ-ситеті/. Його перша 24 сторінкова міні-збірка В непроміняючому поході /1986/ на-писана підляськом говірком; а ній молодий поет заглиблюється в пам'ять минулого, відкриває надяри рідної землі, щоб встановити місце в історії для своїх підляшан. Іншими словами, збірка ця ангажована, реторична, патріотично-усвідомлююча. Потреба для постановки такої збірки як надто зрозуміла. Але такий матеріал дуже рідко пере-втілюється в справжню поезію; а виїнятком таких віршів, як "Пісаний згубок", "Ку-ргани", "Мельницька церква", "Пісаний образ над рйков", — не вдалося перевтілити цей матеріал і Гаврилюкові.

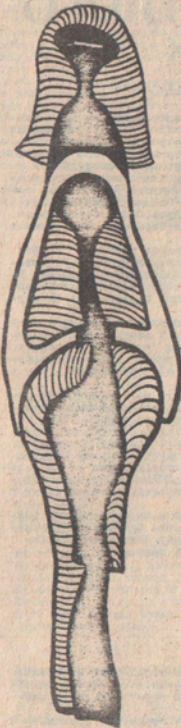
Друга збірка Негербові генеалогії хоч сторінками така ж, як і перша, але змі-стом і поетичністю далеко більша й глибша. Гаврилюка, студента історії, найбільше цікавить інтроспекція в пам'ять історії. Вглядаючи туди, поет бачить, як безнас-тання рубали тесани дубові ворота наких садків, важили наші хати, а

Бог в уквітчаній сорочці
Відвернувся не проріжши Слова
Іай окалічати
Кітгали пазурами роздеруть
Підпишуть чорною кров'ю
Грамоту брехні
Опечатають її тавром обдури
А народ правами славний
В крмо законів запряжуть

Отже, Яде, в першу чергу, про зраду, обдури й насильство ззовні. Поет висловлює те, що побачив у минулому, твердів дикістю і сильними образами. Його образи здебільша фронтальні, як на сільських іконах /"Бог в уквітчаній сорочці"/, але водно-час свайі й несподівані.

Та це лише половина нашої трагедії; друга половина — це зрада, яка приходить з нутра, рабство духа:

Зрабіла вся земля
Сонце служинко лише грати
Вітер наругов трусить в очі
Місяць роздзвонився мов карбованець
Трон величав

Єгипетський мотив.
Різьба Олександра
Архипенка з расу-
нові Сан Федорчу

Коли веки до уваги, що історія — це те, що дається
людині в спадок, то ми "родимось з тавром пекучки"; нам
нам простягають на сплясаних крок'а руках крихти
хліба на принарку і

Ведуть нас в неволю
Не в ім'я Духа Святого
І не в ім'я Сана

За зраду й служливість платять distinctions, орденами
й медаллями, а "груна зверхних і зпаних чужих обєнута
прапором". Такий є спадок сучасників, і так той спадок
нас формував. І ми

... залюбки в чужій одехі
Чекаємо Месії
А вітер насинки
Велестить у цілках
Розколотої душі

Наведені штрихи — з сучасності в історію і з особи-
стої точки зору в сучасність — узагальнюють, що Гаври-
люк — концептивний поет, який ставить у основу компо-
зиції своїх поезій думку. Думка ця висловлена або фре-
нтально, або, найчастіше, образами — сильними, емоційно
насиченими й глибоко вищаканими. Гаврилюк не сторонит-
ь від метафоричної мови, але, коли метафора ускладни-
ється і стає за абстрактною / як от "розквірініється чо-
рне вілля забуття" /, поет відразу залюбки її в конк-
ретніший ґрунт / "зневраз до свого слова" /, щоб не по-
слабити контур самої мислі.

Поезії Гаврилюка врихають так, наче б були написані
строгами й регулярною ритмікою. Насправді ж у них зов-
сім нема регулярної ритміки. Врахування регулярності ак-
центажне, мабуть, сильним поетовим відчуттям внутрішньої
ритміки, або ритмікою самих рядків, які каскадно й рву-
ть по палкості один за одним.

В цій точці варто відійти від історіософічної лі-
нії Гаврилюка й глянути на два інші боки. В першу чер-
гу, відмити його особисту лірику й лірику природи.
Коли поет в рідкісні хвилини звертається в своє влас-
не нутро, то рядки його м'якнуть, стають чуттєві й кон-
темплативні:

Від перегортання книг і слів
Я втомився
Пройняла мене хурба
Проминув це один день

Така ж здумливість і містерійна оказкованість харак-
терні тех його ліриці природи. Описуючи, наприклад, за-
бутий колодязь у гупі, ліричний герой стає заінтриго-
ваним таємницею, яка може довлатися на дні того колод-
зя:

Може зоря серпнева
Притаїлася
Або ярилась
Лице комет
Може ліси
Задрімали казки
І слова
Мо клуть поета

В другу чергу, особливо вдало виходять Гаврилюкові
вірші з відтінком філософськості. Описуючи, наприклад, в
вірші "Дорога через тину" ялину в вечірній тишині,
поет кінчас такими рядками:

В колії життя
Котяться серце чесь
А тина по всіх усядах
Зміїно
Повзе
Огоргас

Отже, злагода природи на початку вірша переходить до
суттєвості з суттєвості життя, а тина водночас стає за-
розданим, — стає, можна здумуватись, тинєю самотності

або остаточної. Філософська субстанція не приймає й наглядних з отакіх строф:

Положи на джерело камінь
Придави щоб не йшла вода
Змінять дорогу підземні течії
Більше з нього
Не зачерпав

На жаль, Гаврилюк дуже мало місця приділив особистій і філософській ліриці. А ще, бо ці грані його таланту — цікаві й цінні.

Все сказане досі не значить, що обговорювана збірка не має проблем. Поскільки Гаврилюк поставив наголос на історисофічність, — це, в свою чергу, поставило його перед рядом небезпек. Найчастіше, надто абсорбуючись концептаністськими, поет губить поезію як таку: "Мільйони осліплених... за краєм сяйва зорі полярної". Натрапляємо теж суттєві міх публіцистичним висловом /"міцні стінгазети й лозунги мовчать, підкрадається зневіра у слові вождів"/ і сидувано-штучним образом /"настирливо б'ється об гроти ілюзій танок переосмислення неминучого"/. Оце "переосмислення неминучого" й надприродною силою такно втиснути в поезію. А найбільше такі небезпек є риторика /"людино... розглянься, задумайся, що по дорозі топчеш", або "поглянь у минуле, задумайся, хто був тобою, ким ти був"/. Гаврилюк мусить весь час бути свідомий цих небезпек і оминути їх десятими дорогами. Є не донеде проблеми гнучкості поетичної мови, але, з ходом часу, гнучкість ця досягнеться, так би мовити, в процесі.

Кінчаючи ці роздуми, можна було б робити прогнози й застановитися над тим, що поезія Гаврилюка обіцяє на майбутнє. Але найкращі, можливо, прогнози дасть чудовий мініатюрний вірш "В галактичному городі":

В галактичному городі
Серед хмугів існування
Тернослів життя розцвітає
В водограї
В галактичному городі
Плыве час
Наяв час
І з-поміж зір блискотливих
На вікна хат киває
Янголи злітають.

— Нью-Йорк, 1988

ПРО БУДЖОНЕ ПОЛІСЬСЯ

Всі ми знаємо про спроби зроблення Північного Підляння /деко навіть сягає по Південне — околиці Білої Підляської/ "білоруським Беластоцьким краєм". Подібна ситуація є й з північній частині українськовоного Полісся, яке в 1939р., приказом Сталіна і його комісарів, влучено до складу Білоруської РСР. І тим способом, від більш як 40 літ, триває переіменовування українських поліських діалектів на південнобілоруські, фольклору цього регіону на фольклор білоруський. Як і на Білщині маємо тут білоруськомовне шкільництво й білоруськомовну пресу.

На Підлянці, в половині 70-х років, почався однак процес спротивлення офіційній політиці, яка з місцевих неосвідомлених українців хотіла робити білорусів. Проявилось це початково в літературі писемній місцевими українськими діалектом — друкованій на сторінках білоруської "Ніви" і "Білоруського календаря". Подібна ситуація виникла сьогодні і на Поліссі. І так в січні 1988р. на сторінках білоруськомовної газети "Запаветя Лясина" /виходить в Дорогичині на Поліссі/, опубліковано перші вірші Миколи Шелоговича, який творить їх в своєму рідному діалекті.

Від цього часу минає вже три роки. На сторінках різних газет опубліковано вже багато творів писаних поліськими діалектом; на сторінках міської "Червоної зніви" появилася постійна літературна рубрика "Балеси Полісся" /"Голови Полісся"/.

В квітні 1988р. засновано також Громадське стурованне "Полісся", яке окреслилось в своєму статуті як "суспільна, творча й культурно-освітня організація, гуртуєча в своїх рядах прихильників розвитку культури на поліській мовній основі". Окреслений в цьому статуті поліський етнокультурний регіон має обіймати: "Березівський, Берестейський, Ганцевичівський, Дорогичинський, Жабинківський, Янівський, Ізвещівський, Кам'янецький, Кобринський, Лукинський, Малоритський, Пинський, Пружанський і Столінський райони Берестейської області та Ільський, Хатковичівський,

Бугінок — символ Полісся

Лельчицький, Мозирський, Наровлянський і Петриківський райони Гомельської області БРСР, а також поліські райони УРСР і підліські райони ПНР".

Заснування сторінки "Голоси Полісся" знайшло свій відгук у листах до редакції "Червоної змики", які надруковано в числі з 6.07.1988р. М.Харевські, родом з Мінська, пише: "Поляза лінгвистичного Слова, безумовно, сприятиме відкриття величезного потенціалу цієї старовинної мови. Друковане слово допоможе зміцнитися великому пластові слов'янської спадщини, яка досі ще не увійшла в загальноєвропейський вжиток, а в білоруській й українській культурах не мала всебічного, комплексового діалектного розвитку". Анатолій Козлович, письменник, пише, що сторінки "Голоси Полісся" "дозволяє, і як політрук, і як людина, яка своє життя зв'язала зі Словом. Людина найповніше проявляє себе через Слово Материни. На хвалу, пошукове слово довгий час офіційно числювалося "не книжним", вульгарним. Назвіть поліський фольклор силос втиснутий в якусь "білоруську норму". Але ніщо не може бути нормою під примусом. Коли мовою цілого народу об'являється "некультурний", то це не ненормальне, далеке від науки, від культури, від гуманізму. Поліщуки мають право говорити, писати, читати, вчити дітей своєю рідною мовою, яка все чітко відрізняється від білоруської й лясички, й фонетично, й граматично".

Вороже, до поліського відродження, становиче прийняв студент-медик з Гродна, який стверджує, що вже за часів Галицько-Волинської Русі білорусько-українська етнічна межа була згідною з сьогодняшнім південним державним кордоном БРСР. З його демо-гумористичних стверджень можна зачитувати це: "Західнополіські говірки є білоруськими... недосвідченим людям здаються подібними до українських. ...білоруських шкіл тут незначно білять, як, скажемо, на Білостоцчани, а навіть ті, що існують, часто білоруські тільки на папері, бо вчителів на Білорусі підготовляють російськомовною, що зовсім не сприяє білорусизації західного Полісся".

В обороні ідеї "беларуськага Палесся" виступав і письменник Ніл Гілевіч /Література і мистецтва, 21.X.1988/, вже на самому початкові компромітуючий нудовим поняттям про діалектологию. Отже подає він тут прикрі "білоруського" діалекту з околиці Янова /Ізанава/, який наведемо тут повністю:

"І от на другий день збирася Ніхати до молодці. Убралі хороме в косинки, в квітки. Ну й поїхали. А на дорожжю його х заступають, давай же х крошки х вина! Стола поставили... А після заїхали на надвірок, да давай свахи сивати".

Щох — мовка і так, хоч коли б прийняти, що це справді білоруський діалект то треба було консеквентно заявити, що української мови взагалі немає і бути не може.

Читавши поліські вірші читачі самі оцінять, яким мовою вони писані. Тому відкладемо дискусію й візьмемося за читання того, що створено на Берестейщині й Пинщині.

ПЕРЕДМОВА МИКОЛИ МЕЛЯГОВИЧА ДО ВІРШІВ НАДРУКОВАНИХ У "ЗАПАВСТАХ ЛЕСІНА" ТА ВЗЯТІ ЗВІДТИ ВІРШІ

Мої вірші написані центральних говірок західнополіського /поліщанського/, ятвяжського діалекту. Ареал виступання говірок діалекту обіймає не тільки більшу частину Берестейської області — на південь від Пружан і Луїнчик, але й північний захід України — на захід від Сарі і Луцька, й схід Польщі — на схід від Холма й Білостоцька. В межах виступання діалекту живе

Польськомовних говірок західнополіського діалекту В.Думін-Марцінкевич написав "Пинську алфавіт", а 1861 році варшавська "Газета Польська" повідомила про поліщанський буквар, на білостоцькій говірці професор Микола Янчук написав деяностю вірші і п'єсу. Ятвяжські вірші періодично друкує білостоцька газета "Ніва".

Новий день! Я вжити тебе
за можливість нову /д/ля мене
віка бути, що є —
одслонінням заслонки того
що йиниуїмо ми нивидомні!
Новий день! Я наравляю тебе
за можливість нову /д/ля мене
віка бути, що є —
пудивкінням над тим,
що йиниуїмо ми кахиднодновні!
Новий день! Я накую тебе

за можливість нову /д/ля мене
віка бути, що є —
збудованням самого себе,
що йиниуїмо ми провидиїмо!

З чим зрушити пісню поліщанську?
Но з Поліссям.
Рихтична — воно!
Яко діти до батької пудхожи,
Так вона пудхожа до його.

Микола Чирняк

ХАТА — ПОЛИЩУЧКА

Торкнуся нашітте твого верогу,
Старенька хито, хито-полянучо.
З-пуд міл зильоних саду на дорогу
Все нехось дивлюс ти заміллі кривучо.

Вгядайса: чи я, чи хтось крокує
Пуд мум дому, у повсвіт замітілья.
Варнуса до тебе, так серце тус,
Мине судосня киро хлібам-сілям.

Спомина будуть гонка коникхати,
Засвітиця високе небо сню,
І засинця нмо рідна хата,
І похастус, а пригостить сина.
/судосня — зустріней/

Володимир Гетьманчук

Д О С І Ї В

Дід кохавсь загона каля хити
Ехон рік житамі засинав,
Про нильогку доля, про ратай
Тягу кісна сам собі спинав.

Він скликав собі наперод віназ
І кнов загона з крає в крає.
А ноб врід над госкнз хіпникі вноз
Не й можнво: "Боже, помагай!"

Сіяти — нильогка то робота.
Рукавом стграв охлюпий піг,
І була з його говді забота,
Ноб тинікнй вітєр нов на цвіт.

Всяк було — нини доди косії,
Палала роса на земкнз траз.
Оно раз загона нидосієз,
Прине на загономі уваз.

... А зисляку садку нн згасити.
Чистин небом зане, світить світ.
Я тинєр досіє тос хито,
Мо нн кончиз сіяти ній дід.

Микола Грєсєнник

• • •

Птачки балює в неби як зновочок
Про кохання наєє нїбїтєв.
Гєлову обняз тєов вночєв,
А кругєв — хїтє, хїтє, хїтє.

Закула зєвуєл на кєлїнє,
Вїтєр про тїбє лє нїї нїтєз.
Тєої гєчї, лє дїї нїтїкї снїї,
Тєої косї — снїї бє хїтє.

Вєчєр, вірнє засвїтїлєс рєннє,
В хїтєвї заснєл тєплїї вїтрєц —
Бєлїєс нє нємєгє кохєннє
Бєжє чутї з глєбїнї сїрдєц.

Дорогичинський район
с.Вілька Полянська

Микола Микзар

Р І Д Н Е

Знов біру билета до Янова
На кур'єрський баристийський поїзд-
Вїлає, нє проводїєлє слєвом
Знов полїськїм дєшє мнї нєлєїтє.

Єо почєлє рїдкє знов вєлєду,
На якєї вїрєс у Крївнїцї,
На якєї дїд кєзкї мнї бєлє
І гєчєз — кєрнїєткє дє, тєм рєцєя!

На якєї — збєдєлє лєдє сєнцє —
Мєтї до кєрїз нїнє бєдїлє,
На якєї пїсьєлє по Крївнїцї
Гулїєннїє з днї свєтєї хєлїлє:

Кєнїк, кєнїк, кєнїк вєрємєнїкїї,
Тї скєчї до лєбєгє, скєчї,
Пїрїдєлє, нє клє нєгє нїлєнєкє,
Євє од сєрїє дєтї нємє кєчїк...

Знов, лє нїгдїєс, чєлє пїєнї гєкї
І снїкє до рїдїїє з хєтї —
Єо лєкє бєчє, лєкє рєвєстєлєз рєкї,
Бєсудєсє мнї лєкє з "Дєнє дєбрїї"
нєтї.

/вєлєдє — нєвє/

Валєр Кєлїнїєвїкїї

П О Б І Р А Н Е Ц Ї

Всі в автобусови раптово
поховали хто-де свої гоци —
до салєна зємєв бєз мєлїї,
пєпрєсєннїє гєлєсєм дїєвєцїкїм:

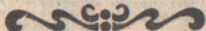
"Лєдє, спємєкїтє мнї з бїдї
ї нїлєїтє з гєлєду пємєртї,
скїлєкє мєжїтє..."

нїкєм усі,
ємє дїд стєрїї:

"Хєй Бїг гєбї
спємєгєє дєлє тєов нєстї;
нє зє лїхє з вєс, скєчї, мєлїї?"
Єт тєгє хлєпчїнє єдєвїрєвєсє,
нєскїї кєкє дїду:

"Бєтєкє мїї,
бєтєкє нєлє пємєв ї нївїрєвєсє...
лєдє кєкєтє — єт гєрїлєкї
зїє згєрїє..."

Тєїє автобєс зєкїє зєрїєлїє,
ї мєлїї з салєнє нїбїт.
Кєхєн з нєсєкїрєвє зєбєбїєлїє:
"Хїбє тєкє бєвєє? Вїтє чєлїї?
Мєсїтє, зїєлє пудмєнєє лєдєї"
На тємє усі ї пєрїєнїлї.
Ємє дїд зєдємєнїїє сїдїє
ї скєвєтїє слєвє нїнєлє сїлї.
Зїєлєськїї рєїєн, с.Мєлєдєє.

ЄВГЕНІЯ ЖАБІНСЬКА

В завершеному 22.05.1988 р., в Кракові, 2-му Оглядіві молодих творців української культури в Польщі Євгенія Жабінська отримала першу нагороду в ділянці літератури — за свої поетичні спроби, частину яких друкували ми в 1-му числі нашого журналу. Тепер друкуємо два її нові твори.

НОВЕ МАЙБУТНЄ

Навчили тебе пересічності? Все ходиш тулою там де всіє і тулою часто так як всіє?

Думаєш так як всіє і тож тулою так часто як всіє? Не заворочуєш собі голову "непотрібним", бо і маю?

Пересічність не толєрує непересічності.

З часом перестанеш цікавитися тим оригінальним, про що не всіє знаєт і знати не всіє хочут.

Ніколи?

Ніє, не кажи так. Зобачиш, страшно ставати протів всієх. Зобачиш, сам нічого не зробиш. Покинут тебе одного з думками і страхом... не скинеш — хватит! Хочу бути собою!

Поглядай покурно, перепрокуй поглядом, кайся за гріхи думок! Стань пересічним! Проклинь тихо, спокуюйно. Зробиш коє пересічно великого. Пересічний пересічно тебе похвалая. Пересічно будут і критикувати, витикати пересічній помилки. Будеш як всіє — пересічний! ...але перед собою — великий!

І прийде твоя святоточна дєка. Повіриш в своє покликанє до пересічності. Так, твоя розсудок переможе внутрішній проблеми. Поборєш! Станеш понад тими всіма, що не не познати всієї пересічності. Будеш на їх дивитися гордо. Ти був лішнім. Ти познав хучей!

Желєно замкнєся, отулишся скляною стіною абиякості, одгородишся од своїх — не своїх — амбіцій, зречєся їх, випрєся свого нутра.

З твоя допомогою сітка пересічності буде довітн мораз тулою нощи. Пересічність буде покинутися. Так, то і твоя заслуга! Так, то і дякуєш тобі!

Будеш пересічно насильям. Не будеш знати слєво радості, але і ніколи не познаєш слєво розпача.

І моє тулою колись, кукавиць чогось /чого?/, мїх забутими думками, ірїєми, зарєстїєми, мїх викінтїєми з памєті уявами, зобачиш... задявляєш в тебе суми очі.

Познаєш, напевно познаєш, хоч трудно буде тобі повірити, що то дійсно твоя забутїє Я.

13.04.1988 р.

НА РОЗПУТТІ

Тисяча доруг, тисяча стежок. Куди ведуть? Ніхто не передбачит пока однеї не вибере, пока йому однеї не виберут, пока сам однеї не перейде.

Всіє переходимо дорого національності, але не всіє мусїмо їїє вибирати, а лепї казати — кукати.

Твоє предки, діди, батьки імлі дорогих простов, не змінїли стекї? Тебе новелї твоє самовїне знаєш проблему вибїрання. Не станеш на розпутті. Оглядаєшся за себе — одна стежка. Глиєнеш перед себе — і там одна. Добре тобіє, хоч аластиво того не відчуєш. Не думаєш про тос, що є очевидне, відоме з дитинства, нормальне.

Твоє предки, діди, батьки, а моє і ти сам заблудїє! ? Якоїсь причини змінїли стекї? Не знаєш чому змінїли, то не має буольного значення. Всїє заблудїєми станут перед одими і тим самим. І ти станеш на розпутті. Глиєнеш назад — одна стежка, глиєнеш вперед — двїє. Попадеєш в розпач. Котороє куйти? Чому з однеї двїє зробїєлося? Де заблудїє? Чому?

Глиєнеш на одну, глиєнеш на другу. Перша як друга. Друга як перша. Обїєднїє простї, широкї. Обїєднїє дєсь малї початок і кунєць. Кажда привабляє. Знаєтьєся тобіє, що не має значення, котороє тулоє, але... коєсь примусїло тебе станути на розпутті.

Коєсь примусїло тебе подивїтїєся в майбутнє. Не є захїа того причина. Ти станує, а воно каже тобіє вибрати.

Тулоє одна дорога є ТВОЄ, тулоє одна заведе тебе в ТВОЄ майбутнє, тулоє одна одиує не згубїє СБЄЄ, тулоє одна не окує, тулоє одна продовжує шлях за тобою.

Стоїєш на розпутті.

Задросно поглядєся на тих, що переходят давнєх дорогих предкує і на тих, що не не затрималиєся.

Вони ідуть спокійно. З дивір'ян хвиляється в майбуттє, не знаєт киї вибіраєня.
 А ти?
 Стоїш на розпутті.
 Буває стоїти. Дивитися безнадійно перед себе. Хто одразит краплє води од кра-
 нїї води?
 Зреґігованє глинен за себе: за тобою одна стежка. Носїть поїмен.
 Починає нукати за собою. В минулому однакїм майбуттє, бо нема майбутнього без
 минулого. Однакїм слов стежку.
 Тї стежк на розпутті.
 Тепер перестанеш заздросно дивитися на тих, що переходят експтанен стекком
 прєдкз і аґода тебе стане тих, що все не ідуть в невідоме майбуттє, ідуть і не
 затриманься, щоб стакути на розпутті.
 16.04.1988 р.

НАЦІОНАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Богдан Ігор АНТОНІЧ

Серебра ідеалістичної
 системи мистецтва

ЩО ТАКЕ МИСТЕЦТВО ?

Починає від цього примітивного питання. Стільки разів повторюємо слова: мистецтво, мистець, мистецький, які мали вже час затертися, вигладитися в наших устах, наче камінчики у воді, викинути із змісту, мов суєно з барака. З причини частого вживання стали вони такими близькими і знайомими, що не зважаємо за потрібне призадуматися про суть і межі поняття, які їм відповідають. Ми міємо то розуміємо їх самих про себе, нам так видається, але коли доведеться визначати їх, стаємо майже завжди безпорадні. Оця плутанина і неовзначеність змісту та обсягу поняття доводять до постійних непорозумінь.

Перед остаточною відповіддю треба доконче вирішити й усталити основні преміси.

АВТОНОМНІСТЬ МИСТЕЦТВА

Загально помиреним є погляд, що мистецтво відтворює реальну дійсність^{1/}. Правда, що не один раз підносилися проти такого розуміння спроти, а хоч би тільки застерєження; все ж таки оцей помилковий підхід до мистецтва залишився не тільки серед загалу, але і в самих основних кругах. Усе не говориться про відтворення, відби-
 вання, відзеркалення тощо. Цей погляд з далеким спадком по матеріалізму, чому не перечити те, що він є такою основою початкового, примітивного розуміння мистецтва. Матеріалізм, визнаючи мистецтво не за ціль, а тільки за засіб до осягнення інших ці-
 лей, не міг погодитися на признание окремої мистецької дійсності і таким чином пра-
 дав первісному, спрощеному підходові зовнішнє покритку науковості. Треба сказати
 різко: отже ні! Мистецтво не відтворює дійсності, які її не перетворює, як хочуть ін-
 ші, а лише створює окрему дійсність. Це не є програма якогось надреалізму. Ніколи.
 Навіть звичайний реалізм, коли він є мистецтвом, не обмежується тільки до простого
 відбивання дійсності. Навіть звичайна світлина/знімак/, якщо вона хоче називатися
 мистецькою, не дає лише відзеркалення. Власне відбиття в дзеркалі або світлина до
 повсякдення не мають з мистецтвом нічого спільного. Відношення мистецтва до дійсності
 не можна спрощувати до звичайного відтворювання, воно є далеко складніше. В кожному
 випадку мистецька дійсність є суцільна, в собі замкнена, окремна із своєрідними за-
 конами. Мистецькі закони не є тотожні з законами реальної дійсності.

МЕТА МИСТЕЦТВА

Найперше слід зазначити, що мистецтво діє виключно на нашу психіку, цебто обсяг
 або поле його впливу є суцільно обмежене. Воно викликає в нашій психіці певні пере-
 живання, а саме враження, уявлення, почуття та навіть відружк волі. З'являється воно
 завжди та всюди, навіть на найнижчому рівні культури, тому мусить бути одним з пер-
 вісних потреб людини. Воно торкається тільки психіки, отже є одним з потреб психіч-
 них. Звичайна річ, що є люди, які їх зовсім не мають, які з природи нездібні їх від-
 чувати, котрим вистаєть біологічні потреби. Тому завжди буває стільки байдужих до
 мистецтва. Їх не можна ні обнуизачувати, ні осуджувати, їм не до снаги розуміння
 мистецтва, не їхня природа та й годі. Вони до певної міри хворі, вони не є повними
 людьми, одначе не кожну хворобу зможемо викликати. Зате в кожному підсопні, в кож-
 ній епосі та з кожному місці знайдемо людей, що з них мистецькі потреби вроджені,
 і для них такі первісні як і для нас. Це повинна бути загально відома річ, та про-

Можливо найкоротша, можливо найзагальніша і можливо найбільш наукова дефініція мистецтва є такий мистецтво є окрема дійсність, яка викликає в нас переживання, потрібні для нашої психіки, котрих не може дати нам реальна дійсність.

З цього такій висновок: мистецький твір є тоді й аж тоді вартісний, коли викликає вартісні переживання і передусім такі переживання, яких інша діяльність не могла б у нас спонукати. Твір, що не спонукає цих умов, є, власне, годі назвати мистецьким твором.

МОЖНЕ МИСТЕЦТВО Є КОНСТРУКТИВНЕ

Мистець створює окрему дійсність. Але створити щось із нічого не можна. Навіть природа не творить з нічого. До кожної творчості потрібний матеріал. Матеріалом мистецького твору є уявлення мистця. Барва та лінія, барва, звук та туша для маляра чи графіка; барва, мармур та дерево для різьбляра; слово для письменника, тобто — це тільки засіб зовнішнього оформлення, відтворення уявлень, їхньої матеріалізації. Помилковим є загальною досі поширений погляд, що матеріалом творчості є копії, площина або слово. Мистець будує твір виключно з власних уявлень. Уявлення постають на основі вражень, врахування мусить мати спонукання; вони є твором нервов під впливом зовнішніх побуджень, себто постають вони на основі зовнішньої дійсності. Ось такий далекий від реальності мистецький твір є дійсний. Але він аж ніяк не ступеністий від спонук до врахування, від врахування до уявлення, від уявлення до укладу уявлень, від їхнього укладу до засобів барви чи слова, і звичайно матеріалізації цих засобів. Перейшовши стільки стадій, перш ніж спонукати справляти не ззовні, а зсередини до кінцевого вислідів, себто мистецька дійсність є інша як реальна дійсність. Майже при кожній стадії мистець будує, а саме з вражень уявлення, з уявлень зміст/іноді також ідею/твору і т.д. Уявлення, а не більше врахування, з хаотичні, безладні, неупорядковані. Цей сирий матеріал треба впорядкувати, виправити, вибрати з нього те, що важне й суттєве, а навики відкинути те, що неважне і несуттєве. З вибраних уявлень треба зложити суцільну цілість. О димом словом, мистець мусить скомпонувати твір. Первене будування виступає навіть у творах, що на перший погляд роблять врахування хаотичності і неадаптивності. Попросту, з мистецькому творі навіть треба хаос збудувати. Справжній хаос є можливий тільки в реальній дійсності, але ніколи в мистецькій. Тому помилково називати якийсь мистецький напрям "конструктивізм", бо взагалі кожне мистецтво є конструктивне.

ТУТА ЗА РЕАЛІЗМ

Кожний мистець виявляє в будові своє споможіння, це виявлення дає йому почуття сили, а почуття власної потуги приносить, як відомо, внутрішнє задоволення, повну насолоду, інше кахучи — насти. Чим більше вкладає він себе в твір, тим більше він задоволений. Тому нічого дивного, що кожний настроєний справляти протиреалістично. Намаки, звичайний сприймач хоче з діє сприймання екзистенціального зусилля, момент будування лишається для нього майже загалом неспостережним, увага його перекохана понад ім здебільшого байдуже. Тому пересічний сприймач був у кожній добі та в кожному краї настільки реалістично, він бачив і бачив реалізм. І з своєї точки погляду він має безперечну слушність. Тут тасиння вічної незгоди мистця із сприймачем. Коли мистець іде з реалістичному напрямі, то робить уступки/компроміс/на користь останнього. Є очевидно люди, що з природи люблять податливість/компромісність/.

МОЖНЕ МИСТЕЦТВО Є ДИДАКТИЧНЕ

Мистецькі переживання потрібні і вартісні самі про себе, тому мистецтво не суспільна вартість. Але окрім цього спонукає воно не одну суспільну дію. Мистецтво вчить, так, усюди та завжди вчить. Вчить не тасам, моральним наукам, проповідям. Вчить саме собою. Мистецтво викликає своєрідні переживання, що їх не може дати ніяка інша дійсність. Мистецтво діє в окремий спосіб на нашу психіку і таким чином збагачує її, поширює її досвід та обсяг, підсилює кількісно та якісно її засоби, розвиває чутливість вражень, прецизність уявлень, напруження почувань та силу явля волі. Це один його вклад у нашу психіку, а є ще другий. Мистецтво дає нам хвилини повоі, практично безвартісної, безкорисної насолоди, або, інакше кахучи, переносить нас на якийсь час у діяльність вищих вартостей. Побут хоч би хвилину на такій височині, очевидно, підсилює нас морально. Це робить кожне мистецтво, котре є правдивим мистецтвом. Не треба до цього окремих настурливих наук. Тому кожне мистецтво є навчальне/дидактичне.

ЗМІСТ НЕ Є БАЙДУКІЙ

Якщо мистецтво діє морально, то робить це безпосередньо тільки змістом. Це стається попросту тому, що форма є конкретний предмет, а моральні явля належать до абстрактної діяльності. Конкретність не може безпосередньо діяти на абстрактність, по-

серединкою мусить бути зміст, який є явищем психічним, отже абстрактним. Щоб мистецтво побільшувало ділянку своїх вартостей, його зміст мусить до неї належати. Для цього вистачає, коли він справді мистецький. Виходить, що зміст не є ба й д у ж и й .

СРЕДИННІ ДУМКИ

Говоримо майже на кожному кроці, що мистецтво розвивається, поступає вперед, зобуває нові позиції. Очевидно, що кількісно мистецьке надбання росте з кожним роком, з кожним днем. Але це не похід уперед. Чи справді в мистецтві існує розвиток та поступ? Коли досі від чотирьох століть недосяжним ідеалом є майстри Ренесансу, коли сьогодні можемо захоплюватися технікою й майстерністю передісторичного майяра буйволів із печер Альтаміри, коли на багатороковий літ розв'язано в цьому печерному мистецтві проблему руху, бігу/буйволів у розгоні/, то чому ж так клопотався недавно футуризм... Кажуть про одного пуриста, що він зачеркнув на папері кілька обрисів і дав до лікувальника замалювати площини. Звичайно, лікувальник закрасив фарбою площини нарізніми. Проте цей образ міг бути твором мистецтва, але хто відважиться доводити, що техніка цього наймодернішого з модерних мистців стоїть вище від мистецького ремесла якоїнебудь минулої епохи? Навіть у ділянці технічній можемо про розвиток та поступ у мистецтві говорити тільки з великим застереженням, а не вже й мовити про справу самої творчості! Мистецтво не є водор, не пливзе, а проте воно завжди творче.

Безперечно, що кожна доба має свої власні художні форми, свої власні форми мистецького впливу. Однак вони тільки змінюються, і годі говорити про їхній ступіньвий та послідовний розвиток. Мистецькі форми одної епохи не є здебільшого ні вартісними, ні кращі від мистецьких засобів іншої. На них складається надбання поодиноких мистців, а не залежить передусім від одиниць. Одиниця це не тільки витвір обставин, але серед них вона живе, як вчить матеріалізм — одиниця це одноразова подія. Мистецькі форми якоїсь доби не способами мистецького впливу одиниць, що живуть у цьому моменті. А зтім, усі мистці, без огляду на те, в якому часі вони живуть, подібні одні до одного хоч би тому, що кожен з них має вроджені творчі потреси. Очевидно, кожен хто є справжнім мистцем, бо тільки такі будуть мистецтво. Висновок: мистецькі форми кожної епохи є неповторні, а одночасно художні закони всіх часів до себе по дібні.

Вартість одиниць, їхнє творче напруження, не підлягає якомусь одионапрямному розвитку, хоч зазнає воно змін. Тому й засоби мистецького вислову є паркові, до яких не діють закони однобічного поступу.

Поняття розвитку перенесено механічно на ділянку мистецтва/точніше кажучи, на мистецтвознавство/з природничих наук. Але сьогодні, коли й у природознавстві спадщина Дарвіна захищена, і коли частинно виправдується старе Карно, слід і в мистецькій критиці вживати слова "розвиток" чи "поступ" депо обережніше.

ПРОТИ ПЕРЕВАГИ НАПРЯМІВ

Другим фетишем мистецької критики є поняття напрямів. Вона намагається за всяку ціну втиснути мистця в якусь вузьку, приклевиту йому дещезу етикету якогось напрямку. Чи поняття мистецької течії справді потрібне, важке та конечне? Чи мистецькі напрями дійсно існують в об'єктивному розумінні цього слова, себто чи справді мис-

таке життя кожної епохи розпадається на поодинокі струмені і замикається без рента в їхніх рамках? Одним словом чи мистецтво творить напрям? Назви видумуть здебільшого критики, щоб таким дешевим способом облегчити собі завдання, повкладаючи мистців до готових худяд і мати святий спокій, або другорядні мистці, щоб звернути увагу на себе і своє нещасливе творчість. Якусь принаману величчю беруть за майстра й усе в порядку. Хай собі, але фетих напрямів шкідливий для молодих і некритичних початківців/або й непочатківців/, бо викликає дурілку епігонства. Нам'ятаймо, що мистецтво творить мистці/одиночки/, а не наприклад м. Пікассо знаменитий малює, але має на собі пош ах чотири малюнки.

ТРУІЗМ ПРО НАЦІОНАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Слід пригадати відому, не один раз висловлену, проте не не признаку й непонирену правду, а саме, що національний характер не творить у мистецтві народна або історична тематика чи наслідування народних або давніх способів оформлення мистецького твору. Ах соромно повторювати такі трюїзми, але тоді. Мистецтво саме про себе є суцільною вартістю, а нація це, очевидно, суцільство; отже мистецтво саме про себе є такою і національною вартістю. Мистець є тоді національним, коли признає своє приналежність до даної нації та відчуває співзвучність своєї психіки із збірною психікою свого народу. Якщо це відчуження справді є, воно напевно знайде вислів — навіть мимохіть — у творах мистця.

ЧИ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО ТАКЕ ОРІГІНАЛЬНЕ?

Національної оригінальності не треба шукати виключно в народництві та бузалькні. Їхня прарідність та чистість є духе та духе сумніви, а кожного разі не сто відстоює. Борис Антоненко-Давидович у своїй відомій повісті "Смерть" говорить, що українська нація вигадала тільки "плату/і/ й бандуру". Це, звичайно, помилка. Ми називаємо бандури не винайшли, бо, як загально відомо, прийшла вона до нас власне з Італії та не й до цього дуже пізно. Яких дев'ятдесят відсотків наших народних кавок, приказок тощо, навіні з чужини. Деякі коломийки та думки нагадують до омани менше ніж більше тільки... еспаську народну музику. Чи творчість такого, наприклад, Андрійска? Така знову чужа, а всяке народництво таке знову прарідне?

Навпаки, прихильників останнього можна потіяти іншим прикладом. Такий модерний кубізм, який нібито висючив з голови Пікассо і є плодом холодного інтелекту, це німо інше, як тільки справжнє народне еспаське мистецтво, очевидно, у великій мірі перетворене, це річ менше відома, але так так. Але з народного мистецтва треба відбутти загальні проблеми, а не зовнішні прикраси, одним словом, треба піднести його до понадлюдського рівня, але це зчинити кіба... Мопен чи... Пікассо.

МИСТЕЦЬКИЙ МАТЕРІАЛІЗМ

Вимоги чітких, ясних, зовнішніх національних признак у мистецтві — хоч із свого вихідного пункту оправдані — мимохіть наближаються до матеріалістичного розуміння мистецтва. Тут мистецтво це тільки надбудова/кисичне слово їхньої термінології/ суцільного життя, а його єдиною метою є помагаєти в зовнішньому закріпленні класу/другий фетих/, що його авторила. Мистецтво — засіб суцільної боротьби. Послідовно йдучи, вони повинні були дійти до заперечення мистецтва взагалі. Спиків їх перед тим останнім кроком звичайний адорувий глауал. Так він тепер проявляється, мистецький матеріалізм сам у собі суперечний.

МИСТЕЦЬКИЙ ІДЕАЛІЗМ

Навпаки, мистецький ідеалізм суцільний та послідовний. Він є єдиною системою, яку можна оперти на науковий дефініції мистецтва та в логічний висесті з неї. Вважаючи мистецьку дійсність за окрему і знаходячи в ній самій, а не поза її межами, мету та всієї вартості, ідеалізм відкриває в самому мистецтві широкі обрії.

/1933 р./

1/Вислів "реальна дійсність", що його автор уживає скрізь у статті — це не таутологія; завданням прихитника "реальна" є протиставити це поняття до поняття мистецької дійсності./Ред./

2/Конструктивізм — мистецький рух, що процвітає у перших двох декадах нашої століття, спершу в Україні та в Росії, а потім у західній Німеччині. Речиниця цього мистецького напрямку були Наум Габо, Антон Певзнер, Е. Лісницький та Владімір Татлін — потім прилучився до них відомий малярський мистець Моголі Налх.

Конструктивісти намагалися зтворити мистецтво функціональної та "математичної" краси, яка відповідала б добі революції з одного боку і технічним досягненням модерної цивілізації з другого. Доба НЕП-у в Радянському Союзі крило дивилася на абстрактні теорії конструктивістів, і вони рано зникли з західної Європи, особливо в Німеччину, де їх естетичні гасла знайшли більшу популярність. Вони також вплинули на таких західних мистців як Ф. Леже, Мондріан, Каллер, Стіварт Девіс, у скульптурі одним з перших конструктивістів був Олександр Архипенко.

Конструктивізм також позначився на літературі східної Європи. В Україні група "Авангард", з поетом Валеріаном Поліщуком на чолі, вважала себе за конструктивістів. Такі фігури як Семенко чи Екзурпій, застосовували ідеї літературно-конструктивістів у своїх теоретичних писаннях. Найвідоміший російський поет-конструктивіст — це Ілля Сельвинський. Конструктивізм також залишив свій слід на музиці й театральному мистецтві. В театрі цей напрям проявився в першу чергу в сценічній обстановці та декораціях. На сцені звичайно появлялися масивні, машинно-подібні абстрактні конструкції, і сцена була поділена на кілька площин чи платформ. Український театр "Березіль" часто послуговувався конструктивістичними декораціями А. Петрицького, В. Меллера і ін./Ред./

3/Футуризм — мистецький та літературний напрям, що народився в Італії, приблизно 1910 року, і прийшов на Україну та в Росію в цілком зміненому вигляді, як кубофутуризм, егофутуризм, психофутуризм, і т.д. Речниками цього напрямку були поет Еміліо Марінетті в Італії, П. Ковхун і Василь Семенко та його брат Михайло Семенко і його група "Нова Генерація" в Україні, та Велемір Хлебніков, В. Кручоних, Володімір Маяковський/кусофутуризм/ і Ігор Свєєрдяїн/егофутуризм/ в Росії.

4/Михайло Андриєнко-Вечитайло, нар. 1894 на Херсонщині, з 1924 р. в Парижі, малює конструктивіст і надреаліст. Його малюнки були вперше показані у Львові на виставці АНУМ в Українському Національному Музеї, де їх бачив Антоніч./Ред./

5/Народження відомого мистецького напрямку — кубізму — дослідники позначають роком 1907, коли 26-літній Пабло Пікассо і його приятель Жорж Брак вирішили підняти протест проти сентименталістичних теорій імпресіонізму. Свідомо розрахована організація кольору, світлотіні та ліній з одного боку, і цілком свідомо архітектонічна підстава композиції з другого, заставляють багатьох істориків мистецтва говорити, що ранні кубісти підходили до творчості з холодним інтелектом/радіше ніж інтуїтивно/. Одним з основних засобів кубістів було деформування; Антоніч має тут на увазі той факт, що Пікассо — каталонець, а каталонський романський стилю саме визначається деформізмом і фантазією нереальних форм. Отже, основи мистецтва Пікасса вроджені, і деформування — національна його риса./Ред./

ІВАН ХВАЩЕВСЬКИЙ

Як виростем і більшим мене буде
Не переставай дивитись вжир і ядаль
Не віддавай за ніць що хочуть люди
А головне своїй честі не віддай

Ти переживай і чуй в собі всі крові
Що є тобі присуджені з віків
Ти мусиш розуміти що Дніпрові
Ніяк завернутись — коб хотів!

Ще не лось нас кинув на ту воду
Просто ми сиди прикипили
І перепливило кріз неї сіль народу
Ти натомісто маси в них найтиси

Коли в тобі дитячі думки мріять
І гноми здавалось б живуть
Не кидай думок немов сніг в завів
Далеко вони тебе не внесуть

Не продавай душі своїй чим хучій
Як для людей так для ідеї покоління
Подумай — може вона допомоги
І навчити мене всього що не зміг я?

Коли прокиж недуги всі свої
І кожному про них зумієш розказати
Значить ти добре знаєш їх
Значить нічого ти не втратив

Коли побореш страх що тебе із
Життя збудуєш виносиме в яві
Як випустити алі думки з берегів
То можеш вже боротись за справу

На вітрі дерево вистоїть аж-аж
Постав лядину і вона буде стояти
І не лякне чи вона несе багач
Всіх покоління коб другий дати

Вона же є такий маленький князь
Що й любить дуже дивуватись
Багато їх вже закидало і не раз
Прому за руки взятись

Не для того коб поробити ланцуги
А з них замкнути кожес своє волю
А на те коб кожес себе чуж
І кохав землю людей до боли

Бо не тим землі для нас живе
Щоб людей родити на світ кини
А на те між іншим є
Щоб кожес знав своє повинність

ЮРІЙ ГАВРИЛЮК ПОЧАТОК МАНДРІВКИ

Дружовий тут
фрагмент неза-
кінченої пові-
сті представлений був на
2-му Огляді молодих твор-
ців української культури
в Польщі, що завершений був
22 травня 1988р. у Кракові.

Заголовок початко-
вого фрагменту
повісті походить
від редакції.

Село пересунулось. Спалених хат, які стояли найближче лісу, ніхто не відбудував. Вирости тільки де-не-де колосці куку, а коли підійшла тут вода, розрослись вільни-ни.

Захарія блудив посеред цих кущів, сам не знаючи чого, менше б ведений якоюсь незвичайною, а мабуть і "механіст" силою. Знайшов згірок де земля була суха. Побіг, пілий майже прихований в траву, розсипався старий дерев'яний колодязь, якого похор своїм огниним зубом тоді не награв. Не оперлась йому хата, після якої залишилися тільки плоскі, підтримувачі колосів підрубу, камені.

Сонце опускалось все нижче й нижче, злизовувало тінь, а не вкриті кущами й дере-вими осягло незвичайним світлом змравчого дня, який на хвилину перед своїм від-ходом заблизнувся прональзом чудовістю. Треба було вже вертати. Але Захарія не пі-шов за сонцем. Увійшов у тінь... І остановився злизований — перед ім лежав круг-лий камінь. Круглість була ідеальною — неначе зликала його думка давньогрецьких філософів, які в кулі бачили ідеальне зображення досконалості світу.

Нагнувся. Почав притискуватися, початково з нормальним всім цікавості, а пізні-ше зі мороз більшим здивуванням. Ідеально кругла поверхня каменю не здавалась бу-ти гладкою. Доторкнувся рукою, але не почув холодної шерсткості. Здавалось б, що дотор-кнувся скла, але не було це ні скло, ні диво інше, що мав би утримане в пам'яті пальців. Ця кам'яна куля здавалась бути більшою від чоловічої голови, а він обняв її руками, а які вона зусім сховалася. Хотів її піднести, але міг однак навіть зру-шити з місця. Чи диво підтримувало її від долонь? Похилився низько, приложив голову до самої землі, але не побачив нічого, що могло б приковувати цей дивний камінь до підгрунтя.

Лежав він легко між травн нічуть не заглибокий в землю, хоч видно було, що ле-жить тут від вогного часу. Тільки на його темній, чуті не чорній, поверхні видно було деякий знак, який здавався бути злизований, але під рукою не почув нерівності. Початково цей знак не нагадував нічого, але коли Захарія придивився йому уважливі-ше, почав він ставати схожим на положену цифру 8, неначе б символ нескінченності, петля Моєб'уса.

Книжка була величезна стара, але хоч ззовні відтиснулося на її тавро ніколи не наскінченого кінця часу, то ручне письмо на її сторінках досі було виразне. З-відки вона злязала на горі їхньої старої хати ніхто добре не знав, хоч мабуть п-риїзів її з якоюсь війни прадід Захарії, солдат козацького полку царського війська. Не було однак з її холодної користі, бо ніхто не зміг розізнатися про не з нії на-писано.

І так, всіма забута, потрапила на гору цієї відлюдної хати над річкою, далеко від села, де колись проживала сім'я Захарії. Перелезла дасливо під старими папе-рами, посеред зотлілого цибудиння й соломи. Тепер Захарія відгребав її з-посеред цього сміття й знов замештався пергаментові карти, знов зачорніли перед чимись очима різні ряди літер, густо акризаліх її картки.

Не було це звичайне письмо, яке міг Захарія будь-коли побачити. Не нагадувало ні письма кириличного ні латинського. Не було це також письмо арабське чи гебрей-ське, ні ходне, про яке міг део знати. Письмові знаки не нагадували навіть китай-ських піктограм чи єгипетських сфогіфів. Розміщені були таких специфічних спо-собом. На кожну книжкову листку змислованих було шістдесят вертикальних і сорок горизонтальних тонких ліній. В кожній клітці, отвореній цими лініями, змис-лений був один чорний значок. Коли б його очі не були тільки очима людини, тоді на-був міг би побачити, що кожна з цих клітків ділиться знов, а пізніше не раз, як рік ділиться на дні, дні на години, години на хвилини, а хвилини...

На деяких сторінках не було жодних значків, а лише тасиничні рисунки, змислені тонесеньков лінією. Були це змислено не рисунки, а ускладнені як ніколи орнаменти,

вирисовані одні поведенням неймовірно прегарного пера.

Спробував окреслити, де є перна сторінка цієї незвичайної книги, а де її кінець. Але з яку б сторону не перегортав її, не міг найти нічого, що нагадувало б світлових, не міг також дійти до останньої картки — перевертав їх терпляче одну за одною, а вони немаче виростали з обкладинки і були все такі самі, з ідентично розмалюванням писмованих знаками.

Коли Захарія прикніс до книжки додоку й, сівши в своїй кімнаті, де ніхто не тривожив його, почав перекидати приховані сторінки було не багате години до пізнього вечору, але, задивлений з книжку, не помітив коли стало смеркати. Ах скільки перестав бачити будь-що й навздо закус з м'яких обіймах вигідного фотеля, затишну тільки відкрити книжку на стіл.

І з току цієї ранньої ночі сталося річ, яка досі не траплялась йому ніколи. Неначе б його душа відділилася від фізичної оболонки і ось стоїв він перед відкритим Книгом Часу і Простору Всесвіту, образ якого існує там, де вперше з'явилися тільки знаки тасного письма і незрозумілі рисунки-орнаменти.

Навкруги була глибока ніч темрява. Буз тільки він і Книга, з якій, прихована з атомних атрах, мудрість Всесвіту чинна патхенов рухом перенесла на пергамент о образ цілого Всесвітного Коємосу в кожній хвилях його везічного існування — без начала і без кінця.

Книжка відкрита була як її Захарія оставив засинаючи — на середині, але щоб пізнати зміст не мусив перекидати сторінок, не мусив її взагалі читати. То вона сама знаходила дорогу до його пам'яті, випускалася з її. Зрозумів, що з цієї хвиляні відкривається перелік усіх Всесвіту, до якого може подорожувати від планети до планети, в найдаліні галактики, через їхню кикуле й майбуття, бо для його перестав існувати обмеження простором і обмеження часом, яке досі приховувало його, як і всіх, до місця на Землі, від дня народження до дня смерті. Хватить тільки відкрити камінь, який він бачив кілька років раніше на місці спального сала, біля останків хати і дерев'яного колодязя. Треба було однак почекати до ранку.

Схід сонця азбуки Захарія в глибокого сну, після якого був він, як ніколи, охочий до життя й найнебезпечніших пригод на всіх планетах всіх сонць. Подивився на книгу — не буде вона йому потрібна, хай лежить, і так нікому біля не буде з її користі.

Хотів якнайшвидше бути на вулиці й бігти далеко за місто, де рідне село його батьків, де старий розвалений колодязь, а біля нього цей камінь — ключ до далекого, тасного, привабливого. Скільки х читав, скільки х мріяв про майбутнє часу, а зараз в його руках налетів річ так досконала, при якій кожковий майбутнє часу не тільки плями торкнула на затишних сторінках повних віковічних, але не мачих надій на адійснення, мрії.

Ямов хіба з годину. Чим ближче був так каданого місця, тим сильніш відчував у собі хвилявання і неземність. А як це був тільки сон... А як камінь на тому місці не буде... А що х станеться, коли він дійсно перенесеться в далекі простори, кикулі або майбутній століття. Мо х там на нього чекає, які сили поведуть його в це подорож, коли х він верне. Ця неймовірна пригода приваблювала його, але, як і все невідоме, водночас хвилювала.

Незабаром був однак на місці і сумнівні відійшли з його думок. Никуз візничу, якийшов на повний колючих кумів згірок. Колодязь майже зусім розвалився й з приховану у високому віалі пріру міг потрапити кожний випадковий прохожий. Захарія обережно обійшов це місце й почав шукати камінь.

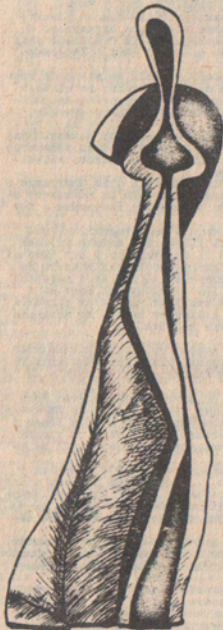
Повзавши посеред трав и лонувів притадав собі оповість діда про Іванічного Василя, який був у підпіллі. Було це літом сорок третього, коли до села приїхали хандарми спіймати Василя, на якого дехто доніс. Василь, який був тоді на подвір'ї, став тікати, скочив в малиновий хмизник за хатю і пропав. Хандарми перешукали ціле обійстя, садок, але Василя не було ніде. Три дні пізніш приїхало військо й біляна частина села була спалена, а про Василя, який проживав в селі сам один, ніхто пізніше вже не чув, а з його хати остали лиш угульні каміні і розваленашіс колодязь. Пізніш на цьому місці Захарія знайшов цей незвичайний камінь, але навздо про нього забув. Тепер жував його, знавчи його дійсну вартість.

Камінь знайшовся навздо. Лежав на тому самому місці, від нікого не тривожений. Захарія взяв його з обидві руки і тим разом без хольних труднощів підніс згору. Почув шум в голові, серце почало вдирати дуже навздо і міцно, неначе хотіло вирватися й швидко від нього самого кикутис в це незвичайну подорож, про яку ніхто ніколи і не мріяв. Захарія міцніше затиснув пальці на камінь; через його думку пролетіло:

— Хай веде твоя дорога!

+ + +

Дім стояв посеред широкого, обведенного високим кам'яним муром, площі. На тій площі росли дуже дивні квіти фіолетово-синьо-зеленого кольору пелюсток, ніжче яких бу-

Досефіна Бонапарт /1935 р./
Різьба Олександра Архипенка
з рисунків Сан Фелорчука

Ім тільки два повожасті листки. В повітрі зуча-
чала, пона крає і спокон, музика проникнута
золотистим, теплим подихом сонця.

Дорога до високих дверей вела через цей гор-
род, колиханий легким, зі всіх сторін вітром, ві-
тром. Ймовірно доріжок; навкруги було пусто, а
ле йому здавалося, що дивляться на нього десят-
ки, сотні, тисячі очей. Розглянувшись — бачив ті-
льки, колиханий вітром, фіолетово-синьо-зелені кві-
ти на довгих стеблах, з двома тільки листками.

Стежка здавалась бути недовгою і дім стояв
так близько, що хватало, мовляв, простягнути ру-
ка. За годину вдалось йому перейти половину до-
роги. Пізній зробив це два кроки і був на місці.
Дім, як показалося, не мав зовнішньої форми, яка
була б окреслена на довгий час. Цей хвилини до
дверей, які були якраз відікриті, вели широкі,
мабуть мармурні, сходи, з яких сплетеним корін-
ням виростали тонесенькі, високі колони, на яких
спиралася невеликий лапок, кидаючи густу тінь
на вхід до нутра цієї загадочної будівлі.

При одній з колон, повисливі свій солом'яний
капелюх на кам'яному сукові, сиділа мала дитина
з веселим, сонячним лицем і бавилася якоюсь ди-
виною грою.

— Чи ти тут робиш мале? — запитав Захарія,
чим займає свій дитячий час? Я ніколи не бачив
такої іграшки.

— Це дуже просте, — відказала дитина, зморщивши
а повагою кіс, — розкладаю по горіди не сказані
не досі слова, а коли так впадуть, то зложаться
у велику мудрість, яка розкриває тайни світів і
існувань, то дає її якомусь з цих квітів. З їх
виростуть колись найбільші філософи багатьох
галактик.

— Твоє дитяче заняття незвичайне, як і світ,
а якому я знайшовся. А що це за дім, при вході
до якого ми є? В моєму світі я нічого такого
не бачив.

— Цей дім є тасмичею. Тасмичею для всіх, як
тобі так і мені. Не перший там увійде і не пер-
ший не верне звідтіля, бо ніхто не вертався
через ті двері. Всі, які туди увійшли, мали з со-
бою, як і ти, камінь часу, адже смерть їм не за-
грозувала. Може входиться з цього дому відразу в
інший світ, а може є він аж такий великий, що й
вічності не хватить щоб відвідати всі його кі-
мнати, виглянути через всі вікна. Мось в ньому є,
але про це зможен довідатися лише тоді, коли
переступиш його поріг. Він не з каменю, металу
чи дерева — він зі сну. Коли те, що тепер, є яко-
сь, то переступивши цей поріг — заснеш; коли це
сон — заснеш не раз, бо коли світ, який тепер, на-
лів, фальшивий, правду спізнаєш уві сні, але коли
сониться тобі фальшивий сон то пробудження пере-
несло б тебе і так лише у фальш.

— З твоїх слів розумію, що тільки сон є справ-
хис дійсність. Але чи цей дім то тільки сонне
марев, яке текла мене ажурі, чи може це зерно,
з якого виростають корені всіх світів? Зможен відказати?

— Ні, сам знайдеш відповіді коли ступиш через сон який ліг на цьому порозі і че-
кає, аж поринеш в його тасмичі глибини.

Захарія останній раз задумався і ступив через порог. Сонце, яке своїм світлом
висловлювало задивлений же світ — погасло. Перед собою — он далеко — мав срібне
світло, мов місячне сяйво відбите ніччю в воді лісового озера.

Не було тут матерії — все було тинке по якій і ступав. Почав попадати в сон.
З-посеред сонної тежнєж зкинув дім, з якому ступав він по тіні. Оглянувся, але в
дверях, через які перед хвилиною увійшов, не побачив нічого, бо все, що тепер бачив,

німом тінню, а світ залишений за дверима був світлостю повною розкритимих слів, сік в яких співали рісткі майбутніх філософів.

Але цей новий світ не був самотнім тільки тінню. Під його руками ставав дійсності, приймав кінцят, форму, про яку змія він або яка зміяла про нього. Це був пестр всіх світів, які виростали зі смуг. Мав перед собою всі дороги і весь час, через який вони бігли. Міг ступити звідси, як всі, котрі були тут раними його.

Підійшов до стінки тині і під своїми руками вичував віно. За прозорих тахлею часу побачив зелену межу посеред руйніючого хита з червоними і синіми плямами квітів. І побачив себе — малу дитину, яка йде межею над берег старої річки, в тінні хвилини. Коли це було... Давно, бо вже про те не пам'ятав, але в цій хвилині могло знов стати сьогоднішнім. Міг тепер повернутися в своє минуле життя й прожити його не раз, може більш мудро і розсудливо. Але зробив цього. Стравився. Почув, що не має охоти, не має стільки сили, щоб другий раз пережити минулі вже хвилини. Побоявся щоб не впасти в замкнений круг, з якого міг би не вирватися — круг вічного повторювання одного відтинка життя. Опустив руки. Прозора тахля окна в світ минулого стала чим і справді була — сонною тінню.

Тепер був безсмертний і вічний. Знав це вичувавши в пальцях холодний тигар каменю. Як довго мав його в руках був як казковий чародій, мінючий місця й роки свого життя швидко як падає краплина води в підземній печері. Був одним з володарів часу і простору в якому жив, незалежний від сил керуючих і обмежувачих когнє життя.

Не шкодував свого минулого життя і не думав числити його як кудне і нецікаве, хоч не було в ньому незвичайних подій. Всі незвичайні пригоди заступала йому, бідна як у інших, вразливість і багате відчуження оточуючого світу, нерозуміння з фантазією. Але тепер було інакше. Могли сповнитися його фантазії і мрії, сам міг вислати місця і час для своїх пригод, навіть найнебезпечніших, знаючи, що з кожної небезпеки буде латвий порятунок. Простягнув перед себе руки і посеред тині знайшов двері. Переступив перший порог, на який трапився від коли увійшов сюди. Став подорожником до Країни Східньої Тині, схованої за хребтом Дзеркальних гір.

Потрапило в наші руки третє число журналу ТЕРМІНУС /зима 1988/, який "видається групою людей, зв'язаних із діяльністю Авангардного Українського Театру /АУТ/." Хоч журнал видається в Торонто, багате в ньому матеріялів зв'язаних з культурним життям українців в Польщі, не обминається також України. Для зацікавлених підляських читачів з цим цікавим журналом подасмо тут дві статті зняті з цього ж третього числа.

"В А В И Л О Н Х Х" ПАМ'ЯТІ ІВАНА МИКОЛАЙ -

ЧУКА, АКТОРА І РЕЖИСЕРА,

ЯКИЙ ПОМЕР АЛІТІ 1992р.

НА 47-МУ РОЦІ ЖИТТЯ.

Новітній Вавилон — мале село на глухій провінції. В незначне іскування його мешканців адкається революція. Як на провінційне село — ця революція мікроскопічних розмірів і помененої скалі. Велика стихія романтичного героїзму залишає тут лише буденні відпадки. Революція в новітньому Вавилоні — це ніщо більше, як сільська колотнеча між розсвареними сусідами, бійка за особисті впливи, за невелику аладу в невеликому селі. І хоч оба ворожі табори складені з таких самих трусливих селяхів, їхнє бонгуство не заважає їм звизати й творити злочини.

Поміж таборами, як завжди, опиняються значимі особистості: Фабіян, філософ-самітник, якому розсудок не дозволяє включитися у це безглузде боротьбу, та сільська красуня, Мальва, яку стихійна пристрасть виносить понад малу політику. Фабіян провозить час за читанням Біблії, грою на скрипці і на походах з товариствами свого незвичайного папа, заробляючи на коденний хліб копанням гробів для померлих. Красуня Мальва шукає своїх вибранців то на цьому то на тому боці воєнних таборів. Одні й другі закохуються в ній, але вона ні з ким не може бути наслідком.

Фабіян і Мальва гинуть в останній сцені фільму, застрілені "революціонерами" біля Йорданського хреста, вирізаного в леді на ставку. "Я прокинувся зас" — промовляє перед смертю Фабіян. Їхні душі перетілюються в пару небесів, в той час коли сільська безглузда революція продовжується далі.

Головний герой фільму, Фабіян, — це складний персонаж, незвичайний тип героя з сучасному українському фільмі чи літературі. Хоч він відчужений і відмінний від інших, він все ж таки є учасником дії. Рівночасно він є тек її філософічним коментатором, що збоку спостерігає за розвитком подій. Він роздумливо оцінює їх, згідно зі своєю системою вартостей, немов би об'єктивний глядач, відділений від навколишніх подій великими просторами часу. От, такий собі сільський Скворода, якого не спіймає світ малої політики. Але в той самий час він — поет, що оспівує героїзм свого народу і творить його мітологічну історію.

Можливо, що роль виконував хтосьбудь інший, а не визначний актор і кінорежисер Іван Миколайчук, вона, набувши, закінчилася б несповною й непереконливою. Він, однак, спромігся поглядати всі ці, на перший погляд, протилежні аспекти у повний і яскравий фільмовий персонаж.

Миколайчук не лише виконавець головної ролі. Його можна назвати повним автором фільму "Вавилон ХІ". Він співавтор сценарія /разом з В. Земляком, роман якого "Лебедина зграя" став основою фільму/ та режисер. Миколайчук підібрав таку музику до фільму.

Хоч "Вавилон ХІ" /1979/ був режисерським дебютом Миколайчука, цей фільм є одним з найбільш видатних досягнень українського кіно. Бо й сам його автор під тогочасним оглядом не був початківцем у фільмовому мистецтві.

Миколайчук почав свою мистецьку кар'єру як актор і скоро здобув собі велику популярність. Ролі Тараса Шевченка у фільмі "Сон" /1964/, Давида Мотузка в "Бур'яні" /1966/ чи Петра в фільмі "Великий птах з чорною ознакою" /1971/, принесли йому загальноєвропейське визнання. Міжнародне славу він здобув ролей Івана в "Тінях забутих предків" /1964/ а режисурі Сергія Параджанова /два останні фільми показувала недавно Польська телевізія - ред. "О"/.

Після акторства, Миколайчук був визначним сценаристом. Разом з Еріком Іллєнком написав сценарій для "Білого птаха з чорною ознакою" та фільму "Мріяти і жити" /1974/. Працював над сценарієм для фільму "І в злуках пам'яті відгукується". Був також співавтором /з Віталієм Коротичем/ сценарія "По цій стороні ночі", що послужив йому згодом для створення свого другого фільму. — "Така пізня, така тепла осінь" /1981/.

Цей фільм розповідає про історію емігранта, що на старість повертається на рідну землю. Цей поворот кінчається для нього трагедією. Змінений пережитими довгими мандрами, емігрант неспроможний віднайти своє місце в країні, яка за час його неприємностей зазнала великих змін. Зустріч з рідною землею перетворюється в його панашину.

"Така пізня, така тепла осінь" — це дуже цікавий твір дозрілого автора. Найважчим, однак, на мою думку, досягненням кінорежисерської діяльності Миколайчука є все ж таки "Вавилон ХІ". В цьому фільмі з майстерною точністю й жистю він розкрив своє меланхолійну, децю іронічну, візію життя та відносин людини до суспільства.

В провінційному селі Миколайчука фільму Бог, немов у Біблійному Вавилоні, поміняв мову людей, щоб не розуміли одне одного. Не лише члени зороших таборів, до недавня сусіди, неспроможні порозумітися. Не розуміють своєї мови також брати Соколюки. Віднайдення ними батьківського скарбу, в якому замість коштовностей заховано козацьку зброю, стає лише причиною до колотнечі. Немов мертвеці, люди виконують свої моденні обов'язки та беруть участь у старовинних ритуалах. На похороні Соколюки Данило Соколюк, що веде церемонію, не мекі мертвий, ніх його покійна матір.

У такий дійсності ідеї революціонерів та їхніх противників, як і сама революція, набирають вигляду сміливої абсурдності.

Роздумуючи над новітнім Вавилоном, Миколайчук знаходить одну лину розв'язку: сміх, але з його гумору часто більше гіркоти, ніж безтурботної радості.

У "Вавилоні ХІ", як і в інших творах Миколайчука, вагітність людського життя й особистості високо піднімається понад політичні кон'юнктури. Фабіанове прокляття — для всіх тих, для кого, незважаючи на обставини, існує одна лина мрії: боротьба за існування і збагачування себе вляхом викнення собі подібних. З другого боку, Фабіановий мідт опіває тих, які спроможні переступити межі міжлюдського відокремлення і активно брати участь у формуванні свого оточення, свого суспільства й народу. В такий спосіб у "Вавилоні ХІ" понад усі ідеології піднімається ідея України.

МАРКО СТЕХ

ЧИ НЕ КРАЩЕ
ЖИТИ ТЕПЛО
І ЗАТІШНО?

НА МАРГІНЕСАХ СХОДУ І ЗАХОДУ

ІНТЕРВ'Ю З ЮРІЄМ ОНУХОМ

Юрій Онух народився в Лебніні 1954 року. Вчився у Варшавській Академії Мистецтв, де був співзасновником та директором експериментального центру. Займається малюнком, фотографією, фільмом, інсталяцією та перформансом. Виступав у Східній Європі, в Західній Німеччині та в Італії.

В червні 1986 року був запрошений на міжкrajову конференцію мистців у Ванкувер, яка називалася "Strategies for Survival"/Стратегії Виживання/, а відтак переїхав до Нью Йорку. Восени 1986 року, на запрошення Авангардного Українського Театру /АУТ/, прибув до Торонта, де Інституті св. Володимира представив перформанс "Лук/стріла/світло/exit/я". Згодом, разом з польським композитором М'єчиславом Літвінським, представив другий перформанс "Чорне сонце, золотий камінь" в галерії Artculture Resource Centre/APC/. Тепер живе й працює в Торонті, де недавно провадив організацію АУТ-ом серію майстерень, т. зв. "Зустрічі на маргінесах перформансу".

Мистецький перформанс Юрія Онуха можна вважати до стилю ратуалістичного або символістичного. Його символи не є, однак, наватякени специфічними культурно-суспільними значеннями, але своєю простотою і чіткістю радше наближаються до універсальних архетипів людського пережиття. Його перформанси представляють неначе картини, іконоподібні образи, створені рухами, музикою та невеликою кількістю матеріалів.

Інтерв'ю з Юрієм Онухом перевели Марко Огек та Адріан Івахів.

А.І.: Можемо почати від питання, як, на твою думку, різняться ролі мистця в східній Європі від ролі мистця на Заході?

Ю.О.: Думаю, що треба подумати над питанням, чи є різниця між мистцем в східній Європі, в західній Європі і в Америці. Я бачу дуже виразну різницю на загал між Європою і Америкою, якої немає між Європою східною й західною. В Європі існує культурна специфічність, так само як існує в кожній країні, напр., можна подумати про різницю між Європою північною й південною, або між Францією і Швецією.

М.С.: Я думаю, що йдеться тут передусім про мистецтво в контексті політичному.

Ю.О.: Контекст політичний є, на загал, найменш захисний. Велика помилка Заходу, спеціально Америки, є та, що критики тут інтерпретували східно-європейське мистецтво перш за все в контексті політичному, і в цьому видно деяку поверховість/і політичні кон'юнктури дуже скоро міняються і якщо мистецтво опиралося б на їх, воно б дуже скоро ставало неактуальним. Мистецтво не може опиратися на поверховому черпанні з політичної ситуації. На Заході хвалиться, наприклад, на щось таке, як "неконформістичний" мистец в східній Європі. Таке слово там просто нічого не значить.

М.С.: Я мав на думці не загальнополітичні кон'юнктури, а радше вплив цих кон'юнктур на людське життя — скажім, на підхід до реальності, до матеріальних діб, до кар'єри й подібних речей.

Ю.О.: В тій ситуації можна Європу поділити на країни католицькі й протестантські. І часом є це більш важкий поділ, ніж поділ на політичні системи. Друга річ, це традиції культури. Для народів східної Європи, які без перерви підлягали різним знищенням, переходам військ і забуренням, зробилися інакше відношення до матеріальних речей або до матеріальної вартості. Бо як матеріальні речі можуть бути важливими, коли за років двадцять чи кількадесять настане знов якась зміна і все зникне? В зв'язку з цим, мистці прагнуть багато більше в сфері ідей.

Інна справа: думаю, що так само українська, як і польська культура в суті є культурами незоровими. Найбільш визначні твори обох цих культур є в поезії. Українська література на загал не має величезних творів типу романів, а має в більшості малі, короткі речі — новели, оповідання й поезії. Польки, натомість, авторили великі форми літератури, однак вони підрядні до поезії й короткої прози. Культури зорової майже нема.

Але, вертаючись до сучасності, тих поділів, як я казав, є багато більше, і можна краще говорити про те, що думати, скажім, країни східної Європи з країнами західної Європи, і тоді майже через деякі спільні риси мукати інакших рис. Скажім, де ця східна Європа кінчається? Чи існує культурна спільнота міжцв не сьогодні поміж західною і східною Німеччиною? Ясно, що існує. Цікавий факт, що більшість найважливіших західно-німецьких мистців сьогодні, це емігранти зі східної Німеччини.

А.І.: Якщо між мистецтвом східної і з південної Європи є багато спільного, чи можна сказати, що позиція мистця в Америці є дуже інакшою?

Б.О.: Позиція мистця в Америці є зовсім інакшою, ніж в Європі. В Європі бути мистцем — це свого роду суспільний обов'язок. Проблема мистецтва в Німеччині, наприклад, є суспільною проблемою. Я одного разу сідав до такої в Фленсбургу /місто на півночі Німеччини, приблизно 100 000 мешканців/ і говорив з таксіводкером про Бойса, тому що Бойс, мистець, був "зірковим", був кимсь таким, як тут є David Bowie. В Європі мистець може бути також зірковим, в Америці лише Andy Warhol був зірковим цього типу. І це не було з огляду на його мистецтво, а на стиль його життя. Він робив скандальні, і про це говорилось, він тому був публічним особом. Warhol взагалі є елементом американської культури.

Підстава різниці є та, що в східній Європі не існує мистецький ринок. Від моменту коли мистецтво зійшло з-під опіки церкви, коли меншат над мистецтвом прийняла на загал буржуазія, зайняла зміни дуже акравні. Пізніше прийшла зміна політична, прийшла комуністична скотема, і нібито держава перейняла опіку над мистецтвом. Від того часу не існує на Сході ринку мистецтва, а Захід тим різніється, що тут є ринок. Нью Йорк тепер є таким центром, який диктує свого роду це, що є "en Vogue". В моїх розмовах з чехословачками мистцями, я почув, що вони нарікають, що в Канаді не існує такий ринок мистецтва. І нагло показується, що мистична ідея Нью Йорку є так само мистичною з точки зору Торонта, як і з точки зору Варшави.

На загал, в західній Європі існує з поодиноких країн ринок мистецтва. Там просто торгуються мистецтвом, але не в такий спосіб, як в Америці. На мій погляд, в Америці торгуються мистецтвом, так як петрушок.

М.С.: Скажи, що загалом тепер діється в східноєвропейському мистецтві та які з яким проблеми окресляються для мистців?

Б.О.: Справа така, що показується, що східна Європа не є в ходний спосіб єдиною. Є такий парадокс, що в Польщі мистці знають багато більше про мистецтво Західної Німеччини, Голландії та Італії, ніж про мистецтво Чехословаччини чи Угорщини, не кажучи вже про Радянський Союз. Ніхто в Польщі не знає, але не цікавиться тим, що діється в Союзному Союзі. Загалом підстава є заложена, що там нічого цікавого не може діятися, але це знов є фікція. Існує така дилема, що ті країни, які є біля візми, є автоматично наставлені на Захід. Те наставлення на Захід творить таку ситуацію: якщо мистець живе у Варшаві, він є загалом польським мистцем; якщо живе і є визначним в Лессольдорфі, він є мистцем європейським; а якщо живе і є визначним з Нью Йорку, то він не лише є провінційно нью Йоркським, а також світовим мистцем. Можна собі таку зрархів злегковажити, але не можна нічого зробити про її вплив на структуру мистецтва.

Поміж мистцями слов'янських країн могли б бути такі зв'язки, як поміж Східною й Західною Німеччиною, але існують різні завади. Можна це переглянути на прикладі мистецтва Чехословаччини. Багато чеських мистців виїхало до Німеччини, де стали визначними мистцями на ринку Західної Німеччини. Цілий рух "нов вілде", який з'явився в Німеччині, склався в дуже великій мірі з німецьких мистців східнонімецького або чеського походження. Натомість, коли я їздив з нагоди виставки до Праги, виявилось мені, що чеські мистці правлять для себе, а словацькі для себе — окремо. Братислава, наприклад, є багато ближче до Будапешту, ніж до Праги, зусупереч фактові, що Чехословаччина є одна держава.

Далі появляється проблема заслон політичних. Наприклад, про мистецтво Радянського Союзу ми дуже мало знаємо. Більшість совєтських мистців, які опиняються на Заході, вже є нібито перепуцені через їхню машинку — "м'ясоорубку", можна сказати. Дуже багато сучасних совєтських мистців діють стоюють методи соцреалізму, тільки мінняють загалом зображення соціального образу в спосіб, щоб краще функціонував у західному контексті. Таку проблему знаходимо в працях двох радянських мистців — Кошара і Меліхіда. Вони є радянські євреї, але це не має значення, бо всі ці мистці є насичені атмосферою совєтського поняття мистецтва, незалежно чи вони євреї, чи українці, чи росіяни. Я зустрів тут деяких українських мистців з Радянського Союзу: пересічних, не найцікавіших, яких мистецтво дало абсолютно не різніється від того, що робили в Союзному Союзі. Вони лише додають деякі ознаки національного акценту. /.../

Вертаючись до справи відмінності східноєвропейського мистецтва, здається мені, що існує не комплекти "інакшості", а радше є специфічності деяких країн, де прагнуть мистці, які є дуже універсальні, але в той самий час вкорінені в свою традицію й культуру. Це не лише відноситься до зорового мистецтва; можна в польському мистецтві навести приклад Славомира Мрожека, який є одним з найцікавіших сучасних драматургів. Він з одної є сильно універсальний, а також дуже польський. Другим прикладом, також з театру, був би Тадеуш Кантор, театр якого є дуже універсальний, однак акцент із дуже специфічної культури. Він описує найпростіші правди: який я є і яка моя спадщина?

Подібна ситуація була в Гротовським, тільки він знайшов на це свою особливу

методу. Але оба — Кантор і Гротовський — вирости в дусі специфічних обставинах, які є відмінними від західних обставин і дею інакше функціонують. Сьогодні таке в тій атмосфері, що можна сказати, відчувається українським, або російським, або слов'янським взагалі. Це дуже тяжко назвати, але це відчувається, значить воно існує.

А.І.: Мені здається, що те, що є дуже "польським" у Кантора чи Мрохека чи Гротовського не є дуже далеке від якоїсь "українськості".

Ю.О.: Ясно. Проблема в тому, що поміж українцями і поляками діє дуже сильні бар'єри, антагонізми. Але, з другої сторони, іронічно, можна бачити, що українці й поляки є такі подібні, що дивлячись з перспективи іншої культури, різниці є дуже мінімальні. Очевидно, що підставою різниці існують, навіть західні українці різняться від східних. А між поляками і західними українцями є свого роду комплекс національний: в поляків — комплекс вляхетова, а в українців — комплекс раба Божого, комплекс недооцінювання себе.

Цікава ситуація в Польщі заіснувала впродовж періоду Солідарності. Хоч на Заході інакше могли публікувати, правда є така, що в часі Солідарності абсолютно нічого цікавого не було створеного в польській культурі. Це був зовсім неспадковий період. Дуже багато речей було витягнутих і показаних з минулого, відновлених, і дуже багато цікавих імпресій відбувалося, але справді нічого нового не сталося. Наприклад, коли зроблено під патронатом Солідарності виставку мистецтва в Вроцлові, на цій виставці з'явився новий соцреалізм, соцреалізм про-Солідарність. Люди малювали портрети Вагнера в соцреалістичному стилі, знов з'явилися героїчні робітники.

В період Солідарності, однак, був час великого ренесансу для народних мистецтв. Це був дуже сильний імпульс і для мене, і я майже тоді зперше почув себе українцем.

А.І.: Власне я хотів спитати тебе, як то сталося, що після періоду Солідарності почалася твоя т.зв. українська фаза?

Ю.О.: Це був досить повільний процес. Мені вдалося через різні події працювати в польському авангарді, і в часі Солідарності я пізнав Ігоря Шквеченка і його тижні Мислю Мудрак. Ігор співпрацював з дуже цікавою галерією "Ренасанс" у Варшаві, і в липні 1981 р.м. зробили спільний виступ, що був одним із тих імпульсів, який крок за кроком доводив до того "українського періоду творчості Онуха". Я мав насти, що працював в такому середовищі, яке диктувало мистецьку оцінку в Польщі; більшість визначних польських критиків, до деякої міри це мої знайомі, і вони помітили присутність тієї української творчості.

А.І.: Чи в твоєму мистецтві того часу помітна якась зміна, яка віддзеркалювала твоє зростання української свідомості?

Ю.О.: Це дуже ускладнювало питання. Я свідомо таких елементів не вводив, але в природному процесі розвитку мого мистецтва почав виходити дуже багато кольорів жовто-сиріх і біло-чорних. Це було інтерпретовано по-різному, наприклад, на основі того, що жовте, синє й червоне це основні кольори. Пізніше прийшли різного роду контексти, що я робив перформанс для українців або на Ленінграді. Також почали показуватись в моїх перформансах елементи ритуалу, елементи ікон і т.п. Мені здається, що те, що я робив не можна поверхово інтерпретувати як суто національне, хоч я думаю, що воно було глибоко українське, свого роду певний стан духовності. Я завжди бачив таку велику різницю в своїй родині на емоційному рівні, навіть серед тих, які піддались зовнішній польонізації. Не мав повної дефініції української металності, але відчував, що вона є зв'язана з людиною, яка відрізняється на різні обставини та має свій відмінний спосіб пізнання світу.

М.С.: Чи ти міг помітити цей інший тип духовності в українських мистців, які є на Заході?

Ю.О.: Правду кажучи, українських мистців я мало знав, але бачу ті характерні риси в творчості деяких українських мистців, скажімо, Володимира Макаренка, або в музиці Любомира Мельника. Бачу це також в мистецтві Стрельникова й Сазонова; але для мене найближчим є Макаренко, не знаю чому. Це єврейського роду вібрація — не стилістика, не відображення народного побуту /що, між іншим, українській громаді дуже подобається/, а щось, що мовить, що передає, що глибоко торкає.

Сила народної творчості полягає в тому, що ті мистці ніколи не були піддані використовувати самого мистецтва задля якоїсь комерційної вартості. Я дуже любив оглядати народне мистецтво — воно мені показує щось, про що я не в стані подумати. Скажімо, гуцульська кераміка, вироби на склі, картаська ікона, є чудові, фантастичні речі, повні первісних, архитипічних реакцій — ясно, це мистецтво світових салонів, але дуже, дуже цікаве. Воно мені дає енергію, щось промовляє, так, що я не знав, що зі собою робити, просто німію. Це така дуже дивна і глибока якість народного мистецтва.

М.С.: Ще, мені здається, є мистецтво багато більш скероване на контакт з підсвідомістю, з невідомими відчуттями та імпульсами.

Ю.О.: Так, власне, і тому дуже тяжко про це навіть говорити.

ЗАТРИМАНЕ НА ВІЧНІСТЬ

/.../ Остатньо перебивав трохи в товаристві Анатоля Кравчука — кілька хв
од мене живе. Напевно ти о ім чув — артиста малюв. Пікази чоловік і технік. Доз
нався я, що тех піке і вірши. Показував мені їх. ...відно било, що велику до їх
вагу призначує, як до чогось дорогого, мінулого, которое вже не вернеться — а хо
тілось затримати на вічність...

Кривав, 88.06.01.

В.Я.

Г. Нарбут. Косарі.

Люблю свою край
І сь в околиці
Де на полях сіють
Жито і пшеницю.

Люблю тиї поля
Де колісь мени білі
О котрих молодії
Уже давно забулі.

Люблю тиї лонкі
Ето трави ростут
А дітвом весело
Квітками цвітут.

А між тимі лонками
Річка Орлянка пливе
Котора десь коло пуні
Своє начало бере.

Де я б не був по світі
Добре і злоє прожив
А о своєм Краї
Ніколи я не забув.

В німецькій неволі
Два роки пробив
І в Армії Красній
Не послужив.

Бив я на Уральських горах
На край Європи побивав
А в думках своїх
Край рудних носів.

По довгуй гулячці по світі
Хуянку і дітї нажив
З сім'єю вертався
До рудної хати прибив.

Хата стара
Соломоєв крита була
А в хаті де
Мама стара жила.

Вернувся додому
В рудне село
Котре колись
Моє було.

Село рудне
Ето звється Кривав
Тут мама моя
Маленьким мене кохала.

Тут я родився
Тут умерті хоч
І щоб поховали
У землю свою.

Тут Батько і Мати
В могилі пуд піпів лежат
Тут дітї мої Син і Дочка
Вічним сном сплят.

По довгуй розлуці
Якая х мніє міла була
Котору я вічно люблю
Моя дорога земля.

Все тоє што я уложив
Не видумав його
Я все пережив.

Із сходу на захід
Село Кривав лежить
За селом ріс
Сосновий стоїт.

Тут я своє дитинство
прожив
Тут провозив мніє далі
Бо грому боявся то
"Імарос"
Мене називали.

За лісом криз'янським
Річка пливе
Орлянкою звється
Десь там до Нарви
Своє воду несе.

Річка Орлянка глибока
була

Бо став був
І ріба в її мнуго
Колісь там било.

На тий же річці
Мили воляки стояв
Вуон збуєє молоти
Нам помогав.

Мили Ужикі звався
Тепер по ім туолькі
Фундамент остався.

Фундамент і стіни,
І хата небом покрита
При царським гостиниці
стоят

А по берегах річки
пасвієка
І лонкі квітками цвітут
Там сієно коєт
І бидло пасут.

Тут річку і ліс той
З малих літ пометаю
Де рибу я лапав а гриби
То і тепер не збираю.

З НЕДАВНЬОГО

МИНУЛОГО

Прояви організованої української діяльності на Північному Шидлику це не лише останні роки. Були вони ще й раніше. Деякі відбитки знайшли вони й на сторінках "Нашого слова", органу Головного Правління Українського Суспільно-Культурного Товариства. Для пригадань подаємо тут перекрути з деяких його річників — перед усім про діяльність гуртка УСКТ в Кішчеліх.

1/. Наше слово, 1956, кр. 16, с. 8.

Петро Делека — ладина неписемця /с серії "Тумор і сатира"/, темст О. Лапоский, малюнок М. Вроновського:

малюнок 1. Петро Делека тепло одитастся на дорогу. Жінка біжить:

Чоловіче, біжси Бога,
Знов курасис порога,
Подасис на Гайкізку.
Забувси про домітку!

малюнок 2. Делека в поїздозі Озантин-Гайкізіна череа Старе Березово. На прохання говорить до жінок:

У Березові старону
Не хизуть це по-новому,
Просить ладина допомога —
То зверну й туди з дороги!

малюнок 3. Поїзд їде до Березова:

Синце вітер за жибками,
Мить Делека з даль думками,
Загледає ладина з очі,
Проганне теміль ночі.

малюнок 4. Березово. Делека промовляє до вібраних селня:

Українці, браття рідні,
Хоч хата у нас і бідні,
Але дух хизмї з народі
Незмирний... хизтять, голі!

Дописок від редакції: Останнім часом "Наше слово" одержує з Гайкізського повіту десятки всяких листів. Редакція радо вітас нових читачів!

2/. Наше слово, 1960, кр. 11, с. 8.

Кішчелі, вірші М. Холмський:

От тобі і законика!
— Визхить, пишуть, чоловіка,
Коб у нас в селі Кішчеліх
Не було як у пустелях.
Коб культуру і гурток
Навукал парубки!

Де х воки оні Кішчелі
Духе хизцькі та веселі?
О! Як гел, он там над Бугом,
На уалісі понад лугом!..
Мех робити? Іхать треба.
В тому є, набуть, потреба.

Тут на місці на вокалі
Не було нікого з залі.
І кули х тепер іти,
Коб Кішчелі ці зивити?!
Як буває на Поліссі
Вина дорога по уаліссі...

Вдень зішхласи вся громада —
Партія, Гелс та Рада.
Стали думать, воронити,
Як село би просвітити.
Погодилися всі на те:
"Розворушис УСКТ."

3/. Наше слово, 1960, кр. 13, с. 6.

А. Н.: Зборя гуртка УСКТ в Кішчеліх.

В неділю, 13 березня, в Кішчеліх зібралосє понад 100 осіб, чоловіків і жінок, на зборя гуртка. В тому числі понад 40 членів УСКТ. Прибули не тільки кішчелівці, але й мешканці навколишніх сіл: Тобіліно, Довриздє, Опали, Уляники, Старини і Поліччя. Прибули на збори також секретар партійної організації громади громадянин Л. Деміаник та працівники громадської ради.

На початку зборів гр. М. Килиник вияснив присутнім мету діяльності Товариства. Далі коротку звітку доповідь виголосив голова гуртка гр. А. Німий.

— Гурток УСКТ, — заявив він, — заснований в Кішчеліх ще в червні 1957 року. На протязі майже 3 років записалосє до нього 47 чоловік. Гурток тісно співпрацював з Будинком культури в Кішчеліх. Завдяки саме цій співпраці танцювальний гурток Будинку культури зайняв і місце в Гайкізці і Білостоці. Зараз гуртківці підготовляються до Незчечківських роковин та разом з Будинком культури підготовляють д-

ранку "Ой не ходи, Грицю!"

Про читання українських книжок розповідав гр. С. Монахович.
Своємим недоліком гуртка є брак диригента і кост'юмів. Гурток зобов'язав ново-
обраною правління порушити це справа у ГП УСКТ.

На зборі було вибрано нове правління гуртка. Головою гуртка обрано гр. Андрія Німого, заступником голови – Катерину Прокопук, скарбником – Степана Насковича.
Членами правління обрано гр. гр. Садоська, Голуба і Рибана.

До ревізійної комісії звільня гр. гр. М. Калішевнич, В. Кордальнич, В. Якубовська і А. Салівська.

4/. Наше слово, 1960, кр. 19, с. 6.

А. Н. і В. Клімеліх.

При участі Будинку культури і УСКТ в Клімеліх, в неділю 19 квітня 1960 року, в світлиці села Добривода відбувся урочистий Шевченківський вечір. З доповіддю, пер-
ший раз у своєму селі, виступив Микола Ядосек, за не присутні нагородили його ря-
синими оплесками.

Хор села Добривода проспівав "Як уиру", "Ой, там за Дунаєм", "Ой, за гора, гори",
"Під ялинов, під зеленев" / місцева пісня, / "Ой діачино, кунить гай", а тріо – "Місяць
на небі".

Маленький 6-літній хлопчик Микола Прокопук продекламував в нерерві між піснями
"Садок вишневий", "Я маленький хлопчик", "Сонце заходить", "Мені однаково", а Віталій
Носкович – "Ой три ялини", "Рідна мова". Андрій Німий виступив з віршом "Кавказ"
Т. Шевченка, "Синя свиня", "Вареники" і "Свисток" С. Руданського.

В інспірації "Катерина" взяли участь Ала Салівська, Раїса Млодєніковська і
Андрій Німий.

На закінчення Микола Прокопук продекламував "Мені однаково" і "Деся Українка".
Присутніх було коло 300 чоловік і перший в історії села виступ зробив на всіх
незабутні враження.

5/. Наше слово, 1967, кр. 25, с. 6.

С. Радчук: Лист з Пидліччя.

У своєму листі хочу дещо розповісти читачам про село Даві, в якому не до мала-
на кімного цікавого не робилося, зокрема в культурній діяльності. Тепер наше село ста-
ло іншим, так би мовити, подало руку культурі. А неабияка заслуга в тому книжки Н
драмгуртка УСКТ в Клімеліх, Гайківського повіту.

Я дуже багато читав книжок і потім розповідав про них іншим. Щоправда в нашому
селі немає бібліотеки з українськими книжками, але я їх позичав в бібліотеці гурт-
ка УСКТ в Клімеліх, якою керує гр. А. Німий. Особливо мені подобалися такі книжки,
як "За сестров", "Понад славутичем Дніпром", "Дев'яносто третій рік", "Безталанна"
та ряд інших.

Хочу також сказати про те, що приїзд до нашого села драмгуртка УСКТ в Клімелі
з п'єсою "Безталанна" І. Карпенка-Карого спричинився до покращення культурної ро-
боти. Виступ усім дуже сподобався і ми хотіли б, щоб драмгуртківці з Клімелі часті-
ше приїжджали до нас.

В нашому селі немає поки що доброї світлиці. Однак протягом найближчого часу
будемо будувати приміщення для похитників і тоді також обіцяють нам побудувати
нову світлицю.

В наступному році спільними силами будемо добудовувати школу.

Через кілька років наше село розбудеться і тоді культурна робота розгортати-
меться не краще.

6/. Наше слово, 1967, кр. 25, с. 6.

С. Контрелевич: Корисна праця драмгуртка в Клімеліх.

28 травня ц. р. драмгурток УСКТ в Клімеліх поставив в Баях Мазурських і Лісах
п'єсу "Безталанна" Карпенка-Карого.

Зацікавлення п'єсою було велике. Вже на кілька днів перед виступом всі квитки
були викуплені як в Баях так і в Лісах. На обох виставах побувало біля 500 чоло-
вік.

До Баях М. часто приїжджають різні аматорські театри і естрадні гуртки, але то-
го, що показав Клімелівський гурток, в Баях не бачили.

Глядачі очаровані добрим грою акторів, нагороджували їх рісинами, повністю заслу-
женими оплесками. Багато з присутніх у залі плакало. Всі, хто мав змогу бачити "Без-
таланну" у постановці Клімелівського драмгуртка, довго будуть пам'ятати цей вист-
ступ.

Треба висловити щиро подяку директору ВЛК в Білостоні, гр. Елеонорі Романовській
яка з великим розумінням ставиться до культурної роботи гуртка УСКТ в Кліме-
ліх. За її допомогою драмгурток в Клімеліх одержав дармо автокар на проїзд до Баях

Мазурських і Лісів.

7/. Наше слово, 1967, № 49, с. 6.

М. Давидюк: Ми тутешні - говорять в Кліцелях.

Після відвідин Кліцелів, створється враження, що це село жойно за роки народної влади почало ліквідувати економічну і культурну відсталість. І так дійсно є. Поряд з численними романтичними хатами з солом'яною стріхою видніють гарні новобудовані господарські будинки. Основна маса населення займається сільським господарством, а рівень господарювання постійно підвищується, про це свідчить факт, що молодь навчається в місцевій школі рілльничої підготовки. Місцеві влади приділяють багато уваги всебічному розвитку своєї громади. На цьому полі чималі заслуги мають українці, які становлять більшість населення.

Про кліцелівських уескатиців на раз писалося в "НС". Вони знані переловсім з свого драматичного гуртка. Два роки тому зайняли вони перше місце в огляді драмгуртків у Перемислі. З постановкою п'єси "Безталанна" виступали вони в багатьох місцевостях та мають не понад 20 запрошень з сусідніх сіл. Зараз планують поставити "Ой не ходи, Грицю" та "Мати-Наймичка". Мають і деякі труднощі: бракує відповідних строїв та іноді і самих текотів п'єс.

Гуртківці хотіли поставити і музичні п'єси, бо є серед них талановиті співаки і співачки, але поки не цього наміру не можуть здійснити, бо не мають відповідного музичного супроводу. Драматичний гурток в Кліцелях існує вже від 1922 року і за цей час поставив немало українських, польських та білоруських п'єс. Гуртківці мають великі заслуги в похваленні культурного життя населення. Про їхню популярність свідчить факт, що в драматичному колективі виступає п'ять поляків.

При нагоді слід зазначити, що від самого початку існування драмгуртка ведеться хроніка, яку зараз продовжує громадянин Ростислав Місецький, який крім того може також дати гурткові факхові пораду, бо сам недовзі закінчить режисерську студію. Чи багато інштрована фотознімками хроніка експонується зараз на загальнопольській виставці хронік аматорських колективів у Кракові.

Крім драматичного, діє ще й танцювальний гурток та хор, керівником якого є Євген Конахович. На останніх зобрах гуртківці вирішили підготуватися до чергового фестивалю української пісні і танцю. Вони Мамітилі собі цікаву програму: показати на фестивалі свій місцевий весільний обряд. Вважасмо, що це дуже оригінальна думка, бо хто ж, як не вони самі, зуміє краще представити багатство народної творчості цього району?

Гурток УСКТ в Кліцелях це під кінець вересня цього року вибрав нове правління, до складу якого увійшли: Євген Конахович - голова, Євзеф Павлович - заступник, чектель Олександр Смоликовський - секретар та Євген Токавік - скарбник. На з'їзд УСКТ були вибрані: В. Павлович та С. Конахович.

Нове правління відразу приступило до праці, щоб добре справитися з завданнями. Але треба подбати про збільшення числа передплатників "Нашого слова", бо кілька примірників - це надто мало, як на Кліцелі, далі, слід збільшити кількість українських книжок у громадській бібліотеці та інших.

Спеціално хотілось би наголосити на справі навчання української мови. В Кліцелях рілньої мови навчається тільки кільканадцятєро дітей. А могло б вчитися багато більше. Служно зазначити вчителю Олександр Смоликовський, що це залежить від батьків. Але чи батьки завжди свідомі того, що батьків треба вчити рілньої мови? І тут виникає основне питання: якої мови? Якою є їх рілня мова? Своєрідність цього підліського району характеризується й тим, що селяни про свою національну приналежність відповідаютим тутешні. Цьому сприяли історичні причини. Тому-то школа, яка покликана до навчання й виховання дітей, повинна звернути на це увагу. В соціалістичному суспільстві не може бути людини без нації, бо не свідчать б про низький рівень освіти. Це питання слід вирішити, не вульгаризуючи її. В Кліцелях ця справа не поставлена на відповідному рівні. Бо якщо дитина вдома говорить українським підліським діалектом, а в школі на уроках - польською і білоруською мовами, то вкінці ходної не знатиме добре. Справа полягає в тому, щоб крім польської діти визначили ще одну, й всім спільну мову. Отже треба вибрати або білоруську або українську. Але найперше треба піднести національну свідомість батьків.

В органі Білоруського товариства - "Німі" 23 квітня ц.р. була виїдена стаття "Кому це потрібне?" підписана криптонімом /п./, а який пишеться:

"Кліцелі - невелике селище в Гайнівському повіті. Біль 20 проц. його мешканців - це поляки, а біля 80 проц. - білоруси, які завжди зараховувалися до білоруської національності."

І далі:

"Зараз виникли /у Кліцелях - ред./ табори: заваняті українців і заваняті білорусів."

Виникає питання, звідки ж взялися там українці, які мають тут ще пункт навчання рідної мови та гурток УСКТ, що надає той культурному життю населення?

Авторів варто було б прочитати, що писали про це справу великі вчені, між іншим і білорус С.Ф.Карський /докладніше дивись "НО" від 27 жовтня 1957р./, тоді він, напевно, побачив би в Клімеліх не тільки поляків і білорусів.

Хто чув, якою мовою говорять в Клімеліх та в сусідніх селах, той дійде до одного висновку: тут живе українське населення.

8/. Наше слово, 1968, № 2, с.3.

З виступів на IV з'їзді УСКТ: Євген Конахович, голова гуртка УСКТ в Клімеліх. Гурток УСКТ в Клімеліх організовано в 1960р. Від перших днів його існування ми маємо великі труднощі в розгортанні культурно-освітньої праці. Причиною цього є негативне відношення до нас Білоруського товариства.

В 1939 році, за часів радянської влади, нас, мешканців Підляшся, не питавчи про національну приналежність, записали білорусами. Тривання наше культурного діяльності добилася найкращих результатів. Організовано драматичний, співочий і танцювальний гуртки. Ми ставили тоді такі п'єси, як "Наталка Полтавка", "Циганка Аза", "Мати-Наймичка", "Циганський табір", "Запорозький шарб", "Ой не ходи Грицю", за яку одержали першу нагороду в Бресті/Бересті/.

Після другої світової війни нас драмгурток відновив свою працю. Ми поставили вже знамі п'єси і нові, як "Пан Таардовський", "Покуй до вишасця", "Циганський табір" в перекладі на польську мову та інші.

Але повернуся до праці нашого уескатицького гуртка в Клімеліх. Майже чотири роки підля правління гуртка старалося про відкриття в школі пункту навчання української мови і поїно при допомозі центральних влад отримало дозвіл. Навчалось 48 дітей рідної мови.

Драмгурток розпочав підготовку нової п'єси "Безталанна" Карпенки-Карого, за яку на огляді самодіяльності гуртків УСКТ в Перемишлі одержав першу нагороду. В цьому допоміг нам дуже Будиниок культури в Білостоці.

Однак наша культурна діяльність праця не сподобалася Головному правлінню Білоруського товариства. Пері за асе вони надрукували у своїй газеті "Ніза" наклеп на нас, що нібито в Клімеліх існує якийсь антагонізм. Далі, викликали з Варшави редактора тов. д-ра Барцевського, який в школі виголосив промову до дітей. Між іншим, сказав:

"Не слухайте тих українців, що зас намовляють вчитися української мови, ані х білоруси, тут українців нема. Ти, що є, це недобитки петлюрівської армії."

Це значить, що я маю бути шим петлюрівцем, бо ж, я це пропонував, як голова гуртка. Я народився у 1926 році, ясно, що з Петлярою я не міг зустрітись. Даліме Барцевський сказав:

"Тут, ах по Буг, живуть самі білоруси".

І кому потрібне таке ставлення хордонів? Поділи Польщі вже минули, не вернутися! Четвертого поділу Польщі не буде!

Діяльність нашого гуртка в таких умовах є досить важка. Думаю, що це треба зрегулювати так, щоб національність могла вільно, без жодних перешкод, розвивати свою культуру.

І тому тут, на з'їзді, маю прохання до Головного правління, яке буде сьогодні обране, щоб воно вжило заходів для полегшення цього питання.

3 СЕЙМУ

На пленарному засіданні Сейму ПНР 24 лютого 1989 року на якому обговорювався був проєкт устави про соціальні фонди для села, виступив з звертаннями до цього проєкту посол Євген Чижик, член Християнсько-Супільної Унії, звертаючи увагу присутніх на проблеми рільництва в східній /українській і білоруській етнічно/ частині Білостоцького воєводства /т.зв. Білосточчини/.

Євген Чижик народився 12.09.1949 р. в містечку Вуорля недалеко Більська. Абсолютно Варшавської політехніки, організатор Братства Православної Молоді /1980 р./ і його голова /1981-1985/, в 1986 р. віцепрезидент світової федерації Православної Молоді СИНДЕСМОС. Організатор і головний редактор видаваного від 1983р. "Tygodnika Podlaskiego" - місячника присвяченого Правосла-

в'ї.Поеся до Сейму від 1985р. Промову С.Чиквіна подасмо з деякими скороченнями.

/.../ Дебатуючи над проблемою вирівняння умов життя в місті й на селі не можна втрачати зору нерівності самого села.

Одним з дуків хвилюючих явищ в польському рільництві є диспропорції в розвитку окремих регіонів країни.Намчий початок перед і світовою війною поділ на слабо розвинений схід й сильно розвинений захід не був затертий в міжвоєнний період.Не дивлячись на багато декларацій і заповідей,також в післявоєнному періоді різниці ці не були знівелювані.Причин такого становища є багато,але одною з найважливіших є дуже виражена нерівність в постачанні рільництва тривалими засобами продукції.В північно-східних воєводствах це лише біля 68% у віднесенні до воєводства найкраще забезпечених цими засобами.

Ситуація така є ефектом матабілізів інвестування й кредитування,на які з черги значно впливали наділи,матеріалами,тракторами,рільничими машинами,лімітовані центральними децизіями./.../ Багаторічна практика нерівного наділювання засобами продукції для різних регіонів довела до поляризації рільничого потенціалу,а зголом впливала на рівень продукції й прибутки селян.

Суспільні ефекти такої нерівності проявились посиленою еміграцією селян,здеформованою демографічною структурою села й рівнем життя населення детермінованим матабам прибутків й суспільною інфраструктурою села.

Польське рільництво є повне нерівностей.Поруч воєводства з високим рівнем рільничої продукції й відносно багатого села маємо також регіони,в яких менше продукції,гасне продукційна активність,а десятки тисяч гектарів рільничих ґрунтів це земля,якої ніхто не хоче,для загосподарювання яких на швидку руку з'ясується способів і засобів.

Найгостріше ця проблема виступає в смузі східних воєводства,при чому засадою є що торкається вона з основною східних частин цих воєводства.Так є в 24 гмінах східної частини Вілоостського воєводства.В цьому регіоні від багатьох років триває посилений процес передавання землі до Державного фонду Землі /WZS/.Вже сьогодні на конті цього фонду є більш як 30 тис.га рільничих ґрунтів,а до 2000 р. ця кількість подвоїться. /.../

В різноманітних опініях,опрацюваннях й експертизах на тему тав.східної стіни яких в останньому часі появляється мороз більш,формуловані є причини цієї ситуації: низька якість ґрунтів,низький рівень технічної й соціальної інфраструктури,низький рівень механізації,великі залежності в меліорації й постачанні водом,найнижчий в матабі країни показчик кількості молодих ґінок на 100 чоловіків у віковій 20-29 років /пересічно 57 ґінок/.

В такій ситуації на територію обсягла справжня демографічна катастрофа.Коли сільська людність в Польщі в роках 1970-1986 зменшилась на 3,6%,то в майже половині сіл східної частини Вілоостського воєв.покажчик цей досягнув більш як 30%.Подорожувавши по цій території незорієнтований спостерігач може віднести враження,що навідала її якась епідемія,яка залишила при житті тільки старих людей.І люди ці з хвилюванням й болем питають,що далі,хто буде працювати на цій землі?

Занепокоєння викликають появляючися опінії про нібито малу користність цих земель для рільництва,й що найкращим економічним розв'язанням було б засадження лісом цієї "східної стіни".Поклонники цих ідей забувають однак,що в нашій сьогоднішній ситуації основним завданням рільництва є і це довго буде максимізація продукції.На халь,не є ми в ситуації країни,яка страждає від надпродукції харчів.Там,де виступала їхня нестача,завжди пробують змінити рільництво новітніми засобами продукції й забезпечити йому оплачувальність.У відношенні до смуги східних земель це до недавня поступовано навідворіт.

І це про одне ці теоретичні й планістичні забувають.Про мало може для їх суттєву подробищу,що на тих землях живуть люди,для яких тототність з місцем проживання є реальною вартістю.В 70-х роках в політиці воєвідських влад появлялась думка загосподарювання виділених районів осадниками приведеними з центру Польщі.Люди ці одержували великі кредити,наділи рільничими машинами й будівельними матеріалами,але це,на до часто роками чекали місцеві рільники.Акція ця не дала жданих результатів.Більшість з осадників,користавчись інфляцією,продала машини нашкодінім селянам за декілька разів більшу ціну,що хватило на сплату кредитів й початок життя в місті. /.../

Складність і вагомість проблеми смуги східних земель виходить далеко за економічні аспекти.Діло в тому,що від століть землі ці заселяє людність різна під віроповідями й національним оглядом.В післявоєнний період не добувалося у відньому ступені цієї своєрідності,що з черги відбилося формуванням негативних культурних явищ серед цього населення,повстанням почуття гіршости.Село давало не тільки гірші основи матеріальної екзистенції,але також ставало помалу культурно пустинню. /.../

ЦЕРКВА ВОЗНЕСЕН-
НЯ (ВШЕСТА)

ПРОВЕСНА
У КЛЕНІКАХ

1907
1300

Заглядаючи цих віроісповідно-ультимативних аспектів в традиції й ментальності суспільства заселених цей регіон і таксамо, а може й біля впливе від економічних зумовлень. /.../

ЛИСТ ДО РЕДАКТОРА

Вже давно обіцяв Тобі листа про "Основи", ахе пару разів починав писати, але зкінці вирізкав, що це не має сенсу в такій формі, як я думаю. Маєш зкінці право йти своєю дорогою, а це що я робив дотепер /ті всі наші розмови/ було перекопуванням Тебе, щоб Ти пішов іннов. Тим більше, що Ти це вінібрав як нахилиня чогось, натиск. Робив я це тому, що боявся щоб непередумані до кінця наші дії не довели до трагедії — обмеження навого руху чи інших негативних для нас явищ, а також тому, що думав, що наші дороги є спільні, більше — тотожні, але так не є — ніколи двох людей не має ідентичних доріг. Завжди дороги людей, які діють в тій самій ділянці сходяться й розходяться — це закономірне явище. Не думаю щоб наші дороги велими розходилися, але не є вони тотожні /слова "дорога" вживав в значенні концепції, ідеї/.

Ще все, що писав не означає, що думав про зміну навих відносин чи щось такого, ні! Це просто рефлексія, якими різні поділитися з Тобом, щоб краде зрозумів Ти мене. Маю надію, що це все буде мати тільки корисні наслідки для наших відносин.

"Основи" — дійшов я до висновку, що немає сенсу писати тепер про це, що бачу поганого в "О" ітд. Краде буде коли напишу як я уявляю собі "Основи", якими вони повинні бути /з моєї точки зору/. Про це "погане" тобто що по-моєму було неаброго в "О" та про речення і закони мода "Основа" зі сторони інших людей, якщо будеш хотів, можу написати пізніше. /При нагоді одне! Різні заваження, застереження не приймай як атак на Тебе. Можий робити помилки — це нормально і добре є коли є хтось, хто зверне увагу на це. Ворог не покаже Тобі твоєї помилки — він її використає. Очевидно не кажу, що всі застереження, заваження є слушні, але варто над тим подумати./

"Основи" — як їх собі уявляв? Перше, найосновніше — мусить це бути справді підласий часопис, не тільки про Підляння, не тільки для Підляння, не тільки з Підляння, а саме підласий. Що це означає? — напевно не провінціалізм, не обмеження — на про це йде, але про духа часопису, щоб просто відчувалося, що це підласий часопис, що це не припадок, що там пише "Підляння" під заголовком, щоб не тільки статті про Підляння відзеркалювали його підласий характер. Далі, друге — це рівень. Є очевидний, що треба зтримувати рівень як мериторичний, так і зі сторони форми — тобто художнє оформлення, мова /це основна річ — не можна собі дозволити жодної толерантності — не може бути помилок в правописі — це компромітанти/.

Третє — думав, що "О" повинні стати часописом українців-підлянухів, тобто відзеркалювати їхні думки, проблеми, погляди, пошуки. Вважаю, що від цього залежить майбутнє часопису, якщо він не стане таким часописом, це все не має сенсу. Тільки тут одне застереження — це є програма на майбутнє — "О" можуть стати таким часописом, сам факт, що вони виходять цього не означає — це треба майно осягнути. Заложить це від редакції часопису — треба довести до цього, щоб люди почали утворюватися з часописом. Можий часопис мусить мати свою базу з людей, інакше є тільки репрезентативний для редакції та авторів, а тоді його значення є набагато менше. В цілому не йде тут про це, щоб колись написати про "Основи" що це орган українського руху на Підляння. Це не є потрібне і не має сенсу, але добре було б, щоб так було — тоді існування "О" має сенс. Очевидно "О" мусять бути не тільки відзеркаленням чогось /поглядів, ставлення до чогось/, але також нести нові думки, ідеї і знання. Але це все не в формі повчання інших /як це було в останніх "Основах" — стор. 31, 32/. Ніхто не має права до цього, немає таких такої потреби; крім цього такої "повчання" найчастіше не приносять жодних наслідків.

Четверте. Живемо в настільки ненормальних умовах, що не можна нормально, офіційно видавати журналів, книжок. Це оправдує видавання неофіційне. Але незалежно від цього натуральним і необхідним вважати треба стремління до цього, щоб вийти на офіційний "ринку". Чому? Хоча б тому, що це не є нормально, а так взагалі то тільки тоді може бути виразний відгук на цю діяльність. Заложення, що щось завжди має виходити неофіційно вважаю позбавленим сенсу, хіба що когось йде про заповнення бібліографії, а не поширення думок. Тому видавання "Основа" неофіційно вважаю ставленням часовим, з необхідністю стремління до офіційного заіснування. /Про це х зкінці йде — про це, кому видавати часопис, чи про це, щоб щось людям переказати?/

-----16 лютого 1989 р.-----

УКРАЇНА І ПЕРЕБУДОВА

Володимир Романчук ЗУСТРІЧІ З НЕФОРМАЛАМИ

Про поїздку в Україну, нашу духовну Батьківщину, донедавна можна було киме врі-
яти, хоч тягнуло вельми. Перебудова — то також запрошення. Ідемо, а властиво летимо,
з Катек на крилах. Дослівно — бо з "Аерофлотом".

Київ стрічас морозом, російськими написами на летищі і українськими в місті.
Міцно пригнічує прибулих, як ми, відсутність української мови на вулицях столиці.
Велика проблема з нічлігом — бо для інтуриста і понад 50 карбованців буває. Без
знайомих приватно важко. Чимало контує подивитись власним оком на перебудову,
але глянути варто.

Пошуки перебудови, нових знайомих і відновлення давних зв'язків. З хвилюванням
вступаю в пороги мешканця Одеси Шевченка, про якого знав лише з преси. Вулиця Ек-
тузієвців заохочує якимсь своєм назвом. Двері відкриває дружина і без ніякого на-
мислювання апускає звичливо в хату незнайомих гостей. Після нашої короткої розпо-
віди про себе, терпеливо помагає нам зв'язатись по телефону з чоловіком, який при-
неділі на зборах неформального Українського Культурологічного Клубу. Готовий зу-
стрітись негайно. З великою цікавістю, а і не малим внутрішнім напруженням /який
це може закінчитись?!, добираємось вже пізнім вечором до приватного просторого
помешкання. Тут не з кількадецять осіб, хоч мали вже розходитись. Зацікавлення, а-
дається, з обох боків наростало до цього несподіваного спіткання, від моменту те-
лефонічного контакту. Для мене зовсім не чужі були думки, що в такій зустрічі мож-
но от так собі скоренню знайти під ключем, до пояснень. Поки ми знайомились з
товариством, від всушнього обміну основних інформацій про себе, починається розмови
про наміри, домагання присутніх громадських діячів. Проблем так багато, що голі з-
свого торкнутись і запам'ятати з прискороному темпі подій частини цього вечора.
Найголовнішою здається проблема рідної мови, яка повинна бути державною — мо-
ло цього ніхто не має сумнівів. Згадується й про республіканський господарчий розра-
хунок — що мені здається не досить віддаленою перспективою, але істотно, що такі
пропозиції є серед громадськості. Далі, вже при короткій вечері з правдивими украї-
нськими варениками, довідуємось про неформальні товариства, як "Спадщина" — при
Будинковій ачених, "Меморіял" — рух за увічнення пам'яті жертв сталінського терору,
студентська "Громада" та інші. Про репресії тут не говориться, бо вони відстань ру-
ки. На зустрічі є х чоловік, який перебув 25 років /словом двадцять п'ять років/ з
архіпелагу ГУГар за написання патрістичної поеми. На нікому не робить враження
дрібна інформація, що коли хтось з присутніх виходив на вулицю й до магазину, то
за ім туди й назад йшло "двох". Це здається дрібниця. Отримую такі документи як
декларації Української Гельсінської Спільноти та багато інших. Хоч зоно викликає й
сумніви чи то не буде клопоту на кордоні, але такого матеріалу — та не й з першої
руки, шода б зоставити. Кордон покажеться пізніше ліберальніший як коліс. Бачу з
когось велику книгу — це чергове число "Українського вісника". В пресі не раз до-
водилось читати напади на його видавців. Спостерігаю, що всі матеріали передрукова-
ні на ручних друкарських машинках. Тут контрастність з масовою поліграфією поза-
цензурних видавництва у Польщі. На закінчення цього незабутнього вечора звучать
патрістичні українські пісні виконувани талановито також і молодими людьми. В та-

них моментах думастися, що варто довести зусилля, щоб побувати на такому вечорі.

В наступних днях доводилося побувати на багатотисячних зборах товариства "Спадщина" і "Меморіал". В Будинку вчених дискутувало при заповненій залі про видавничі твори найквалітативного українського історика Михайла Грушевського. Велике суспільне зацікавлення на його твори очевидне. На тому фоні прикро спиналося виступів академіка, для якого М. Грушевський то "буржуазний націоналіст". Його слова драгували слухачів до того, що чулося гудіння зібраних готових висловити академіка, який на додаток і по-українськи часто говорить не зумів.

Багато переживали, було на зборах з ініціативи "Меморіалу", що проходив в будинку кіно при вулиці Саксаганського. На нас здивували відкритіся зони по-російськи. На ініціативі в залу ведучий переходить на українську мову. При тому чується з залу — "яка різниця?". Обговорювали справу Енковичів — хутора під Києвом працю. Зробили тоді частину досліджень і документації — фотальбоми. На зборах привидно виступали свідки, які пам'ятали табір "за зеленим парканом" з давніх літ.

Для всіх нормально думачих людей, які були присутні на зборах не могло бути сумнівів чиїми жертвами були похоронені в Енкові. Сумнівів не мали також предствники влад Києва — до дій протилежних правді. Невже ж це люди так короткозорі, щоб не добачати дійсності? Хіба ні. Все ж таки багато прикладів, що влада нахилилася надалі якби в надійсності. Там, у Енкові, де лежать останки тисяч невинних жертв сталінського терору, поставлено офіційно пам'ятник... жертвам німецького фашизму! Його відкриття відбулося в травні 1988 року. Тут факти самі говорять про хід перебудови в Україні. Як дальший хід перебудови носі змінити? Це залишити від суспільства України, якого частини варто б нести підтримку — прийнявши свою співдальність в так благородних починаннях як поборювання очевидної брехні. Там справи не такі очевидні. Всього час неформалі, інтелігенти то майже "вороги народу". Вистачить глинути в офіційну пресу наприклад "Радянську Україну", якої одні примірники зі статтє "Чого хочуть панове", отримав на тих власне зборах. Там навіть критикують неформалів за звикання звороту "панове". Бо нібито всім "радянським людям" треба бути товаришами. На закінчення тих зборів прийнято резолюцію, в якій між іншим говорилось про потребу послідовного освітлення правди про Енковію і про зараховання жертв штучного голоду жертвам сталінського терору. До речі автор згадуваної статті в "Радянській Україні" твердить, що не можна говорити про штучний голод поки цього вчені не докажуть. Читачи таке і бували на зборах неформальних ініціативних груп мимохіть вкисіває питання, в якому інтересі є така писанина, яку презентує "Рад. Укр." Не є вона напевно в інтересі перебудови ані суспільства.

В резолюції говорилось також, що люди, які будуть користуватися на території Енкові фотоапаратами, діють від імені Товариства "Меморіал". Як обгрутовання цього пункту сказано, що були випадки нищення фотоапаратів і засвітлювання плівок тимі які пригледались всьому з чорної Волги". В таку халху самоволою органів охорони правопорядку трудно повірити у час перебудови, хіба не сказати ясно — перебудова не дійшла ще до Києва. Коли б були там вже її початки, такі пункти в резолюції були б просто смішними. Тут однак нікому не було до сміху. Як чувати, з 1992 році в Москві передбачується Світова конференція прав людини. Як до того часу в Києві і в Україні настануть зміни і не буде так грубих порушень елементарних прав? Якщо не буде змін в апараті влади України то справа виглядає песимістично.

Чергова зустріч з "неформалами" вже в невеликому гурті студентської "Громади". Збори відбувалися перед входом до залі дискусій, бо там Комсомол почав організувати "нову Громаду". Розповідала один з членів "Громади" про події з-перед тижня: пішло їх 8 осіб під пам'ятник Шевченкові поруч Університету. Незабаром приїжджають машини з міліцією в силі біля двохсот /1/ чоловік. Забирають студентів у машини й везуть до прокуратури, переслідують, дають т.з. адміністративне попередження бо вони нібито організували чи брали участь в нелегальному мітингові. Тут на думку приходять інформації з польської преси, де писалися про націоналістичні марші російського товариства "Пам'ять", які нагадують марші фашистів в Італії 20-х років. "Пам'ять" домагалася явно усунення неросіян за границі Росії /чиіаже які?/. Там марші відбуваються поодинокі. Видно з цього, що там бракує сил до охорони правопорядку, а в Києві їх виразно за багато, якщо дві їх сотні присилають для затримання

8 студентів. Може б так компетентні чинники запропонували своєрідну допомогу на базі інтернаціоналізму?

А так вже поважніше пригадувавшись, то виглядає, що нелегко бути українцем на нашій славній Україні... Особливо на київських вулицях, в установах, домінує гнітча відчуття неповноцінності українця. Рідна мова, скарб кожного народу, перестала ним бути для українців. Роки "помилки", "викривлень" та "засток" зробили так багато лиха... Це й на сьогоднішні дні лихо не припинилося...

А все ж таки, як тільки Бог дасть здоров'я, а влада дозволить, буду їхати до своєї Батьківщини, бо як часто нагадує нам і сьогодні: "немає в світі другої України, немає другого Дніпра..."

Доповнення про Биківню на стор. 63.

ПРОГРАМА НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ ЗА ПЕРЕБУДОВУ

Проект програми Народного руху України за перебудову, якого один розділ тут друкуємо, надрукований в тижневикові "Літературна Україна", який є органом правління Спілки письменників України /число 7, 16.02.1989р./.. Як автори цього проекту виступають ініціативні групи руху Київської організації Спілки письменників України та Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР. Проект зложен з шести розділів: 1. Загальні принципи; 2. Демократизація суспільства. Права людини. Права народу; 3. Соціальна справедливість; 4. Екологія; 5. Національне питання. Мова. Культура; 6. Організаційна структура та форми діяльності, з яких для підлясного читача найбільш актуальним і важливим здається розділ п'ятий, який і тут передруковуємо.

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ. МОВА. КУЛЬТУРА

1. Народний Рух України за Перебудову зважає одне із найважливіших своїх завдань в тому, щоб привертати увагу громадськості до демократичного й справедливого розв'язання проблем, які стосуються буття й розвитку українського народу. Його різноправності серед інших націй СРСР, державного суверенітету, мови й культури, на основі сформуованих Леніним теоретичних засад і практичних заходів щодо національної політики. Немає справжнього інтернаціоналізму там, де ігноруються чи відсуваються на другий план національні інтереси та права. Національне та інтернаціональне існують тільки в нерозривній єдності. Природні й законні процеси інтернаціоналізації, зближення й взаємозбагачення націй не мають нічого спільного з їхнім механічним "злиттям", асиміляцією та нівелюванням.

2. Внаслідок грубих порушень ленінської національної політики в часи сталінізму й брехнящини, виникнення значної частини української творчої та наукової інтелігенції відбулися деформації в міжнаціональних відносинах, істотно зсувалися сфера вивчення української мови, штучно знижено престиж української культури. Нині стоїмо перед необхідністю радикальних державних заходів, спрямованих на реальне утвердження національної справедливості, відродження духовних багатств народу, забезпечення широкого функціонування та всебічного розвитку української мови - визначального чинника існування народу як етносу.

Мова кожного народу - це фундамент його національного буття, це загальнолюдська цінність. "Добровільне" відмирання мов за соціалізму /якщо таке станеться/ - найдошкульніше звуження адміністративно-бюрократичній системі. Це, в кінцевому наслідку, було б акцією проти соціалізму як суспільства вільних і рівноправних народів.

3. Виходячи з того, Рух вважає, що першим і невідкладним кроком у розв'язанні назрілих питань національно-культурного відродження повинно бути надання українській мові статусу державної мови в УРСР. Домогаючись цього конституційного акту, Рух пропонує законодавчо забезпечити на практиці відновлення і утвердження української мови у сферах партійної, державної, громадської діяльності, науки і культури, виробництва й діловодства, середньої і вищої школи, дошкільних закладів.

Закон про державний статус української мови в подальшому не обмежує функціонування російської мови як засобу міжнаціонального спілкування в СРСР та віального розвитку мов національних меншостей і груп, які проживають на території України. Можемо громадянин вільно користуватися правом рідної мови.

4. Народний Рух України за Перебудову вважає:

- українська мова і література повинні бути обов'язковими предметами для вивчення в усіх школах, училищах і технікумах на території Української РСР;

- необхідно запровадити для всіх випускників шкіл УРСР вступні іспити з української мови до вузів республік, незалежно від їхнього підпорядкування; здійснити поступовий перехід на викладання в усіх середніх спеціальних та вищих навчальних закладах УРСР українською мовою; слід дотримуватися принципу кількісної відповідності виховних та загальноосвітніх закладів кількісному національному складу населення того чи того регіону; практика вільного вибору батьками мови навчання, яка в умовах, що склалися в нашій республіці, веде до національного нігілізму, поширення освітальських поглядів, виховання безбаченків, потребує перегляду з боку правових і моральних норм;

- українське кіно, театр, радіо й телебачення, інші засоби масової інформації, естрада тощо мають розвиватися з урахування пріоритету української мови на території республіки;

- загальнореспубліканські форуми, сесії, пленуми, урочисті збори мають проводитися українською мовою;

- створити розгалужену мережу курсів, гуртків, факультативів для вивчення української мови всіма, хто цього бажає;

- всіляко сприяти діяльності Товариства української мови імені Тараса Шевченка, інших національно-культурних товариств республіки.

5. Рух розцінює виховання національної гідності, історичної пам'яті, прищеплення любові до рідної мови, добляжкого ставлення до культурної національної спадщини, охорону пам'яток, широке та об'єктивне висвітлення та вивчення всіх сторінок історії українського народу як одні з головних завдань відповідних державних установ, закладів культури, творчих і молодіжних організацій.

Рух сприятиме відродженню народної медицини і педагогіки, агрономії і садівництва, народно-прикладного мистецтва, народних обрядів, звичаїв.

6. Рух, дбаючи про цілісність національно-культурного розвитку українського народу, водночас виступає проти ігнорування національних інтересів росіян та представників інших національностей, які компактно /болгари, молдавани, угорці, поляки, кримські татари, гагаузи, греки та ін./ чи розселено /євреї, білоруси, цигани та ін/ живуть на території республіки. Їхнє право відкривати школи чи класи рідною мовою, створювати товариства й земляцтва, мати театр, пресу, пропагувати духовні цінності свого народу має бути реальним.

7. Рух вважає, що таке ж право має поширяться і на українців, які проживають за межами республіки - на Кубані, Поліссі, в Сибіру, Казахстані, на Далекому Сході, в Москві, Ленінграді та в інших містах і регіонах. Забезпечення їхніх духовних потреб повинне стати державною турботою уряду республіки, Міністерства культури, громадських творчих організацій, а також союзних інститутів та урядів інших республік.

8. Рух висловлюється за найтісніші контакти з українцями, які проживають поза межами Радянського Союзу, співробітничатиме в цьому напрямку з товариством "Україна", сприятичи нерозривності українського народу та його культури.

9. Рух переконаний, що справжньої дружби між народами можна досягти тільки на ґрунті взаємної поваги до мови, культури, історії, традицій кожного народу. Знати рідну мову, користуватися нею, творити рідну культуру - справа совісті, патріотичного обов'язку, ознака інтелігентності кожного українця. Знати чи мову, зачувати її - ознака інтернаціональної вихованості кожної людини, яка живе серед українського народу.

10. Виступаючи за повагу до національної гідності, проти національного нігілізму, Рух вважає несумісними зі своїми принципами пропаганду расової і національної винятковості, шовіністичних і націоналістичних поглядів.

МИКОЛА РЯБЧУК ШЕВЧЕНКО, "БУРЖУАЗНІ НАЦІОНАЛІСТИ" ...

Під цим загальним заголовком публікуємо дві статті одного з більш заангажованих у відродження українського духу київських журналістів, завідувачого відділом критики журналу "Всесвіт": журналу, який популярнає серед українського читача зарубіжну літературу в краях її зразках. Стаття перша — "Чи потрібен нам сьогодні Шевченко?" надрукувала навчальна газета факультету журналістики Київського університету ім. Т. Шевченка /жр. 2/1989р./ . Стаття "Вілі плями" і різнобарвне хиття" була надрукована в третьому числі за 1989 р. місячника "Соціалістична культура".

ЧИ ПОТРЕБЕН НАМ СЬОГОДНІ ШЕВЧЕНКО ?

.... /.../ Безумовно, життя кожної людини саме по собі — тасмачниця, загадка; життя кожної людини, як ми знаємо зі світової літератури, може бути розказане досить цікаво й захоплююче, викликаючи в нас найрозманітіші, зокрема й співчутливі емоції, — тим більше, якщо це життя особистості непересічної; тим більше, якщо це життя поета і бунтаря, "відщепенця" і "дисидента"; й тим більше, якщо це життя національного пророка, вчителя-деміурга, що створює зі Слова народ і визначає найфундаментальніші параметри його національного космо-психо-логісу.

Всяке людське життя, перетворюючись у долю, здатне схлипати і потрипати нас, оскільки неминує вжитися в себе й певний трагічний, а отже й катарсичний потенціал, неминує встановлює якісь цілком особливі зв'язки людини з життям і смертю і, відбиваючись у творчості, створює пронизливу єдність "прожитого" і "малпаного", "творчості" й "доли". Ця єдність, звичайно, не така вже й рідкісна у світовій культурі — досить згадати Байрона й Пушкіна, Рембо й Ван Гого, Гарсія Лорку й Сільвію Плат, — набуває у випадкові Шевченка не одного, чи не унікального вираження, вкладає в себе й долю народу — ~~або~~ народного буття, що, мов у краплинці води, відбивається в долі Шевченка і його творчості, роблячи їх чимось значно більшим, ніж просто долю і просто творчість. /.../

Кожен більш-менш цивілізований народ справді має своїх поетів, що стоять біля витоків національної писемності, літературної мови, просвіти, самосвідомості того, поетів подеколи просто геніальних, заслужено назованих в цілому світі й безумовно авторитетних у себе на батьківщині, а проте позбавлених у національній ментальності цієї особливості, винятковості, ні з чим не зрівняної ролі, що її відіграє Шевченко у свідомості українців.

Похитрене визначення тієї ролі як ролі пророка, месії, що приніс своєму народові Слово й пішов за це Слово на хрест, спокутавши десятирічний каторги, страждань і смерті "первородний" гріх свого народу — гріх покорі, безпомічності, малоросійської заподальності, хулюства й первертництва, — загалом слушне, хоча й потребує принаймні одного істотного пояснення. Шевченко-пророк не з'явився своєму народові звідкись "іззовні", з яких, вільніших і освічених наріз суспільства як такий собі дар — долі чи Бога — "меншим братам", сірим і упослідженим. Він з'явився з самісінької гущі цього народу, закріпаченого й денационалізованого, з'явився скоріш за все в с у п е р е ч долі і, може, самому Богові, що давно вже забув про існування цього, як, зрештою, і багатьох інших народів. Усупереч всьому він з'явився з рабства й невільства, на які прирекли його народ російські колонізатори; усупереч всьому, зокрема й "аисочайні" заборони писати і малювати, він створив геніальні вірші й прекрасні картини; усупереч всьому, усупереч всім випробуванням і спокусам, усім саботажам і прикникам, він залишився до останку вірний своєму офіційно "неіснуючому" народові й офіційно "благоденствуючому" станові.

Лизовична єдність уроків мистецьких, громадських і морально-етичних неминує мусила перетворити Шевченка в національного святика — символ життєвої стійкості народу, златного навіть в неймовірно важких умовах колоніального поневолення й етноциду народжувати зі свого середовища геніїв; символ, який давав надію знекоровленому, знеосвоболеному, обезглавленому народові надію на виживання й, можливо, майбутнє відродження.

У подібній "оакралізації" образу крилися, звісно, й певні загрози. Одна з них —

наївно, а деколи й лукаве уявлення про Шевченка як про такого собі "селянського самородка", "музикана", що просто від соки прорвався у пантеон світової культури виключно завдяки своїй вродженій геніальності. Це уявлення, на жаль, і досі поширене серед певної частини українських навіянтелігентів, що знаходять у цьому виправдання для власної наївності, дилетантності і сумнозвісної, ще Шевченком поміченої схильності "вільнодумувати в шматку". Той факт, що Шевченко апродував у свого киття надібно засновану світову культуру, що не з дитячих літ, козачуки в Енгельгардта, потімби прочитував панські книги й перемальовував панські картини, що знаком студіював живопис з Петербурзької академії мистецтв і самотужки визнав іноземні мови, спілкувався з найосвіченішими людьми свого часу, а потрапивши на заслання, ледь не напам'ятав записки Біблію, — до уваги мовби й не береться.

Друга загроза — загроза перетворення національної святині в ідола, в пусту й порожню стату, семантично тождісну всім тим помпезним махиам, що зводилися в наших містах не в пам'ять про революції чи війну, не в пам'ять про слози, кров і страждання мільйонів людей, а виключно во славу геніального полководця Л. І. Брехнева та реалізованої ним сталінської імперії. Перетворення багатьох святинь у подібні ідоли збролося в наші країни, на жаль, сумнож реальність: не уник цієї долі й Шевченко.

У сумному й страшному фільмі Михайла Саченка "...землякам моїм", показаному, але не випущеному на широкий екран до 175-річчя Шевченка, з характерні кадри: курмаліст підходить у розпал всесвітнього свята "В сім'ї волярів, моїх" до молодих хирків'ян, корсунь-незачекинів і запитує, коли народилися Шевченко й коли помер, чим зв'язане їхнє місто з ім'ям Шевченка й подібні речі, на які ніхто /ніхто! / а опитаних відповісти не може.

Джон Стейнбек, який у книзі "Подорожі з Чарлі в пошуках Америки" добродушно іронізував зі своїх співвітчизників, одержаних встановленням меморіальних допок по всіх усядах, прагнення молодіжної нації "завести собі поважне минуле, не гірше, ніж в Англії", неабияк здивувався б, довідавшись, як маршотранно ставлять до свого минулого нація стара й справді багата історією, як легкожовно розтринькує вона ретини духовних і матеріальних пам'яток, зацілілих у хорнах воєнних і мирних ляхоліт. Нас це вже мало дивує, і то не лише тому, що багато хто вже забув, що таке пам'ять, історія, мова, культура, нація, а й тому, що багато хто пам'ятає, як вичалявалося з нас, з наших діда і прадіда саме поняття національної самосвідомості, як виникували й деформувалися всі національні цінності, зокрема й образ та творчість Шевченка.

Ще в 30-х роках у літературознавстві й публіцистиці почав успішно витворюватися "імідж" такого собі селянського хлопця, що волею випадку потрапив до Петербурга, прилучився там до найперсодіозніших ідей і переніс їх на український ґрунт, тобто створив кось на зразок малоросійського філіалу загальноросійського революційно-демократичного руху, очолюваного, ясна річ, Бєліським, Чернишевським і Добролюбовом. У творчому плані цей вплив відкрив йому, так би мовити, очі на щільне ставмове трудового народу, зслідок чого він затаврував гнобителя, закликав до повалення самодержавства і навіть передбачив майбутній суспільний устрій — "сім'ю волярів, нову" як безсумнівний прообраз Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Ну, а поязак Хвотнева революція з гнобителями покінчила й омріяний Союз Радянських Соціалістичних Республік створила, то всі проблеми, які непокоїли поета, звиялися таким чином успішно вирішеннями, і поетові у новому суспільстві не линалося нічого іншого, крім як радісно дивитися з постаментів на квітучі колгоспні поля, співучі мовобудови і свій насильні, осончений і опромінений ажелевас ласкою народ. Чимало поетів і живописців саме так його і уявлячичивали.

Відбулося найстрашніше. Поет, який дав світові візирь мунності й громадської чесності, незламності й загостреного почуття національної й соціальної справедливості, самовиданого і налького відстоювання свободи як вищої гуманістичної цінності, раптож звиявся неспотрібен, тобто потрібен лише як муляж, як чергова ілюстрація до примітивних вулгарно-соціологічних схем і наукоподібних просторікувань про дружбу народів, класову боротьбу і соціальне поклякання літераторів.

І вже немовби ніякого іншого відношення до сучасності поезія Т. Шевченка не має, уже мовби й не він і, звичайно, не про нас сьогоднішніх писав:

Позивіться на рай тихий,
На сюю країну,
Полубіте кирик серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю

Не жукайте, не пытайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя правда,
І сила і воля.

Може, не наші "славетні прадіди великих правжук погані", жерці добре випробуваного клановсько-суспільного механізму дїкувань творчої інтелігенції мають визнавати себе сьогодні у цих рядках? —

Раби, подножки, грязь Москви,
Варшавське сміття — земні паки,
Нисельською гетьмані,
Чого ж ви чванитеся, ви!
Сини фердезної України!
Що добре ходите в ярмі,
Ще краще, як батьки ходили?..

Чи, може, зникли, перевелися за сто п'ятдесят літ ті знамениті "землячки", яких
хвилював Шевченко у поезії "Сон"?

От і братія синнула
У сенат писати
Та підписувати — та драги
І з батька, і брата.
А нех ними і землячки
Де-де проглядати.
По-московські так і рікуть,
Сміються та ласть

Батьків своїх, що змалечку
Цвентьки не навчили
По-німецькій, — а то тепер
І кишині в чорнихлах!
П'явки! п'явки! може, батько
Остання корову
Ждам продав, поки вивчив
Московської мови.

Але ж ні, всі живі — і раби, і подножки, і грязь, і сміття, і правники погані, і
землячки, — хіба не зробилися не "поганішими" та дрібнішими, і ось уже яку респу-
бліканську газету не розгорнув, обов'язково прочитає, що українська мова нам не
потрібна, бо є велика мова Леніна, якої з нас цілком досить; народний рух на під-
приємстві перебуваючи нам тек не потрібен, бо є велика Комуністична партія, яка ось
уже сімдесят років успішно з усіма перебуваючи сама справляється; і взагалі, ні-
чого нам не потрібно, тому що потрібно лише менше балакати і більше працювати. А
зім, і у всеосяжній пресі справи не краді: досить погортати газети з публікаціями
про Казахстан, Вірменія, Карабах, Прибалтику, як одразу впаде в очі певна законо-
мірність: чим сумнівиша, чим тенденційніша стаття, тим вірогідніше, що підписана
вона яким-небудь великим характерним "мажоруським" прізвищем. Ото вже воістину все-
осяжана мова української публіцистики!..

Навряд чи Шевченко міг передбачати такі масштаби діяльності своїх землячків;
для нього вони адекватно нерозумні діти, які не відають, що чинять, жертви хоро-
тих соціальних обставин.

Україно! Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молодії,
Чорним полеті,
Московським блекотом
В німецьких тепляках
Заглушені!.. Плач, Україно!
Бездітна вдовичко!

Сьогодні ці "молоді квіти", як правило, уже добре відають, що чинять, — і коли
нашигують українську землю неймовірною кількістю атомних реакторів, і коли за-
паскудують її гниль "рукотворних морів" і коли закривають одну за одною україн-
ські школи, газети, театри. І ми вже навіть не здригаємось, коли солідний московсь-
кий журнал доводить нам непотрібність, ледь не протиприродність українського
кінематографу, не обурюємось, коли в самому Києві на студії, що "муляхно" носить
ім'я О. Довженка, молодий режисер вигукне: "Да до каких пор ми будем реанімувати
етот українській кінематограф?!", хіба не легкі мурашки пробіжать по спині, коли
ми довідуємось, що прізвисько того молодого режисера — Шевченко!..

А зтім, ось уже близько року громадськість України безуспішно бореться з ві-
домствами, що споруджують промислові об'єкти поблизу Канева, якраз навпроти Шевче-
нкової могили. Відомства, зрозуміло, поводити себе як відомства, для яких не Шевче-
нко, не вождь племені ірокезів — різниця невелика, як, зрештою, й Пушкін, Толстой, а чи
цар Навуходоносор. Дивуватися чи обурюватися поведінкою людей, адреса яких "не дом
і не уліца", гадаю, так само безглуздо, як і гніватися на ракову пухлику за те, що
вона побирає нові і нові клітини.

Дивус в цій ситуації й інше: з Каневи, виявляється, чинило "землячків" підтримує
ідею цього будівництва, як, до речі, підтримує й ідею будівництва АЕС у іншому іс-
торичному місці України — Чигирині. Не б пак! Великодушні відомства вже пообіцяли
бідоланим аборигенам від своїх недор і гарячу воду, й каналізацію, й соціальну по-
бут, і все таке інше, чого хотів Шевченко їм, зрозуміло, ніколи в житті не забуде!..

Так на біса він нам потрібен?!..
Шевченко, на халь, передбачав і це. Власне, не передбачав, а бачив, оскільки
вродя національної свідомості й неминуче за цих умов мародерство на руїнах іс-
торії і культури почалися не раніше і тривали на його очах:

І на Січі мудрий німець

Картопельку садить,

А ви її купуєте,

Істе на змороз'я

Та славте Запорожжя.
А чие кров'я
Ота земля напоєна,
Що картопки родить,—
Вам байдує. Аби добра
Була для герою!

Цей "перегук через стоїти", на жаль, не гінатьте, бо Шевченко писав з сарказмом, сьогодні виголошується цілком серйозно: "Мені в с е о д н о — каже колгоспник з Поділля, — що "хліб", що "хліб", аби хліб його було побільше..."; "Нам в с е о д н о, — повідомляв по телевізору шахтар з Донбасу, — яком мовою розмовляти. Якби від того зробилося більше вугілля, ми б усі тут балакали по-українськи..."; "Головне, щоб людина була хороша..." — підсказує цей хор і відповідальний правління апарату, мітрохи, правда, у глибині душі не сумніваючись, що по-справжньому "хорошо" людина може бути лише тоді, коли розмовляє мовою "інтернаціональною", — в зв'язку з чим ретельно виклує з себе збогі реакції національної мови, культури, свідомості, не кажучи вже про дбайливе зайняття своїх чад від усіх отих національних /"націоналістичних", у його розумінні/ рудиментів.

Формула "все одно" виявляється таким чином хитромудрою бюрократичною пасткою, своєрідним клапаном, що, як відомо, пропускає рідину чи газ в один бік і не пропускає в інший; простіше кажучи, не закликає брехня, покликана завуальовати цілком очевидний, прогресуючий процес русифікації "інородців", — алге ніхто не може поки не сказати про таке саме масове перетворення росіян у казаків, українців чи білорусів, незважаючи на матірній блиск суперінтернаціоналістської формули "все одно".

Власне, врахав тут не так брехня людей, покликаних кожен день брехати, як відкритість масової свідомості щодо цієї брехні, її безмежна готовність засвоювати, повторювати і репродукувати будь-які наклепницькі вигадки, підкинуті професійними демагогами. І хоча у публічних висловлюваннях подільської колгоспниці і донецького шахтаря не важко доглядати одну організовану й керівану руку, все ж відсутність у народу надійної імунітологічної системи щодо подібних "підказок" не може не насторожувати.

Та майжеовинний парадокс формули "все одно" і схованого за нею світогідчуття полягає в тому, що вона однаково згубна і для "зоднаковільних" і для "зоднаковільних"; у кінцевому підсумку, вона згубна для всієї країни. І річ не лише у тому, що аборигени, які вибрати між Запорізькою Січчю й картоплею, між Шевченком і каналізацією, залихаються вреті-рент і без каналізації, й без картоплі, як, зрештою, і без вугілля, й без лісів; річ у тому, що без "картоплі" у кінцевому підсумку залишається й "мімція" — бо картопля згиває, поклади сходять з рейок, атомні електростанції висихають, і все це відбувається без якихось "диверсій", виключно через те лише, що всім в с е о д н о — все одно, яку вибрати мову і яку школу, на якій території жити і як працювати, з чим зійтися на ніч, з ким випити і за кого проголосувати на виборах.

Невже роки культу й застою справді підвели нас до тієї межі, за якою заликається тільки збутися словам пророка Ісайї, словам пророка Єремії, словам пророка Шевченка? —

Крутом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить.
І на апостольським престолі
Чернець голований сидить.
Ладськом кров'я виллусь
І рай у найми одлас!
Небесний царісуд твій всусь,
І на апостольським престолі
Розбійники, ледоїди
Правду поборолі,
Осміяли твою славу,
І силу, і волю.
Земля плаче у кайданах,
Як за дітьми мати.

Нема кому розкувати,
Одноставне стати
За свангеніс правди,
За темній людє!
Нема кому! Боже! Боже!
Чи то х і не буде?
Ні, настане час великий
Небесної карі.
Розпадутся три корони
На гордії тіарі!
Розпадутся! Благослови
На мєсть і на муки,
Благослови мої, Боже,
Нетвердії руки!

"Молодий журналіст". Навчальна газета факультету журналістики Київського державного університету ім. Т. Шевченка, кр. 2, березень 1989.

"БІЛІ ПЛЕННИ" І РІЗНОБАРВНЕ ЖИТТЯ

/.../ Суховії догматизму й вульгарно-соціологічної критики завдавали чималих збитків історичну прозу тризливий час переслідували за "відрив од сучасності" /і навіть "атеку", а також, ясна річ, за "націоналізм" /позаяк зверталися переважно до національної історії /; "маргінальну" прозу таурвали за дрібнотем'я і — знову ж таки — "атеку від сучасності" /сучасність уявлялась виключно у вигляді

навісних садів, пошпокоєних квіз, світих заводів і співучих новобудов; а "антигероїзм" було найгірше, бо тут кожен, хто не нахмував свого героя і не протиставляв йому героя "поетичного", ризикував захити слави "очерніти" намої, безумовно рожевої діячності.

За цих обставин у демо сприйнятливій ситуації опинилась українська поезія. Звичайно, багато "оспізування", тобто все того ж "вікопного" не зі сталінських часів "лакування діячності", ставились і до поезії, а "атска" від цієї "діячності" до "вічних" тем і загальнолюдських образів, проблем, мотівів аж ніяк не заохочувалась. І все-таки зрозуміти феномен сучасної української поезії, гадаю, варто. Те розмаїття стилів і напрямів, яке ми бачили в українській поезії спостерігаємо і яке справді живе фахівців у Москві, Рязі, Варшаві, є, на мій погляд, наслідком цілого ряду об'єктивних і суб'єктивних причин. Перша з них — винятково велика роль поезії звагалі в українській культурній традиції, — починаючи з геніальних народних пісень і невідчуженого феномена Шевченка — до інтенсивних культурологічних зусиль українського поетичного авангарду 20-х та 60-х років, що завершилися у 80-ті органічним синтезом зарубіжної /не лише західноєвропейської, а й східної/ поетичної культури з глибокою, "по-еліотівськи" осантеною національною традицією. /.../

При всій стилістичній різноманітності названих тут і не названих поетів відзначається спільне начало, спільний духовний анімаційний їхньої творчості не так уже й важко довести сутність народу, його історії і культури, пошук коріння і розширення, сказати б, генетичного коду нації — на протязі духовній ентронії постіндустріального, космополітичного, авторитарного світу.

Звичайно, "білі плями", утворені сталінською і післясталінською історіографією і "культурологією" у духовній свідомості нашого народу, надто великі, щоб їх можна було заповнити цілком швидко і безболісно. Чимало трудомів на цьому шляху виникає вже сьогодні. Як бути, скажімо, з літературознавчою спадщиною академіка С. Єфремова, страченого з групою колег у 1930 році за участь у "контрреволюційній, антирадянській, буржуазно-націоналістичній" організації СВУ /Союз визволення України/? Тепер, коли в центральній пресі крокує зважальство сам механізм фабрикації політичних політичних справ сталінською охоранкою /"справа лікарів", справи так звані "промартії", "трудового селянського союзу", "правотроцькістського блоку" тощо/ і коли Верховний суд країни ці справи переглядає, реабілітує беззачинно зниклих людей, можна сподіватись, очевидно, й перегляду справи т. зв. "СВУ" — надто вже подібна вона до сотень інших сталінських фальшивок. /.../

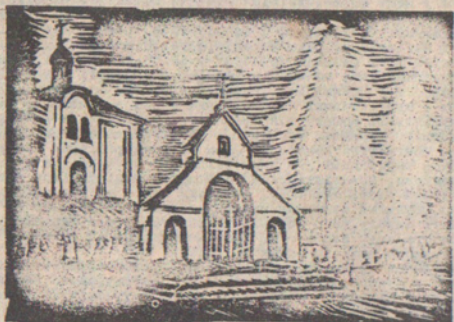
Та найскладніша, мабуть, і найбільш проблема, яку нам доведеться-таки вирішувати у процесі заповнення "білих плям" з історії та культури, — це проблема недавнього українського "дисидентства". При всій неоднорідності й неоднозначності цього явища мусимо визнати наперед, що породжене воно було передусім заверненням зруховської "відлуги" і поступовим згоранням демократизаційних поєсів у країні. /.../ Під цим кутом зору, очевидно, це чекане об'єктивне подіювання і поезія В. Стуса, І. Калитиця, І. Світличного і публіцистика В. Чорновола, І. Давида, С. Єфреміка, — з урахуванням усіх — як пом'якшувачих, так і обтяжувачих — обставин діяльності цих безумовно талановитих авторів.

Думається, що процес повернення цих та ряду інших імен у літературу певною мірою ускладниться певними політичними спекуляціями навколо них: найбільш зовнішнеча і антирадянська настроєна частина української еміграції, яка зробила боротьбу з "більшовизмом" своєю професією, пропалася тут дивовижну солідарність з найбільш твердолобими догматиками на самій Україні, котрі ЗРОБИЛИ СОБІ НЕ МЕНЕ ПРИВІТНОЮ ПРОФЕСІЮ БОРЬБЫ З "УКРАЇНСЬКОМ БУРЖУАЗНОМ НАЦІОНАЛІЗМОМ". І перші, й другі могли б, уподібнюючись Вольтеру, сказати, що, коли б Вога /чи, пак, дисидентства/ не було, його треба було б вигадати; одним — для того, щоб залучати цілий світ "більшовицьким терором", іншим — щоб залучати своїх співвітчизників кріпелом "БУРЖУАЗНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ".

ВІД РЕДАКЦІЇ — ДО СТАТТІ В. РОМАНЧУКА

В 20 числі "Вістей з України" за травень 1989р. надруковано невеличку статтю "За "зеленим парканом". Правда Вихідянського лісу" про пращу урядової комісії. Ось її висновки:

Слідчий групі Прокуратури республіки разом з працівниками Комітету державної безпеки вдалося встановити, що злітку 1936р. в районі селища Вихідянське державним парканом було огорожено територією площею близько чотирьох гектарів. /.../ Свідки, починаючи з весни 1937р. і аж до окупації Києва фашистами, звозились тіла розстріляних репресованих людей. ...приблизна цифра похованих тут людей — 6 323 чоловіка. ...встановлені прізвища кількох осіб, засуджених у Києві до розстрілу по обвинуваченню в контрреволюційній і диверсійно-терористичній діяльності. /.../ Усі вони були безпідставно "засуджені" позасудовим порядком і розстріляні у 1937-1938 роках у Києві. Пізніше ці люди були реабілітовані.

ЛІНОГРАВИРИ ЛЕОНІДА ВИШЕНКА

Церковна брама в Сім'ятичах

Церква в селі Рогачі

З М І С Т

1 - 3	Григорій Матач, Святкування над Нарвою
4 - 7	Євген Сверстак, Виступ на громадському святкуванні в Києві 1000-ліття Хрищення Русь-України 5 червня 1988 року
7 - 9	Володимир Мокрий, Без зерна неправди за собою. До 175-річчя від дня народження Тараса Шевченка
10 - 11	Б.Грижук, Народ чи натовп? Або кілька сентенцій провінційного ретрограда
11	3 пісень Підляшши
12 - 15	Єрій Гаврилюк, 3 культурного життя на Підляшші в XV-XVI ст.
16 - 19	Йосип Ярошевич, Русини Білзьського повіту
19 - 20	Протопресвітер Володимир Винишевський, Нищення православних храмів на Підляшші
21 - 22	Мирослав Галонюк, Нічії думи з пограниччя
23 - 24	Василь Ганудак, Дерево на межі
24	Василь Білокозович, Вірші
25 - 27	Богдан Бойчук, Пам'ять минулого
27 - 30	Пробуджоне Полісся
31 - 32	Євгенія Жабінська, Мініатюри прозові
32 - 37	Богдан Ігор Антонич, Національне мистецтво. Спроба ідеалістичної системи мистецтва
37	Іван Хамаєвський, Вірші
38 - 41	Єрій Гаврилюк, Початок мандрівки
41 - 42	Марко Стех, "Вавилон XX"
43 - 45	Марко Стех, Андріян Івахів, На маргінесах Сходу і Заходу. Інтерв'ю з Єрєм Снухом
46	Затримане на вічність - вірші Анатолія Кравчука
47	Риболовські пісні - Миколи Ігнатюка
48 - 51	3 недавнього минулого
51 - 54	З Сейму. Промова посла Євгена Чиквіна
54	Лист до редактора
УКРАЇНА І ПЕРЕБУДОВА	
55 - 57	Володимир Романчук, Зустрічі з неформалами
57 - 58	Програма Народного Руху України за Перебудову /фрагменти/
59 - 63	Микола Рибчук, Шевченко, "буржуазні націоналісти"...
64	Леонід Вищенко, Ліногравюри

Число замкнено 31 травня 1989 року

ДОПОВНЕННЯ: В числі 2-му зникли кр 3,4,5 на стор 24 виконав Іван Бакунович.

О С Н О В И. Суспільство й культура

Виходить періодично

Адреса до кореспонденції: Jerzy Sawtylak, ul. Grzywaszewskiego 44,
17-100 Bielsk Podlaski, PL.

На правах рукопису

Статті підписані авторами висловлюють передусім їхні погляди

З пам'яток нашого минулого

ПЕЧАТЬ КНЯЗЯ ЮРІЯ ЛЬВОВИЧА

Однією з цікавіших пам'яток нашого найдавнішого минулого є печать галицько-волинського князя Юрія Львовича, внука відомого нам всім Данила Романовича-Галицького. Після смерті свого брата Шварна /біл. 1269р./ князь Лев, який володів Західньою Галичиною з Перемишлем і Львовом, одержав решту Галицького князівства з Галичем і Холмом. В складі Галицького кн. були тоді також Дорогичин і Мельник, які від належачої до Волинського кн. Берестейщини відділив ще Данило Романович після своєї перемоги /1238/ над хрестоносним орденом Добжинських братів, що в 1237р. заволоділи цією територією. Лев Данилович залишив собі південь Галицького кн., а його північні землі з Холмом, Червнем, Белзом, Дорогичином і Мельником передав у володіння своєму синові Юрієві. Одним з намірів Льва й Юрія було прилучення до Галицько-закінчення на попередній сторінці